

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

CUMHURİYET VE SON POSTA GAZETELERİNDE
SOVYETLER BİRLİĞİ ALGISI
(1930 – 1936)

Cihan YENİLMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KIRŞEHİR-2023

2023 - Cihan YENİLMAZ

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

CUMHURİYET VE SON POSTA GAZETELERİNDE
SOVYETLER BİRLİĞİ ALGISI
(1930 – 1936)

IN THE NEWSPAPERS OF CUMHURİYET AND SON POSTA
PERCEPTION OF THE SOVIET UNION
(1930 – 1936)

Hazırlayan
Cihan YENİLMAZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Ali Ulvi ÖZDEMİR

KIRŞEHİR - 2023

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü TARİH Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Cihan YENİLMAZ tarafından hazırlanan “*Cumhuriyet ve Son Posta Gazetelerinde Sovyetler Birliği Algısı (1930-1936)*” adlı tez çalışması tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman(İmza)

Doç. Dr. Ali Ulvi ÖZDEMİR

Üye.....(İmza)

Doç. Dr. Fahri KILIÇ

Üye.....(İmza)

Doç. Dr. Mahmut BOLAT

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

18/10/2023

(İmza)

Prof. Dr. Cemalettin İPEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

18/10/2023

Cihan YENİLMAZ

İmza

ÖZET

CUMHURİYET VE SON POSTA GAZETELERİNDE

SOVYETLER BİRLİĞİ ALGISI

(1930 – 1936)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Cihan YENİLMAZ

Danışman: Doç. Dr. Ali Ulvi ÖZDEMİR

2023 – (x+70)

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı

Jüri

Doç. Dr. Fahri KILIÇ

Doç. Dr. Mahmut BOLAT

Doç. Dr. Ali Ulvi ÖZDEMİR

Türkiye ile Sovyetler Birliği ilişkileri, Milli Mücadele yıllarında dostane biçimde başlamıştı. Bununla birlikte Sovyetler Birliği bir yandan kabul ettiği yeni yönetim şeklini sağlamlaştırma diğer yandan da Batılı ülkelerle bozulan ilişkilerini düzeltme çabası içindeydi. Türkiye ise Lozan Antlaşması ile kabul ettirdiği egemenliğini Batı dünyasına benimsetmeye çalışıyordu. İki ülke Batılı emperyalist devletler ile sorunlu geçen bu dönemde antlaşmalar yoluyla dostluklarını pekiştirmişti.

Bütün dünyayı saran 1929 ekonomik buhranı ile başlayan yeni süreçte Batı'dan destek almak imkansız hale geldi. Krizin yarattığı ekonomik daralmayı sahip olduğu sosyalist üretim modeli ile en düşük seviyede yaşayan Sovyetler Birliği'ne karşı Türk devlet adamlarının ilgisi artarken dönemin basın organları ve yazarları arasında da paralel bir ilginin geliştiği görülmektedir. 1930-1932 yıllarını kapsayan dönemde iki ülke ilişkileri dışişleri bakanlarının karşılıklı ziyaretleri sonucunda ticaret, silahsızlanma ve Karadeniz konularında yapılan antlaşmalar ile geçmiştir. Bu dönemde Türkiye aleyhine dış ticaret iki ülke ilişkilerindeki en olumsuz özelliktir.

1932 yılında İsmet Paşa'nın Moskova ziyareti sonrası, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye mali, sanayi, tarımsal alanlarda açıktan destek olmaya başladığı dönemdir. Türkiye'nin devletçi ekonomi modelini benimsemesiyle birlikte Sovyet uzmanlarının kontrolünde devlet yatırımları yapılmıştır. Türkiye ekonomik kalkınmasını Sovyetler Birliği rehberliğinde yürütmektedir. Bunun yanında sinema, edebiyat, resim alanlarında Sovyetler Birliği'nden eğitim almak adına iki ülke arasında ziyaretler yapılmıştır.

Cumhuriyet gazetesi iki ülke arasındaki yakınlığı gösterebilmek için coşkulu, ayrıntılı, ama olumsuzlukları görmezden gelen bir habercilik anlayışını kullanmıştır. Son Posta gazetesi 1932 yılına kadar Sovyetler Birliği'ne dair neredeyse olumlu hiçbir yapmamış, bu tarihten sonra ise iki ülke ilişkileri ile ilgili haberleri sade ve yorumsuz bir dille vermeye başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, Son Posta, Sovyetler Birliği, Türk Basını, Türk-Sovyet İlişkileri.

ABSTRACT
IN THE NEWSPAPERS OF CUMHURİYET AND SON POSTA
PERCEPTION OF THE SOVIET UNION
(1930 – 1936)

M.SC. THESIS

Preparer: Cihan YENİLMAZ

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ali Ulvi ÖZDEMİR

2023 – (x+70)

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences

History Department

Jury

Assoc. Prof. Dr. Fahri KILIÇ

Assoc. Prof. Dr. Mahmut BOLAT

Assoc. Prof. Dr. Ali Ulvi ÖZDEMİR

During the War of Independence, Turkey found its need for a strong friend and ally in the Soviet Union. In this way, the Soviets kept alive the hope of both creating a buffer between a state hostile to Western imperialists on the southern border and finding a possible neighboring country that could export Bolshevism, while Mustafa Kemal Atatürk and his friends managed the process under conditions combined with being on the same side against imperialism to save the occupied Anatolian lands. After the victory, the team that established the new Turkish State set out by adopting mixed economic values for political and economic development. The policy of gaining the support of the Western world without making its friend the Soviet Union suspicious was carried out successfully for a while.

It became impossible to receive support from the West in the new period caused by the 1929 economic crisis that surrounded the whole world. While the interest of Turkish statesmen increased towards the Soviet Union, which experienced the economic contraction caused by the crisis at a minimum level with its socialist production model, it is seen that a parallel interest developed among the press organs and writers of the period. In this study, the period mentioned was tried to be understood through two Turkish newspapers. The first of the newspapers was Cumhuriyet, which was a semi-official publication of the government at that time, and the other was Son Posta, which was in soft opposition to the government, and these were the main sources of information for the study. In both newspapers, information that will allow us to get to know the Soviet Union under ideological, political, economic and cultural headings is given under the mentioned headings. In addition, the mutual comments of Turkish statesmen and journalists and their Soviet counterparts in situations where the relations between Turkey and the Soviet Union come to the fore are also conveyed. In the news of Cumhuriyet newspaper, with the aim of developing the relations between the two countries without any damage, the internal and external negativities experienced in the Soviet Union were either not reported or were interpreted and expressed with justifications that justified the Soviet administration. Son Posta newspaper, on the other hand, did not hesitate to convey the negativities experienced within the Soviet Union, with the approach of being a bit of an oppositionist, and did not hesitate to write that the activities of Turkish communists caught by the police in Turkey were linked to the Soviets.

When we compare the news of the two newspapers and the perspectives of their writers, it is seen that Cumhuriyet newspaper chooses to convey news that is compatible with state policy, while Son Posta

newspaper chooses to convey news even if it will negatively reflect on the relations between the two countries.

Keywords: Cumhuriyet, Son Posta, Soviet Union, Turkish Press, Turkish-Soviet Relations.

ÖN SÖZ

Konu seçiminde temel problem 1930'lu yıllarda Cumhuriyet ve Son Posta gazetelerinin Sovyetler Birliği'ni nasıl algıladığını ortaya koymak olarak belirlendi. Bu sebeple dönemin yarı resmi hükümet gazetesi gibi hareket eden Cumhuriyet gazetesi ile belirli sınırları zorlayarak muhalif sesler çıkaran Son Posta gazetelerini kullanarak gazeteler arasındaki farkı ortaya koymak çalışmanın ana amacı haline geldi. Araştırmada, 1929 Türk-Sovyet Tarafsızlık Antlaşması, 1932 İsmet Paşa'nın Sovyetler Birliği ziyareti ve 1936 Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ne kadar olan dönem, dönüm noktası olaylar olarak belirlenmiştir Çalışma dönemi olarak 1930 ile 1936 yılları arasının seçiminde en önemli etken bu yıllar arasında Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerinin hemen her konuda işbirliği düzeyinde olması, 1936 sonrası bozulmaya başlamasıdır.

Bu dönemde Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkileri, Sovyetler Birliği'nin uluslararası ilişkileri ve Sovyetler Birliği'nin iç yapısında yaşananlar Cumhuriyet ve Son Posta gazetelerinin gözünden aktarılmaya çalışılmıştır. Zira 1930'lu yıllar Türkiye'nin Sovyetler Birliğine yakın politikalar içinde olması olgusundan yola çıkarak, Cumhuriyet gazetesinin bu ülke ile ilgili olumlu haberleri tekrar verip olumsuz haberler görmezden geldiği; Son Posta gazetesinin ise aynı içerikteki haberlere olumsuz ya da eleştirel yaklaştığı savından hareketle, Türk basın tarihinin habercilik anlayışının bir dönemini karşıt bakış açılarından anlayabilmek için önemli olduğu düşünülmüştür. Aynı konulara yönelik yaklaşım farkını ortaya koyabilmek için bütün konular her iki gazetenin kendi başlıkları altında değerlendirilmiştir. Metin içinde ve dipnotlardaki gazete alıntıları olduğu gibi korunduğu için imla hataları bu açıdan değerlendirilmelidir. Bunlarla birlikte Türkiye ile Sovyetler Birliği ilişkilerinin ön plana çıktığı durumlarda Türk devlet adamları ve gazeteciler ile Sovyet muadillerinin karşılıklı yorumları da aktarılmıştır. Cumhuriyet gazetesinin haberleri iki ülke arasındaki ilişkilerin zarar görmeden gelişmesi amacına matuf olarak Sovyetler Birliği'nde yaşanan iç ve dış olumsuzluklar ya haberleştirilmemiş ya da Sovyet yönetimini haklı bulan gerekçelerle yorumlanarak ifade edilmiştir. Araştırma iki gazetenin yazıları temel alınarak yapıldığı için, bu döneme konu olan olayları arka planlarıyla net bir şekilde ortaya koyabilmek adına iki ülke arşivlerinin birlikte değerlendirilerek yapılacak bir çalışmanın alanyazının zenginleşmesine katkı sağlayacağı düşünülebilir.

Bu sürecin getirdiği yoğunlukta beklentilerini karşılamakta çoğu zaman başarılı olamadığım annem ve babama, aynı süreci yaşarken birbirimizi motive ettiğimiz yüksek lisans

arkadaşlarım ve tabii ki bana her zaman güvenen, yol gösteren, her daim onore ederek motivasyonumu artıran çok kıymetli danışmanım Doç. Dr. Ali Ulvi ÖZDEMİR'e teşekkürü borç bilirim.

Yararlı olması dileğiyle.

Kırşehir - 2023

Cihan YENİLMAZ

İÇİNDEKİLER	Sayfa
KABUL VE ONAY.....	I
BİLDİRİM.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
ÖN SÖZ.....	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
EKLER LİSTESİ	X
KISALTMALAR.....	XI
GİRİŞ	1
BÖLÜM I	1
1. SON POSTA VE CUMHURİYET GAZETELERİNE GÖRE 1930 BAŞLARINDAN İSMET İNÖNÜ’NÜN 1932 SOVYET RUSYA ZİYARETİNE KADAR OLAN DÖNEMDE TÜRK-SOVYET İLİŞKİLERİ VE SOVYETLER BİRLİĞİNİN İÇİNDE BULUNDUĞU DURUM	5
1.1.TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE SOVYET BİRLİĞİ ARASINDA İLİŞKİLER	5
1.1.1. Siyasi İlişkiler	5
1.1.2.İktisadi İlişkiler	15
1.1.3.Eğitim-Kültür İlişkileri	21
1.1.4. Sportif İlişkiler	22
1.2. SOVYETLER BİRLİĞİ - ULUSLARARASI İLİŞKİLER	24
1.2.1. Sovyetler Birliği – Genel Batı Dünyası İlişkileri	25
1.2.2. Sovyetler Birliği – İngiltere, Almanya İlişkileri	28
1.2.3. Sovyetler Birliği – Fransa, Romanya İlişkileri	30
1.2.4. Sovyetler Birliği – Asya Ülkeleri İlişkileri	33
1.3. SOVYETLER BİRLİĞİ’NDE İDARİ, KÜLTÜREL VE TOPLUMSAL HAYAT.....	34
1.3.1. İdari Hayat	34
1.3.2. Kültürel Hayat	36
1.3.3. Toplumsal Hayat	37

BÖLÜM II	41
2. İSMET PAŞA’NIN 1932 SOVYETLER BİRLİĞİ ZİYARETİNDEN 1936 MONTREUX BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİNE KADAR OLAN DÖNEMDE TÜRK-SOVYET İLİŞKİLERİ VE SOVYETLER BİRLİĞİNİN İÇİNDE BULUNDUĞU DURUM	41
2.1.TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE SOVYET BİRLİĞİ ARASINDA İLİŞKİLER	41
2.1.1. Siyasi İlişkiler	42
2.1.2.İktisadi İlişkiler	52
2.1.3.Eğitim-Kültür İlişkileri	55
2.1.4. Sportif İlişkiler	58
2.2. SOVYETLER BİRLİĞİ - ULUSLARARASI İLİŞKİLER	59
2.2.1. Sovyetler Birliği - Genel Batı Dünyası İlişkileri	59
2.2.2. Sovyetler Birliği – İngiltere, Almanya İlişkileri	61
2.2.3. Sovyetler Birliği – Fransa, Romanya İlişkileri	62
2.2.4. Sovyetler Birliği - Japonya İlişkileri	63
2.3. SOVYETLER BİRLİĞİ’NDE İDARİ, KÜLTÜREL VE TOPLUMSAL HAYAT	64
2.3.1. İdari Hayat	64
2.3.2. Kültürel Hayat	66
2.3.3. Toplumsal Hayat	68
SONUÇ	70
KAYNAKÇA	75
EKLER	81
ÖZGEÇMİŞ	90

EKLER LİSTESİ

	Sayfa
Ek 1.	81
Ek 2.	81
Ek 3.	82
Ek 4.	82
Ek 5.	83
Ek 6.	83
Ek 7.	84
Ek 8.	84
Ek 9.	85
Ek 10.	85
Ek 11.	86
Ek 12.	86
Ek 13.	87
Ek 14.	87
Ek 15.	88
Ek 16.	88
Ek 17.	89

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
a.g.m.	Adı geçen makale
Bkz.	Bakınız
ÇEKA	ÇREZVIÇAYNAYA KOMİSSİYA
DBTSA	DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI TÜRK DİPLOMATİK ARŞİVİ
GPU	GOSUDARSTVENNOYE POLİTİÇESKOYE UPRAVLENİYE
KOLHOZ	KOLLEKTİVNOYE HOZYAYSTVO
TBMM	TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

GİRİŞ

Türkiye, Birinci Dünya Savaşı sonunda topraklarının önemli bir kısmının düşmanlarının işgaline girmesi felaketini yaşamaya başlamış, bu sıkıntılı süreçte Mustafa Kemal Paşa liderliğinde Türk milleti topyekün bir kurtuluş mücadelesine girmişti. 1920'li yılların dünyasında güçlü devletlerin hemen hepsinin Türkiye'nin karşısında olması ihtiyaç duyulan mali ve askeri desteğin sağlanması konusunda Sovyetler Birliği'nden başka seçenek bırakmamış görünüyordu. Bahsi geçen bu iki ülkenin Batılı emperyalist olarak adlandırılan ortak düşmanlara karşı yaklaşması da bu sürecin zaruri sonucu olmuştur. Türkiye, Kurtuluş Savaşı süresince Sovyetler Birliği'nden de aldığı mali, askeri ve siyasi destekle bağımsızlığını kurtarmayı başarmıştı. Sovyetler Birliği'nin beklentisi ise Türkiye'ye Bolşevik ilkelerini ihraç edebilmektir. Zaferden sonra yeni Türk Devletini kuran kadro ise siyasi, ekonomik gelişim için karma ekonomik değerleri ve Batılı modernleşme adımlarını benimseyerek yola koyulmuş, dostu Rusya'yı şüpheye düşürmeden Batı dünyasının desteğini alma siyasetini başarıyla yürütmüştü.

Mustafa Kemal Paşa'nın: “ ... 6 Mart 1921 Moskova antlaşması, aynı zamanda millî prensipleri dahilinde mücadele eden, tam bağımsızlığını temin etmek isteyen Türk Milletini hakiki simasıyla dost Rus milletine tanıttak bir belgedir ”¹ sözleriyle tanımladığı antlaşmayla Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin diplomatik, siyasi yakınlığının temeli atılmıştır. Sovyetler Birliği'nin Ankara nezdinde ilk büyükelçisi olan Aralov'un², 1922 yılından itibaren göreve başlamasıyla iki ülke arasındaki yakınlık dış istihbarata önem veren bir boyut da kazanmıştır. Ülkesine gönderdiği raporlarda, Türk hükümet ve halkının Rusya'ya sempatisi olduğunu lakin Anadolu'nun büyük bir mağduriyet içerisinde olduğunu belirterek, Amerikan ve Fransa hükümetlerinin Türkiye'de gerçekleştirmeye çalıştıkları ekonomik ve siyasi faaliyetlere dikkat çektikten sonra Türkiye'de Rusya sempatisini arttırmak için gerçekleştirilmesi gereken çalışmaları anlatmıştır.³ Bu süreçte iki ülke dostluğunun ilginç bir örneği, Kurtuluş Savaşı'nı bitiren ateşkes için bir araya gelen bazı general, uzman ve gazetecilerin 3 Ekim 1922 tarihinde, Mudanya'da yaşayan Rus tüccar Aleksander Ganyanoff'un villasında [Mudanya Mütareke Evi

¹ Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 11, Kaynak Yay., İstanbul, 2003, s.210.

² Semyen İvanoviç Aralov.(1880 - 1969 Moskova). Sovyet diplomat ve devlet adamı. 1918 yılında Kızıl Orduya katılmış, burada üst yönetim kademelerine kadar yükselmiştir. 1922-1923 yıllarında Türkiye elçiliği görevinde iken Mustafa Kemal Paşa ile dostluk temelinde diplomatik ilişkiler kurmuştur. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/semion-ivanovic-aralov-1880-1969/>

³ Çağatay Benhür, Stalin Dönemi Türk-Rus İlişkileri (1924-1953), Doktora Tezi, Konya, 2018, s.86.

Müzesi] toplanmış olmasıdır.⁴ Lozan Konferansına ise kendisi için “Yaşamsal çıkar” olarak gördüğü Boğazlar üzerindeki çıkarlarını korumak [Sadece Türkiye’nin kontrolünde olması, savaş ve barış dönemlerinde tüm savaş gemilerine kapatılması, ticaret gemilerine geçişin her zaman serbest olması] amacıyla katılma isteğini Sovyetler Birliği, elçisi Aralov aracılığıyla Türk hükümetine bildirmiş, Türkiye de muhataplarına bu isteği kabul ettirmiştir.⁵ Kendisine karşı ittifaklar kurulmasından endişe duyan ve bu yüzden Türkiye ile süregelen dostluk görüşmelerine çok önem veren Sovyetler Birliği, Lozan Antlaşmasında çözülemeyen konularda da özellikle de Musul meselesinde Türk tezlerini savunur bir duruş sergilemiştir. Bununla birlikte antlaşmayı bir an önce imzalamak isteyen Türk heyetinin, Boğazlar’ı ortak bir komisyonun yönetmesi ve belirli koşullar altında her ülkenin savaş gemilerinin Boğazlar’dan geçişini kabul etmesini Çiçerin,⁶ “*Damat Ferit Paşa Politikası*” yakıştırmalarıyla eleştirmiş, bu durum iki ülke arasındaki ilk önemli anlaşmazlık⁷ olarak tarihteki yerini almıştır. Yaşanan bu olumsuzluğa rağmen, Birinci Dünya Savaşının galipleri İngiltere ve Fransa’nın Almanya’yı yanlarına çekmek için giriştikleri Locarno Antlaşmaları (1 Aralık 1925) Rusya’yı Türkiye’ye daha çok yaklaştırmış⁸, kısa bir süre sonra da Musul meselesinin 16 Aralık 1925 tarihinde Cemiyet-i Akvam’da, Türkiye’nin aleyhine bir kararla sonuçlanmasına karşı diplomatik atakla bir gün sonra, 17 Aralık 1925’te Paris’te Çiçerin ile Tefvik Rüştü Bey⁹ arasında Türk-Sovyet Tarafsızlık ve Saldırmazlık Antlaşması imzalanmıştır. İki ülke arasında istikrarlı ilişkilerin ve içten dostluğun güçlendirilmesine ve yararlı koşulların her iki tarafın çıkarlarına uygun olacak biçimde belirlenip saptanmasıyla başlayan antlaşma metni her iki ülkenin imzaladığı ilk saldırmazlık anlaşması olması nedeniyle de ayrıca önemlidir.¹⁰ Buna ek olarak iki devlet de öteki devletlerle her türlü ilişkide bulunmakta serbest olacaklar hükmü ileride Türkiye’nin Balkan ve Sadabat Paktları gibi Sovyetlere yönelik olmayan bölgesel anlaşmalar yapmasına zemin hazırlamıştır.¹¹ Bu antlaşmanın doğal sonucu olarak özellikle ekonomik kalkınma

⁴ Salahi Ramadan Sonyel, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika**, C.II, Türk Tarihi Kurumu Yay., Ankara, 1991, s. 281.

⁵ Eren Tellal, Rusya’nın Lozan’a Bakışı. Bülent Özukan (Ed.), **İlk ve Son Barış - 100. Yılında Lozan**, Boyut Yay., İstanbul, 2021, s.196.

⁶Georgi Vasilyeviç Çiçerin (1872 - 1936). 1918-1930 yılları arası Sovyet Dışişleri Bakanlığı yapan Sovyet politikacı, diplomat, tarihçi ve müzikolog. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cicerin-georgy-vasilyevich-chicherin-1872-1936/>

⁷ Tellal, **a.g.m.**, s.197.

⁸ Şerafettin Turan, **Türk Devrim Tarihi – Yeni Türkiye’nin Oluşumu (1923-1938)**, 3.Kitap, Bilgi Yay., İstanbul, 1996, s. 158.

⁹ Tefvik Rüştü Aras (1883-1972). Türkiye-Sovyetler Birliği dostluğuna önem vererek, 1925-1938 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti dışişleri bakanlığı yapmış olan Türk diplomat.

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/tevfik-rustu-aras-1883-1972/>

¹⁰ Kamuran Gürün, **Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953)**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1995, s.117.

¹¹ Turan, **a.g.e.**, s.159.

içerikli antlaşmalar da imzalanmıştır. 1927’lerde ticari temsilcilikler ve bunların faaliyetleri üzerinde kısa süreli gerginlikler yaşanmıştır. Bu noktada ikili ticari ilişkilerin esas konusu Sovyetler Birliği’nin ticari ve ekonomik ilişkiler vasıtasıyla Türkiye’yi nüfuzu altında tutmak istemesidir. Buna karşı Türkiye ise dış ticaretinde sadece Sovyetler Birliği’ne bağlı kalmaktan özenle kaçınarak Batıya da açılmıştır. Sovyetler Birliği, Türkiye’de birçok yerde ticari temsilcilikler açarak buraları komünist propagandanın bir aracı haline getirmişse de Türkiye bu oyuna gelmemiştir. 8 Ocak 1927 tarihinde Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında Kars’ta imzalanan “Sular İtilafnamesi” ile su kaynaklarının kullanımı ve sınır hayvancılığının kontrol edilmesi, bundan kısa bir süre sonra da 11 Mart 1927 tarihinde Ankara’da imzalanan “Ticaret ve Seyrisefain [Gemi trafiği] Antlaşması” ile karşılıklı ticari işlemlerin düzenlenmesi konularında ortak hareket etme kararı alınmıştır.¹² Bu dönemde Türkiye’nin İtalya ile tarafsızlık anlaşması imzalaması (1928), Osmanlı’dan kalan borçlar ile ilgili Batılı devletler ile anlaşma sağlaması (Sovyetler, Çarlık Rusyası’ndan kalan borçları kabul etmediği için örnek teşkil ettiğini düşünmesi), İngiltere’nin Akdeniz donanmasının İstanbul’u ziyaret etmesi ve Türkiye’de 1929 yılı sonunda toplu komünist tutuklamaların başlaması iki ülke arasındaki ilişkileri olumsuz etkilemiştir.¹³

Yaşanan bu sarsıntılarla eş zamanlı olarak, Fransa Dışişleri Bakanı Briand ile Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Kellogg’un öncülüğünde sorunların savaşla değil de barışla çözülmesine katkı sağlamak amacıyla 1928’de imzalanan Kellogg Paktı’na Türkiye katıldıktan sonra, Batılı devletlerin saldırısına uğramaktan çekinen Sovyetler Birliği de pakta katılmakla kalmayıp bu belgeyi tasdik eden ilk devlet olmuştur.¹⁴ Böylece uluslararası ilişkilerde birlikte hareket etme düşüncesinin eyleme dönüştüğünü görüyoruz. Kısa bir süre sonra da Sovyetler’in hazırladığı protokole Türkiye de imza atmıştır. Briand - Kellogg Paktı’na olumlu yaklaşan Sovyetler Birliği paktın Doğu Avrupa ülkelerinde daha çabuk uygulanması amacıyla 9 Şubat 1929’da Moskova’da Polonya, Romanya, Letonya ve Estonya ile Litvinov Protokolü diye bilinen bir protokol imzalamış, Türkiye’nin de bu protokole katılmasını isteyen Sovyetler’in bu talebine Türk yetkililer de olumlu yaklaşınca TBMM, 1 Nisan 1929 tarihli oturumunda Litvinov Protokolüne Türkiye’nin katılımını kabul etmiştir.¹⁵ Sovyet Dışişleri Bakan Yardımcısı Karahan, 1929 yılı sonlarına doğru Türkiye’ye resmi bir ziyarette bulunmuştur. Ziyaretin ana

¹² Benhür,Ç., a.g.e. ,s.137.

¹³ Eren Tellal, SSCB’yle İlişkiler, Oran, B. (Ed.), **Türk Dış Politikası-Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, C:1, İletişim Yay., İstanbul, 2003, s.317.

¹⁴ Mehmet Gönlübol ve Cem Sar, **Atatürk ve Türkiye’nin Dış Politikası (1919-1938)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1997, s.86.

¹⁵ Gönlübol, M. ve Sar, C., a.g.e., s.86-87.

konusu 17 Aralık 1929'da sona erecek olan 1925 Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Paktının yenilenmesi ve ek protokollerle genişletilmesi idi. Antlaşmanın öncesinde Türk basınında da Türk-Sovyet ilişkilerini öven yazılar yayınlanmaya başlamış, ilişkilerin ne kadar iyi olduğundan dem vurulmuş, Sovyet basınında da çeşitli makaleler yayınlanmıştır. Nihayetinde 17 Aralık 1929 tarihinde imzalanmış olan Türk-Sovyet Dostluk ve Saldırmazlık Paktı'na yapılan ek bir protokolle 1925'teki antlaşma iki yıllığına uzatılmıştır.¹⁶

Bahsi geçen diplomatik antlaşmalar olurken bütün dünyayı saran 1929 ekonomik buhranın sebep olduğu; sanayi üretiminin durması, işsizlerin çoğalması, kamu maliyelerinin dengesinin bozulması sürecinde Batı'dan ekonomik destek almak Türkiye için imkansız hale gelmişti. Üretimlerin azaldığı dünya ekonomisinin büyük oranda küçüldüğü bu ortamda, Sovyetler Birliği'nin yürüttüğü dış etkilere büyük oranda kapalı devletçi üretim modelinin buhrandan en az seviyede etkilenen devlet olması sonucu, Türk devlet yöneticilerini daralan Türkiye ekonomisine çıkar yol olarak Sovyetler Birliği'ne daha çok yönelme politikasına sevk etmiştir. Takip eden bölümlerde o dönem Türk basınının iki önemli gazetesi; Cumhuriyet¹⁷ ve Son Posta'nın¹⁸ Sovyetler Birliği'ne yönelik artan bu ilgiyi nasıl gördükleri incelenecektir.

¹⁶ Benhür,Ç., a.g.e. ,s.151-152.

¹⁷ Cumhuriyet Gazetesi: 7 Mayıs 1924 tarihinde İstanbul'da yayınlanmaya başlanan ve günümüzde de yayınına devam eden, Türkiye'nin en köklü gazetesidir. Gazetenin kurucusu ve 1945 yılına kadar başyazarı Yunus Nadi Abaloğlu'dur. 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilân edilmesi ve bunu takip eden yenilik hareketleri, Türk kamuoyunda, özellikle İstanbul gazeteleri arasında muhalif bir tavrın gelişmesine sebep olmuştur. Bu şartlar altında Mustafa Kemal'in yönlendirmesiyle, Yunus Nadi Bey tarafından İstanbul'da hükümetin icraatlarını halka aktarmak ve kuvvetli bir kamuoyu oluşturmak amacıyla yeni bir gazete çıkarılması gündeme gelmiştir. Bu gazete, yine Mustafa Kemal'in tavsiyesi ile yeni rejimin adaşı olacak, *Cumhuriyet* adını alacaktır. 7 Mayıs 1924 tarihli *Cumhuriyet*'in ilk sayfasında Yunus Nadi, gazetenin yeni rejimin temsilcisi ve koruyucusu olduğunu, ülkede gerçek bir demokrasinin kurulması için çalışacağını ifade etmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatta olduğu dönemde iktidarı ve inkılapları destekleyen *Cumhuriyet* gazetesi, İkinci Dünya Savaşı yıllarında İsmet İnönü'yle ters düşmüştür. Gazete, savaş yılları içinde iktidarın muharipler arasındaki dengeli ve tarafsız tutumunu eleştirmiştir. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cumhuriyet-gazetesi/>

¹⁸ Son Posta Gazetesi: M. Zekeriya Sertel, Selim Ragıp Emeç, Ekrem Uşaklıgil ve Halil Lütfü Dördüncü tarafından 27 Temmuz 1930'da yayınlanmaya başlamıştır. Son Posta gazetesini kuran dört kişinin de siyasi duruşları birbirinden farklıydı. Diğerlerine göre daha tecrübeli olan Zekeriya Sertel, gazetenin kuruluş yıllarında yayın politikasına yön veren isimdi. Sertel'in, en belirgin özellikleri sosyalist kimliği ve muhalif duruşuydu. Zekeriya Sertel sonrasında ise gazetede meydana gelen en önemli değişiklik gazetenin yayın politikasında olmuştur. Son Posta bu yeni dönemde, Sertel döneminde olduğu gibi Cumhuriyet Halk Fırkasına karşı sert muhalefet anlayışını bırakmıştır. Ülke gündemindeki olumsuz olaylar nadiren ele alınmıştır. Ziya Şakir, Muhittin Birgen, Arif Cemil, Ebubekir Hazım, Cemil Topuzlu, Halit Ziya Uşaklıgil, Mustafa Asım Çalikoğlu, Arif Lütfi Kenber, Rahmi Apak ve Resneli Niyazi Bey gibi önemli isimlere ait yazı dizileri, hatıralar ve tarihi tefrikaları da yayınlamıştır. Son Posta, bu özelliğiyle İttihat ve Terakki başta olmak üzere yakın dönem siyasi tarihi araştırmaları için önemli bir kaynak niteliğindedir. II. Dünya Savaşı sırasında iç politikada hükümet aleyhine haberler yayınlamayan gazete, 1946-1950 yılları arasında Demokrat Parti'yi desteklemiştir. Son Posta gazetesi 26 Kasım 1962'ye kadar yayın hayatını devam ettirmiştir. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/son-posta-gazetesi/>

BÖLÜM I

1. SON POSTA VE CUMHURİYET GAZETELERİNE GÖRE 1930 BAŞLARINDAN İSMET İNÖNÜ'NÜN 1932 SOVYET BİRLİĞİ ZİYARETİNE KADAR OLAN DÖNEMDE TÜRK-SOVYET İLİŞKİLERİ VE SOVYETLER BİRLİĞİNİN İÇİNDE BULUNDUĞU DURUM

1930 yılı, iki ülke arasındaki ilişkilerde 1929 ekonomik buhranı kaynaklı yeni bir dönemin başlangıcıdır. Her ne kadar Türkiye, 1927 yılında bir sanayi teşvik kanunu çıkarmış olsa da gerek ülke içi sermaye, teknoloji ve yetişmiş insan gücü yetersizliği gerekse de 1929 krizinin yarattığı bütün dünyadaki ekonomik küçülme sonucu serbest piyasa koşulları ile kalkınma, istihdam yaratma ve ticaret yapmanın mümkün olmadığına kanaat getirmiştir. 17 Aralık 1929 tarihinde imzalanan ek protokolle 1925 tarihli Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'nın uzatılması ile yeniden hız kazanan diplomatik süreçte iki ülkenin coğrafi yakınlığının da etkisiyle, temaslarının sıklaştığı görülmektedir. 30 Ağustos 1930'da Sivas demiryolunun uzantısının açılışında İsmet Paşa, temel gelişme için yabancı sermayeyi çekmenin olanaksızlığından bahisle hükümetin politikasını 'ekonomide ılımlı devletçilik' olarak tanımlamış¹⁹, yine bu konuşmada liberalizmin eleştirisini yapıp, bu memleketin kaderinin sermayedarlara teslim edilemeyeceğini, halkın liberalizmi anlayamayacağını vurgulayarak²⁰ ülkenin ekonomik politikalarının yönünü de tayin etmiş görünmektedir.

1.1. 1930-1932 ARASI TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE SOVYET BİRLİĞİ ARASINDA İLİŞKİLER

1.1.1 Siyasi İlişkiler

14-20 Aralık 1929 tarihleri arasındaki Ankara ziyaretinden sonra Sovyetler Birliği'ne geri dönen Dışişleri Bakan Yardımcısı Karahan'ın²¹ izlenimleri sonucu Devlet Başkanı

¹⁹ Andrew Mango, **Atatürk - Modern Türkiye'nin Kurucusu**, Remzi Yay., İstanbul, 2022, s.547.

²⁰ İhsan Sabri Balkaya, **1930 Türkiye'sinde Oluşan Muhalefet Hareketinin Dış Basındaki Akisleri (Rusya, İngiltere, Mısır Örneği)**, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı:15, Erzurum, 2007, s.85.

²¹ Lev Mihayloviç Karahan (1889-1937). 1929-1937 arasında Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerinin başrolünde yer alan, 1934-1937 arası Ankara Büyükelçisi olan Sovyet diplomat. Stalin tarafından gerçekleştirilen "Büyük Tasfiye" sürecinde tutuklanmış ve 20 Eylül 1937 tarihinde kurşuna dizilerek idam edilmiştir. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/lev-mihaylovic-karahan-1889-1937/>

Kalinin²² ile Mustafa Kemal karşılıklı telgraflarında, iki ülkenin yeni imzaladığı iktisadi barış anlaşmasının dostane ve müşterek çalışma ortamının gelişmesine hizmet edeceği inancında olduklarını beyan etmişlerdir.²³ Bu antlaşma ve devlet başkanlarının karşılıklı memnuniyet ifade eden telgraflarıyla iki ülke arasında diplomasi hız kazanmaya başlamıştır. İmzalanan dostluk anlaşmasının yarattığı bu ortamın sonucu olarak iki yıldır görüşmeleri süren ticaret anlaşması imzalanana kadar Tevfik Rüştü Bey'in beklentisi, dengeli alışveriş olarak²⁴ da adlandırdığı Sovyetler Birliği'ne yapılan ihracatın önemli miktarda artırılmasıdır.²⁵ Çünkü bu dönem Türk-Sovyet ticaretinde, Sovyetler Birliği tarafında ihracat-ithalat işlemlerinin resmi Sovyet yetkilileri eliyle yürütülmeye başlanmasının yarattığı zorluklar sebebiyle Türk tüccarları bu ülkeden ümidini keserek Polonya pazarına yönelmişlerdir.²⁶ Sovyet dostluğunun bu dönemde hükümet tarafından tam olarak hissedilmediğinden olsa gerek, gazete net bir söylemle Sovyet tarafını tek sorunlu görerek, Türk tüccarları haklı bulmuştur.

O günlerde iki ülke yönetiminin basın üzerinde etkisi artmamış olacak ki gazetede ki köşesinde Muharrem Feyzi²⁷ Rusya genelinde yaşayan 25 milyon civarındaki Türk'ün milli kültüründen uzaklaştırılmaya çalışıldığına dair örnekler vererek bu durumun çıkar ve kaderi bir olan Türk-Sovyet dostluğuna zarar verdiğini ifade ederek Sovyetler Birliği'nin bu uygulamadan vazgeçmesini tavsiye etmiştir.²⁸ Öyle görünüyor ki yazarın bu şikayetine sebep olarak Sovyetler Birliği'nin Türk aydınları ve din adamlarına bakışındaki değişiklik etkili olmuştur. Zira 1930'lara kadar Sovyet kamuoyunda terakkiperver olarak tanımlanan Ceditçiler²⁹ artık liberal burjuva milliyetçiliğinin ideologları, devrim karşıtları olarak nitelendirilip pan-Türkist, pan-İslamist sıfatlarıyla ve Sovyet karşıtı suçlamasıyla³⁰ yargılanıp cezalandırılıyorlardı.

²² Mihail İvanoviç Kalinin (1875-1946). 1919-1946 yılları arasında Yüksek Sovyet Prezidyumu Başkanı olarak en uzun süre devlet başkanlığı yapmış olan Sovyet devlet adamıdır. Hukuken kendisi devlet başkanı olsa da Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi [Politbüro]'nin ve Genel Sekreter olarak ülkenin imza yetkili fiili lideridir. Bununla beraber Kalinin döneminin karar alıcı gerçek liderleri Lenin ve Stalin'dir. <https://www.babil.com/devrimci-egitim-devrimci-ahlak-kitabi-m-ivanovic-kalinin>

²³ **Son Telgraflar.** (1930, 6 Ocak). Cumhuriyet, s.3.

²⁴ **İhracat mes'elesi hakkında Hariciye Vekili beyanatta bulundu.** (1930, 15 Ocak). Cumhuriyet, s.1.

²⁵ **Ruslarla Moskovada ticari müzakerata başlandı.** (1930, 17 Ocak). Cumhuriyet, s.3.

²⁶ **Polonya ile muamelata doğru.** (1930, 1 Mayıs). Cumhuriyet, s.4.

²⁷ Muharrem Feyzi Togay: Kırım-Tatar Türkleri'nden olup, Kırım Milli Cumhuriyeti'nde de Eğitim Bakanlığı yapan 1930'lu yıllarda başta Japonya olmak üzere uluslararası ilişkiler konularında köşe yazıları olan Cumhuriyet gazetesi yazarı. Sinan Levent, "**Muharrem Feyzi Togay'a Göre Japonya, Japon Arşiv Belgelerinde Togay**", Asya-Pasifik Çalışmaları Türkiye Yıllığı (TAPACAY), sayı:4, 2009, 12.

²⁸ Muharrem Feyzi, (1930, 14 Mayıs). **Türk dostluğu ve cihan siyaseti.** Cumhuriyet, s.2.

²⁹ Ceditçilik: 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarında Rus İmparatorluğu'nda özellikle Türk kökenli Müslüman halklar arasında öncelikle eski eğitim sistemini değiştirerek ve Müslümanlar için Avrupalı eğitimin gerekliliğini savunarak ortaya çıkan sosyal-siyasi ve entelektüel harekettir. Mehmet Erkan Kılıçoğlu, **Çarlık Rusyasında Ceditçilik / Yeni Usul Hareketi**, Journal of Awareness, sayı:1, 2019, s.66-67.

³⁰ Ahmet Kanlıdere, **Sovyet ve Türk Tarih Yazıcılığında Rusya Müslümanlarının Düşünce Tarihi**, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, sayı:3, 2004, s.156.

Sovyetler Birliği'nin bu ÷lkedeki T÷rkler ÷zerindeki olumsuz tavrının eleştirildiği s÷re÷te, İstanbul'da 9 ay ikamet ettikten sonra Paris'e ge÷en ÇEKA üyesi Ağa Bekof³¹ ile ilgili İstanbul'daki Sovyet konsoloshanesinden verilen “*Tanımıyoruz*” bilgisini gazete, Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne yönelik güvensizlik duymasına sebep olduğu şeklinde yorumlamıştır.³² Anlaşıyor ki bu dönemde söz konusu Sovyetler Birliği T÷rkleri ve Türkiye'nin iç işleri ile düzeni söz konusu olduğunda devlet, gazete aracılığıyla rahatsızlığını göstermeye çalışmaktadır.

Her ne kadar bazı olumsuzluklar görülse de, 17 Aralık 1929'da Ankara'da imzalanan Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması'na tezat teşkil edebilecek olumsuz bir uygulama ge÷en süre içerisinde görülmediği için Dışişleri Bakan Yardımcısı Karahan ile Türkiye'nin Moskova elçisi Hüseyin Rağıp Bey tarafından antlaşmanın yürürlüğe girmesi sağlanmıştır.³³ Bu dönemde Sovyetler Birliği yaklaşması başlasa da komünizme yönelik hoşgörünün henüz olmadığı gör÷lmektedir. İstanbul'da faaliyet merkezleri basılan farklı iş kollarındaki 34 işçi, komünizm propagandası yapmaktan gözaltına alınmış,³⁴ tutuklanan 34 zanlıdan biri olan Hasan Ali'nin Üçüncü Enternasyonalin üyesi olduğu, birkaç defa Moskova'ya gidip geldiği, burada ÇEKA'dan³⁵ aldığı talimatlar ile İstanbul'da sosyalizm propaganda teşkilatı kurmaya çalıştığı tespit edilmiş,³⁶ Sovyet gizli servisi ile olan bağlantısı açıklanmış olsa da haberin yorumsuz verilmesi dikkat çekicidir. Yapılan tutuklamalar ve soruşturmalar ÷zerine Sovyetler Birliği'nin Ankara elçisi Suriç³⁷, Türk-Sovyet ilişkilerinin diğer memleketlerin ilişkilerinden çok daha dostane ve samimi olduğunu, bunu hiçbir şeyin bozamayacağını söylemiştir.³⁸ Anlaşıyor ki Sovyetler Birliği, Türkiye'nin olayı iç işlerine müdahale olarak gör÷p sorun çıkaracağını düşünmüş ve “yoldaşlarının” tutuklanmasını kabullenmek zorunda kalmıştır.

Komünist takibatının yoğunlaştığı s÷re÷te, Türkiye iç siyasetinde yaşanan gelişmeler, Sovyetler Birliği açısından dikkat çekici olmuştur. 12 Ağustos 1930 tarihinde Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın³⁹ kurulmasından sonra özellikle Sovyet basınının da etkisiyle,

³¹ Grigoriy Sergeyeviç Agabekov (1896-1937). Sovyet Gizli Servis Ajanı. <https://1000kitap.com/yazar/grigoriy-sergeyevic-agabekov>

³² **İstanbulda Çeka mümessili var mı?** (1930, 15 Temmuz). Cumhuriyet, s.2.

³³ **Türk-Rus Dostluk muahedesi teati edildi.** (1930, 30 Temmuz). Cumhuriyet,s.1.

³⁴ **Komünistler Dün 34 kişi daha tevkif edildi.** (1930, 10 Ağustos 1930). Cumhuriyet, s.2. “*Samatya'daki merkezlerinde teksir makinesi ile çoğaltılan “Orak-çekiç” amblemli beyannameler ve üç nüshası bulunan “Kızıl İstanbul” gazeteleri de bulunmuştur.*”

³⁵ ÇEKA: Sovyetler Birliği'nin ilk istihbarat ve güvenlik teşkilatı.

³⁶ **Maznunlar mahkemeye verildi.** (1930, 8 Eylül). Cumhuriyet, s.2.

³⁷ Yakov Zaharoviç Suriç: 1923-1934 yılları arasında Ankara büyükelçiliği yapmış olan Sovyet diplomat.

³⁸ **Rus Sefiri Münasebatımız dostanedir diyor.** (1930, 19 Eylül). Cumhuriyet, s.2.

³⁹Serbest Cumhuriyet Fırkası: Mustafa Kemal Paşa'nın isteğiyle Paris Büyükelçisi Fethi Bey'e iktidarı denetlemesi için 12 Ağustos 1930'da kurdurduğu, fakat zaman içinde Cumhuriyet karşıtlarının partiyi ele geçirdiği

kamuoyunda oluşan dış siyasetin değişeceği düşüncesine⁴⁰ Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey verdiği beyanatta karşı çıkmış, ilave olarak da 9 yıl önce gittiği Sovyetler Birliği ile inkılabın getirmiş olduğu yeni Sovyetler Birliği arasındaki değişimi görmek için de sabırsızlandığını ifade etmiştir.⁴¹ Sovyet kamuoyunda oluşan tereddüdü gidermek için bir süre sonra Moskova'ya giden [24 Eylül 1930] Tevfik Rüştü Bey, onuruna verilen baloda geliş amacını “*Türk-Sovyet ortak çalışmasının hedefi, sulh ve silahsızlandırma için mücadele etmek*” sözleriyle açıklamıştır.⁴² Bu gezi sebebiyle Ukrayna basını, Sovyetler Birliği ve Türkiye'nin emperyalizme karşı silahlı mücadeleden sonra ekonomik saldırılara da maruz kalınca barışı sağlamak amacıyla bu alanda da ortak hareket ettiklerini yazmıştır.⁴³ Bahsi geçen Tevfik Rüştü Bey'in ziyareti esnasında, Sovyet basını yeni oluşturulan kabinede İsmet Paşa'yı ve Tevfik Rüştü Bey'i görmekten duydukları memnuniyetlerini ifade etmişler, böylece Türk-Sovyet yakınlığının aleyhindeki çalışmaların kesileceği, Türkiye'nin ekonomik alanda kapitalist devletlere meyletmesi yolundaki düşüncenin başarıya ulaşamayacağını yazmışlardır.⁴⁴ Görülüyor ki bu değerlendirmede, yeni kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası politikalarına karşılık olarak Türk hükümetinin Sovyetler siyasetinde değişiklik olabileceği kaygısı vardır. Nitekim, Tass Ajansı muhabirinin bu içerikteki sorusuna Tevfik Rüştü Bey'in verdiği cevap, Sovyet kamuoyunu rahatlatmaya yöneliktir.⁴⁵

İki ülke arasındaki karşılıklı ziyaretler güvenlik alanında da sonuç vermeye başlamıştır. 7 Mart 1931'de Ankara'da Tevfik Rüştü Bey ile Sovyetler Birliği'nin Ankara elçisi Suriç

düşüncesiyle Mustafa Kemal ile karşı karşıya gelmemek için 17 Kasım 1930'da Fethi Bey tarafından feshedilen Türk siyasi partisi.

⁴⁰ Balkaya, **a.g.m.**, s.88. İzvestiya gazetesinde yazılan bir makaleden: “...*Fethi fırkası hakkında gevşeklik etmek Türkiye'yi dahilinde zayıf düşürmekle kalmayıp, emperyalizmin Türkiye'nin dahili işlerine müdahale etmesine saik olacaktır. Fethi zümresinin iş başına gelmesi, şüphesiz Türkiye'nin eenebi sennayesi tarafından kul edilmesine mucip olur ve bilahare harici siyaseti de elbette o telkin eder. Şu halde yeni fırka iktidar mevkiine gelince Kemalizm yeni bir merhaleye girecektir demek doğru değildir. Kemalizm'in tarihl maiyetleri onun emperyalizm ile her cıphede (askeri, siyasi ve iktisadi cephelerde) mücadele etmesinden ibarettir. Bu mücadele hitama erdiği zaman Kemalizm'de ölecektir. Bunun için Fethi Bey iktidar mevkiine gelmesi Kemalizm'in yeni bir merhaleye girmesi değil, onun ölmesi demek olacaktır...*”

⁴¹ **Hariciye Vekili beyanatta bulundu.** (1930, 24 Ağustos). Cumhuriyet, s.3. “*Yeni partinin böyle bir beyanı olmadığı gibi Rusya ile bizim ortak çıkarlarımıza dayalı siyaset güdüyoruz, bunlar hisler değil yaşadığımız dönemin gerçekleridir.*”

⁴² **T. Rüştü B. Moskova'da Rus hariciye komiseri bir balo verdi.** (1930, 26 Eylül). Cumhuriyet, s.3., Erdoğan. (1930, 4 Ekim). **Tevfik Rüştü B. Moskova'da.** Cumhuriyet, s.2. “*Moskova tren garında karşılanan Tevfik Rüştü Bey'i meydana Lenin heykelinin üzerine Türkçe yazılmış “Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyet İttihadının Dostluğu” yazısı karşılıyordu. İstikbal merasimi öyle her hangi resmi bir istikbal merasimi mahiyetinden bambaşka bir manzara arz ediyordu. Sıfatı farikası; samimiyeti, kalpten gelişi idi. Maalesef saltanat hükümetleri vaktile, birbirimize pek yakın ve hemhudut olmaktığımızı rağmen, Rusya'ya ve Rus'ları anlamamakta inat etmişlerdir. Diğer taraftan Çar'lar da Osmanlı imparatorluğunu hoş bir nazarla görmekte ısrar eylemişlerdi.*”

⁴³ **Tevfik Rüştü Beyin Rusya seyahati ve Ruslar.** (1930, 28 Eylül). Cumhuriyet, s.3.

⁴⁴ **Tevfik Rüştü B. Leningrad'a vasil oldu.** (1930, 30 Eylül). Cumhuriyet, s.3.

⁴⁵ **Hariciye Vekili Moskova Seyahatinde Hangi Meseleleri Görüşüyormuş.** (1930, 02 Ekim). Son Posta, s.2. “*Gazi ve BMM tarafından hududu çizilen milli siyasetimiz, İsmet Paşa tarafından da takip edilecektir.*”

arasında Karadeniz’de deniz silahlanmasının sınırlanması anlaşmasının imzalandığı duyurulmuş, bu anlaşmaya göre:

“... iki taraftan her biri altı ay evvel haberdar etmeksizin Karadeniz’de ve Karadeniz’e bitişik denizlerdeki harp donanmalarını takviye edecek herhangi bir harp gemisini tezgaha koymayacak veya böyle bir gemiyi ecnebi tezgahlarına sipariş etmeyecek.”

hükmüyle karşılıklı silahların sınırlandırılmasını kayıt altına almışlardır.⁴⁶ Bu anlaşmayı da içeren yazısında Muharrem Feyzi, Sovyetler Birliği’ni kasıtlı: “...Bu devletin her ne sebepten dolayı Karadeniz’de ve civarında bahri kuvvetlerini tezyit etmesi[artırma] ile bizi istihdaf etmiş[hedef edinmiş] olması yok gibidir”⁴⁷ demiştir. Yazarın bu tespiti Sovyetler Birliği ile Türkiye’nin tarihte Karadeniz hakimiyeti için hiç mücadele etmemiş gibi, resmi politikaya uygun ama tarihi derinlikten yoksun, hayret verici bir bakış açısı olarak dikkat çekmektedir. Nitekim bu yaklaşım artarak devam etmiştir. 16 Mart 1921 tarihli Sovyet Sovyetler Birliği - TBMM Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması’nın 10. Yıldönümü sebebiyle Mustafa Kemal Paşa ve Kalinin karşılıklı tebrik ve iyi niyet mesajları paylaşmış.⁴⁸ Feyzi, gazetede ki köşesinde:

“Bu iki millet Çarların ve Padişahların ihtiraslarına ve basiretsizliğine kurban olarak daima birbirleri ile boğuşmuşlardır, ancak iki memlekette teessüs eden yeni rejimlerin müessis ve rehberi bulunan uzak ve yeni görüşlü ricali tarafından takdir edilmiş ve netice de bu iki millet yekdiğerine gayet yakın ve samimi dost olmuştur.”⁴⁹

diyerek gazetesinin de yayın politikası doğrultusunda, tarihteki Türk-Sovyet mücadelelerini iki ülkenin çıkarları gereği olarak değil de, eski rejimlerin yöneticilerinin şahsi hırsları sebebiyle yapıldığı gibi bir yorumla, yeni rejimlerin dostluğunu pekiştirme adına tarihe mal olmuş ilişkiler içeriğini çarpıtmaktan çekinmemiştir. Bununla birlikte Sovyetler Birliği’ne yakın olmak önemsense de rejimine karşı olan mesafe halen aymıdır.

Nitekim 1 Mayıs’ın yaklaşması sebebiyle beyanname dağıtmaya başlayan komünistlere yönelik “*Tehlike! Komünist beyannameleri başladı.*”⁵⁰ başlığı ilk sayfada atılmıştır. Buna ilave olarak Meclis konuşmasında İzmir mebusu Halil Bey’in Bolşevik Rusya’yı “*Şarktan gelen tehlike*”⁵¹ olarak isimlendirmesini Cumhuriyet gazetesi yayınlamaktan çekinmemiş, buradan

⁴⁶ **Türkiye - Rusya Tahdidi teslihat protokolü imzalandı.** (1931, 19 Mart). Cumhuriyet, s.3.

⁴⁷ Muharrem Feyzi, (1931, 11 Mart). **Türk ve Rus donanmaları.** Cumhuriyet, s.2.

⁴⁸ **Son Telgraflar: Türk-Sovyet dostluğu.** (1931, 18 Mart). Cumhuriyet, s.3.

⁴⁹ Muharrem Feyzi, (1931, 16 Mart). **Türk - Rus muhadenetinin yıldönümü.** Cumhuriyet, s.2.

⁵⁰ **Tehlike! Komünist beyannameleri başladı.** (1931, 06 Nisan). Cumhuriyet, s.1.

⁵¹ **Şarktan gelen tehlike!** (1931, 17 Temmuz). Cumhuriyet, s.5.

da anlıyoruz ki Sovyetler Birliği ile yürütülen ilişkide kazananın Sovyetler Birliği olmasına yönelik yükselen tepkiler, resmi politikayı açacak noktaya gelmiştir. İki ülke arasında özellikle Damping⁵² kaynaklı yaşanan ticari sorunların yarattığı soğukluğu ve Türkiye'nin olası Batı dünyasına yaklaşma eğilimini ortadan kaldırmak için Sovyetler Birliği hükümeti üst düzey bir ziyaretle Türkiye'ye gelmiştir. Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Litvinov'un 24-30 Ekim 1931 tarihlerindeki Türkiye ziyareti öncesinde ikili ilişkiler açısından bir iyi niyet göstergesi olarak daha önce Türkiye'ye sığınmış olan Azerbaycanlı, Kırmırlı, Başkurt Türkleri'nin Sovyetler Birliği'ndeki olumsuz uygulamaları duyurduğu İstanbul'daki yayın organları Bildiriş Gazetesi 10 Eylül 1931'de kapatılmış,⁵³ bu haber her iki gazetede de yer almamıştır. Daha önce de 10 Nisan 1931 tarihinde Türk Ocakları feshedilerek Cumhuriyet Halk Fırkasına katılmış, bu olay Cumhuriyet gazetesinde Mustafa Kemal Paşa'nın ocağın dinamizmini parti içerisinde kullanmak olarak aktarılmış.⁵⁴ Oysa dozu her geçen süre artan Türk – Sovyet ilişkilerinde Türk Ocakları'nın yayınları Türkçülük görüşünün “Turancılık” boyutu, ırkçı ve Pantürkist bir gelişme olarak değerlendirilmiş ve bu durumdan Sovyet yetkilileri rahatsız olmuşlar. 1930-1931 yıllarında Rusya'nın Ankara Büyükelçisi Suritz, ocakların Rusya'daki Türklerle fazla ilgilenmesinden duyduğu endişeyi Hariciye Vekili Tevfik Rüştü'ye bildirerek tedbir almasını istemiş.⁵⁵ Anlaşıyor ki devleti kuran kadroların geçmişte bir şekilde yollarının kesiştiği Türk Ocakları, Sovyetler Birliği'nin desteğini kaybetmek istemeyen Türk dış politikası gereğince feda edilmiş, ilginç olan ise Cumhuriyet gazetesine ait hiçbir haber ve yorumda ocakların kapatılmasında Sovyet etkisinin ima bile edilmemiş olmasıdır.

Bilinçli bir planlama sonucunda 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı geçit töreninde de yer alacak Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Litvinov⁵⁶ (Bkz. Ek 5) için tören alanında özel tribün inşa edilmeye başlanmış,⁵⁷ ayrıca ülke içerisinde seyahat edeceği trene özel bir salon-vagon bağlanmıştır.⁵⁸ Bu gezi sebebi ile Litvinov'un Türkiye'de bulunduğu sürece katılacağı

⁵² Damping: Uluslararası bir pazarı elde etmek ya da bir malı elden çıkarmak amacıyla fiyatını büyük ölçüde düşürerek satma. 1930'lu yılların ilk yarısında ekonomik hedeflerine ulaşmak için Sovyetler Birliği'nin uyguladığı ve dünya devletlerinin diplomatik ve ticari tepkisiyle karşılaştığı uygulama.

⁵³ Mustafa İnce, **Azerbaycan Muhaceretinin Etkili Bir Yayımlı; Bildiriş Gazetesi (1930-1931)**, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı:2, 2016, s.557.

⁵⁴ **Türk Ocakları H. Fırkasına İntikal Etti.** (1931, 11 Nisan). Cumhuriyet, s.1.

⁵⁵ Mustafa Arıkan ve Ahmet Deniz, **Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlâkinin Tasfiyesi**, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, sayı:15, 2004, s.414.

⁵⁶ Maksim Maksimoviç Litvinov (1876-1951). Dünya ölçeğinde silahsızlanma ve Nazi Almanyası'na karşı Batılı devletlerle ortak bir güvenlik sistemi oluşturma görüşlerinin önde gelen savunucularından biri olarak, 1930-1939 yılları arasında Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı olarak görev yapan Sovyet diplomat. <https://www.msxlab.org/forum/siyaset-ww/418175-maksim-litvinov.html>

⁵⁷ **Cumhuriyet bayramı Ankara' da nasıl olacak?** (1931, 20 Ekim). Cumhuriyet, s.3.

⁵⁸ **M. Litvinof - Ankara'da bir program tanzim edildi.** (1931, 23 Ekim). Cumhuriyet, s.1-3.

etkinliklerin programı yayımlanmış, Sovyet gazetelerinin Türkiye yazıları ön plana çıkarılmış, İzvestiya gazetesinin iki ülke ilişkileri ile ilgili: “... 10 yılı bulan imtihan devresinin başarıyla geçtiğini, Türk milletinin bu dostluktan pişman olmadıklarını zannettikleri...”⁵⁹ gibi ifadelerin de gazete tarafından memnuniyetle karşılandığı anlaşılmaktadır. Gazete iki ülke ilişkilerinde Sovyetler Birliği'nin önemini daha da büyütmüş, bu ülkeye bağlı olmadan hareket edemeyeceğimiz düşüncesi içine girmiştir:

*“Devletler arasında herhangi cihan meselesi mevzuu bahsolunduğu zaman Sovyetler'in reyini almak lüzumu bir ihtiyaç olmuştur. Rusya'sız hiçbir cihan meselesinin esaslı ve devamlı bir surette hallolunamayacağına dair umumi bir kanaat yerleşmiştir, Litvinof yoldaşın ziyareti sadece nezaket eseri değildir, aynı zamanda Türkiye'nin terakki ve savetine karşı takdiratı tazammun etmektedir, Cihan siyasetinde her an türlü türlü tebeddülât ve tahavvülât vardır. Fakat bu alemde değişmeyen ve daima sabit olan bir şey varsa o da Türkiye-Sovyet dostluğu ve teşriki mesaisidir.”*⁶⁰

Bir gün sonra bağları kuvvetlendirme adına gazete daha da ileri gitmiştir: “İki devlet arasında ihtilaf ve nizai [kavga] mucip esaslı hiçbir mes'ele mevcut değildir, her iki devletin harici meselelerdeki gayeleri esas itibarile birdir, aynıdır.”⁶¹

Görülüyor ki Litvinov da gezi süresince verdiği beyanatlar ile gerek Türk hükümeti gerekse Cumhuriyet gazetesinin Sovyetler Birliği için gösterdiği yoğun yakınlığı haklı çıkarmıştır:

*“...beynelmîlel vaziyet karşısında Türk-Rus münasebeti en bariz vasıflarını teşkil eden sağlamlıkları ve değişmezlikleri ile bilhassa nazarı dikkati celbetmektedir. Çünkü iki memleket içimizden hiç birinin diğerinin zararına olarak teşebbüs etmeyeceğine kat'i surette emin bulunmaktadır.”*⁶²

Gördüğü yakınlığın bir sonucu olarak Litvinov: “Sovyetler Birliği'nde başarıyla yürütülen beş yıllık plan tecrübesinin, Türk ekonomisinin gelişmesi için de paylaşılabileceğinden şüphesi olmadığını” söylemiştir. Litvinov'un ziyareti sırasında iki ülke arasında daha önce imzalanan 17 Aralık 1929 Dostluk ve Tarafsızlık Antlaşması ile 7 Mart 1931 Denizcilik Protokolünün imza tarihinden itibaren 5 yıl süreyle uygulanmasına karar verilmiştir.⁶³ Bu

⁵⁹ M. Litvinof geliyor. (1931, 24 Ekim). Cumhuriyet, s.3.

⁶⁰ Kıymetli misafirimiz M. Litvinof geliyor. (1931, 25 Ekim). Cumhuriyet, s.1-4.

⁶¹ Litvinof Yoldaş bu sabah geliyor ve akşam üstü Ankara'ya gidiyor. (1931, 26 Ekim). Cumhuriyet, s.1-4.

⁶² Litvinof Yoldaş bu sabah geliyor ve akşam üstü Ankara'ya gidiyor. (1931, 26 Ekim). Cumhuriyet, s.4.

⁶³ M. Litvinof geliyor. (1931, 31 Ekim). Cumhuriyet, s.1-2.

dönemde İngiltere kaynaklı çarpıcı ama iki taraf gazetelerinde yer almayan bir haber verilmiş, Times gazetesinin İstanbul muhabirine göre, bu imzalar esnasında Litvinov, taraflardan birinin izni olmadan diğer tarafın Cemiyet-i Akvam'a üye olmaması için bir madde eklemeye çalışmışsa da Türkiye böyle bir taahhüdün altına girmekten çekinmiştir.⁶⁴ Ziyaret sonrası İzvestiya gazetesinin bir makalesi yayınlanmış; Batı emperyalizminin Türkiye'nin geleceğine olan saldırısının bitmediğini, ekonomi sahasında Türkiye'yi zor durumda bırakarak destek vermeyeceklerini iddia etmiş, oysa Sovyetler Birliği işçileri, askeri mücadele yıllarında olduğu gibi ekonomik mücadele yıllarında da Türkiye'nin yanında olacaklarını söylemiştir.⁶⁵ Görülüyor ki Cumhuriyet gazetesi bu ziyareti, resmi politikaya paralel olarak, ortak düşmanlara karşı iki ülkenin dostluğunun pekişmesi şeklinde kabul ederek bu sebeple çok önem vermiştir.

Ziyaretten birkaç ay sonra yayınlanan bir yazı, söz konusu Orta Asya Türkleri olsa bile Sovyetler Birliği'ne yönelik yumuşak bakış açısını görmeyi kolaylaştırmaktadır. Abdülfeyyaz Tefvik Bey'in⁶⁶ "*Türkistan'ın İstikbali*" başlığıyla Samih Rifat'a⁶⁷ gönderdiği ve gazetede yayınlanan mektubunda; Türkistan coğrafyasının geçmişteki öneminden kısaca bahsedilmiş sonra günümüzde atıl kalmış, bakımsız hali uzunca anlatılmış.⁶⁸ Bu bakımsızlıkta Sovyetler Birliği'nin rolü ile ilgili olumlu-olumsuz tek bir atıf olmamasından anlaşılıyor ki, bu dönemde Sovyetler Birliği'nin Basmacılar'a⁶⁹ ve bölgeye yönelik şiddetli politikalarından bahsederek iç işlerine müdahale anlamına gelebilecek ve iki devletin arasındaki yakınlaşan ilişkileri sorgulatacak söylemden uzak durulmaya çalışılmıştır.

Son Posta gazetesinin Sovyetler Birliği ile ilgili siyasi konulara dair ilk haberi Cumhuriyet gazetesinde yer almayan bir ölüm olayıdır. Sovyetler Birliği Ankara Elçiliği başkatipli M.Sorj, Ankara Emirler gölünde altı arkadaşı ile ava çıkmış, avladığı ördeği almak

⁶⁴ M. Litvinof, Hariciye Vekilimize samimi bir telgraf gönderdi. (1931, 4 Kasım). Cumhuriyet, s.3.

⁶⁵ Garp emperyalizminin Türkiye'ye karşı mücadelesi bitmemiştir. (1931, 7 Kasım). Cumhuriyet, s.3. "*Türk ordusunu Dumlupınar'daki zaferi yalnız Türkiye için değil, Sovyet Cumhuriyetleri için de mesut bir hadise oldu.*"

⁶⁶ Abdülfeyyaz Mehmet Tefvik Yergök. (1870 – 1947). Çeşitli okullarda fizik, astronomi, resmî yazışma usulü, cebir gibi dersler okuttu. 1925'te Maarif Vekâleti Telif ve Tercüme Heyeti Başkanlığına atandı. Kabataş ve İstanbul liselerinde astronomi öğretmenliği yaptı. <https://www.biyografya.com/biyografi/3356>

⁶⁷ Sâmih Rifat. (1874-1932). Türk milletinin en çetin günleri olan Milli Mücadele yıllarında halkın ve cephedeki askerin moral motivasyonunu yükseltmek için edebî yönünü etkili bir biçimde kullanan şair, Mehmet Emin Yurdakul, Mehmet Akif Ersoy ve Milli Mücadeleye gönül vermiş birçok şair ve yazar gibi cephe gerisi kahramanlardandır. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/samih-rifat-1874-1932/>

⁶⁸ Abdülfeyyaz Tefvik, (1932, 10 Ocak). **Türkistan'ın istikbali**. Cumhuriyet, s.6. "*Bir gün elbette toprağı fevkalade zengin Türkistan'ın iskası [sulama] çaresi bulunacak, işte o zaman, kuvvetli bir refah ve saadet miknatısı gibi çalışkan insanları sinesine çekecek olan bu iklim, içinde henüz bocaladığımız Garp medeniyeti yerine atide kaim olacak daha mükemmel dünya medeniyetine sahne olmak liyakatini gösterecektir.*"

⁶⁹ Basmacı Hareketi: Başını Özbeklerin çektiği daha sonra diğer Türk grupların da katılarak Sovyet Birliği yönetimine karşı Orta Asya'da 1917'de başlattıkları ve aralıklı olarak 1934'e değin sürdürdükleri bağımsızlık hareketi. <https://islamansiklopedisi.org.tr/basmaci-hareketi>.

için göle girdiğinde boğularak hayatını kaybetmiştir.⁷⁰ İlginç olan bu olayla ilgili bir daha haber yapılmamıştır. Gazetenin Sovyetler Birliği'ne yönelik olumsuz bilgi ve yorumları Türkiye'deki komünist faaliyetleri içeren haberlerle başlamıştır. İzmir'de duvarlara beyanname yapıştırırken tutuklanan Türk vatandaşı 3 komünistin Sovyetler Birliği ile sıkı şekilde işbirliği yaptığı gazete tarafından özellikle vurgulanmıştır.⁷¹ Türk vatandaşlarının mağdur olduğu bir olayı; Sovyetler Birliği'nin eşya naklettirmek için Yunan gemilerini tercih ederek onlarla mukavele imzalamalarından dolayı Türk Vapurcular Birliği'nin Türk hükümetinden himaye istediği⁷² içeriğiyle vermiştir. Bu süreçte yapılan en önemli soruşturmada İstanbul'da komünizm propagandası yapmaktan tutuklanan farklı iş kollarındaki 34 işçiden biri olan Hasan Ali'nin Sovyetler Birliği'nden düzenli olarak para aldığı ve bu paraları harcadığı yerleri içeren defterler ele geçirilmiştir.⁷³ Oysa aynı haber Cumhuriyet gazetesinde yer alırken Sovyetler Birliği desteği ifadeleri kullanılmamıştır.

Tevfik Rüştü Bey'in Sovyetler Birliği gezisi sonrası dönemde özellikle Son Posta gazetesinde Sovyetler Birliği adı geçmese de gerek İzmir'de yayınlanan bir beyanname⁷⁴ gerekse de Serbest Cumhuriyet Fırkası bağlantılı bir haberde⁷⁵ Bolşevizm ve Bolşevikler'e yönelik hakaret içerikli ifadeler yer almıştır. Sovyetler Birliği ile ilişkilerin zarar görmesi pahasına yapılan bir haberde ise Beyaz Ruslar'ın Paris'te çıkardığı "Tostetniya Novosti" gazetesine göre, Türkiye'deki Bolşevik Ticaret Mümesilliği aracılığıyla komünist bir teşkilat, Menemen hadisesindeki dervişler ile temas etmiştir.⁷⁶ Bu içerikteki iddialı bir haberin Cumhuriyet gazetesinde olmaması, resmi yayın politikasına uygun hareket etmek düşüncesinin yanında asılsız bir iddia olarak nitelendirildiği olasılığıdır, zira Son Posta gazetesi daha sonraki sayılarında bu haber ile ilgili bir yayın yapmamıştır. Uzun bir aradan sonra gazete, Türkiye ile Sovyetler Birliği siyasi ilişkileri içerikli ilk haberi Litvinov'un Türkiye ziyareti vesilesiyle yapmıştır. Gazetede Litvinov'un iki ülke dostluğunu öven konuşması verilmiş,⁷⁷ bunun dışında

⁷⁰ **Rus Sefareti Katibinin Cesedi Bulunamadı.** (1930, 05 Ağustos). Son Posta, s.3.

⁷¹ **İzmirde Dün Komünistler Tevkif Edildi.** (1930, 05 Ağustos). Son Posta, s.4.

⁷² **Ruslar Ve Türk Vapurları.** (1930, 7 Ağustos). Son Posta, s.2.

⁷³ **Komünistlik Tahkikatı.** (1930, 13 Eylül). Son Posta, s.3.

⁷⁴ **Gece Komünist Beyannameleri Tevzi Ettiler.** (1930, 24 Kasım). Son Posta, s.3. "*Zabitanın bu münasebetsiz hareketi yapanları süratle yakalayacağı ümit edilmektedir.*"

⁷⁵ **Samsunlular Bolşevik Değildir, Efendiler.** (1930, 3 Aralık). Son Posta, s.1. Samsun belediye seçimlerini Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kazanması üzerine inceleme yapmak için bu şehre görevlendirilen dört mebusa şehir halkı ile ilgili olarak telkin edilen "...bolşeviklik, anarşi garip zihniyetlerden eser görmemekle elbette ki memnun olmuşlardır.", "...bu gibi bozguncu fikirlerin Samsun gibi temiz bir muhitte yer bulmasına imkan tasavvur etmek te doğru değildir."

⁷⁶ **Menemen Hadisesinde Bolşevik Parmağı Mı Var?** (1931, 20 Ocak). Son Posta, s.2.

⁷⁷ **M. Litvinof dün geldi.** (1931, 27 Ekim). Cumhuriyet, s.1-6., **M. Litvinofun Beyanatu.** (1931, 27 Ekim). Son Posta, s.3.

ne gezi programı ile ayrıntı verilmiş ne de yorum yapılmıştır. Gazetenin bu gezi ile görüşünü Zekeriya Sertel'in⁷⁸ yorumlarında bulmak mümkündür:

*"...Türkiyenin Cemiyeti Akvama girmeye talip olduğunu, para bulmak üzere Saraçoğlu Şükrü Beyin Amerikaya gittiğini, ve bizi istismar etmek istemiyen ecnebi parasına kapılarımızın açık olduğu hakkındaki yeni neşriyatı gören Sovyet Rusya, bizim iktisaden tekrar Avrupaya temayül edeceğimizden korktu. Rus Hariciye Komiserinin Ankara seyahati, bizi manen takviye etmek ve Garbın kucağına düşmekten kurtarmak içindir."*⁷⁹

Gazete bu ziyaret ile ilgili farklı düşüncesini Zekeriya Sertel üzerinden paylaşmış ve Türkiye'deki nüfuzunu kaybetme kaygısı taşıyan bir devletin diplomatik manevrası olarak görmüş bu sebeple de misafir devleti yücelten ifadeler de bulunmaya gerek görmemiştir. Litvinov'un ziyareti ile ilgili benzer bir yorumu ABD'nin Türkiye Büyükelçisi Joseph C. Grew'un ülkesine gönderdiği bir telgrafta da görmek mümkündür. Grew'a göre Litvinov'un bu ziyareti, Batı'nın güçlü çekiciliği karşısında Türkiye'nin batıya açılımlarından endişe eden Sovyet liderlerinin Milli Mücadele esnasında Türkiye'ye verilen Sovyet desteğini hatırlatarak psikolojik baskı kurmak amaçlıymış.⁸⁰

İncelenen dönemde de görüleceği üzere söz konusu haber Türkiye – Sovyetler Birliği ilişkilerinin yakınlığı yönünde olacaksa Cumhuriyet gazetesinde günlerce ve ayrıntılı olarak verilmekte, olumsuzluk ifade eden haberler ya hiç verilmemekte ya da yorumsuz olarak kısa bilgi notu şeklinde verilmektedir. Bununla birlikte Son Posta gazetesi siyasi ilişkileri ayrıntılı ve abartılı ifadeler [Yoldaş] kullanmadan vermekte hatta olumsuz haberleri yorumlayarak yazmaktan çekinmemektedir. Bu duruma örnek olarak; Son Posta gazetesi ülke içinde komünizm ile ilgili bir soruşturma yapıldığında Sovyetler Birliği bağlantısını ifade etmekten çekinmezken, Cumhuriyet gazetesi ise soruşturma haberlerini ayrıntılı olarak vermesine ve bütün bağlantıların Sovyetler Birliği'ni göstermesine rağmen haberlerde bu ülkenin adını yazmamaya özen göstermiştir. Bu tavır, her haberde komünizm ve komünistlerden öfke ile bahsedilmesine rağmen devletin var olan Sovyetler Birliği politikasına zarar vermemek için uygulanan bir sansürün varlığını düşündürmektedir. Anlaşıyor ki Cumhuriyet gazetesi

⁷⁸ Mehmet Zekeriya Sertel (1890 - 1980): Türk gazeteci ve yayıncı. 1923 yılında Basın Yayın Genel Müdürü olarak görevlendirildi. 1924'te basına sansür getirilince "sansür uygulayan bir devlette çalışmam" diyerek görevinden istifa etti. İstanbul'da Yunus Nadi ile birlikte Cumhuriyet gazetesinin kurucuları arasında yer aldı. Cumhuriyet gazetesinden ayrıldıktan sonra, kendi çıkardığı Resimli Ay'ın kapanmasından sonra Son Posta gazetesini çıkardı. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk genel ansiklopedisi olan 10 ciltlik Hayat Ansiklopedisi'ni yayınladı. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/zekeriya-sertel-1890-1980/>

⁷⁹ Zekeriya Sertel, (1931, 28 Ekim). **Litvinof Niçin Geldi?** Son Posta, s.3.

⁸⁰ Ömer Erden, **Cumhuriyet Dönemi Türkiye – Sovyet Rusya İlişkileri Çerçevesinde Sovyet Rusya Hariciye Komiseri Litvinov (Litvinoff)'un Ziyareti**, Atatürk Dergisi, sayı:4, 2007, s.102.

Türkiye-Sovyetler Birliği arasındaki yakınlaşan ilişkilere zarar verecek haberleri eğer doğrudan Türkiye için tehdit olarak algılamıyorsa görmezden gelen bir yayın politikası yürütmektedir.

1.1.2. İktisadi İlişkiler

Söz konusu dönemin genel karakterine ve tarafların temel yaklaşımlarına bakıldığında, Sovyetler Birliği'nin ekonomik ve ticari ilişkiler üzerinden Türkiye'yi nüfuz altında tutmak istediğini, Türkiye'nin ise ilişkileri belirli bir dengede tutmaya çalıştığını belirtmek mümkündür.⁸¹

Cumhuriyet gazetesi ekonomi alanında şaşırtıcı olarak ilk kez 1930 yılı sonuna doğru, Sovyetler Birliği'nin ihracatının Türk ticaretine olumsuz etkisine dair haber yapmıştır. İstanbul piyasasına giren bol miktarda Sovyet mercimeği, Tosya ve Anadolu'nun birçok yerinde ürünün fiyatını 20-21 kuruştan 15 kuruşa düşürmüş,⁸² bu durumdan Türk çiftçisi mağdur olmasına rağmen yorumsuz verilmiştir. Türkiye aleyhine Sovyetler Birliği ticaretinin genişlediği yönünde şikayetlerin arttığı dönemde Türkiye- Sovyetler Birliği arasında Türkiye'nin doğu illeri üzerinden yapılan ticarete Sovyetler Birliği'nin dumpingli ürünleri Türkiye'ye sattığı tespit edilmiş, bu durum Sovyetler Birliği'nin İstanbul konsolosu Maligin "Yoldaş"⁸³ sorulmuş, o da Türkiye'ye satılan dumpingli ürünlerin hiçbir surette Türkiye'de üretilmeyen ürünler olup, Sovyetler Birliği olarak Türkiye'nin sanayi ve ticaretine mani olmayı kesinlikle arzu etmediklerini, Sovyetler Birliği'nin mücadelesinin Batı emperyalizmiyle olduğu cevabını vermiş.⁸⁴

Anlaşıyor ki gazete Sovyetler Birliği'nin Türkiye'de dumping yapmasına ihtimal vermemiş, bu yüzden Sovyet yetkilinin açıklaması gazeteyi ikna etmek için yeterli olmuştur. Tam da bu dönemde Sovyetler Birliği'ndeki yönetimin muhalifi olan ve İstanbul Büyükkada'da sürgün hayatı yaşayan Troçki'ye,⁸⁵ Sovyetler Birliği'nin dumping uygulaması sorulmuş: "*Rus*

⁸¹ Ferruh Özder, **Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı Ekseninde Atatürk Dönemi Türk-Sovyet Ekonomik ve Ticari İlişkileri**, Atatürk Yolu Dergisi, sayı:60, 2017, s.150.

⁸² **Rus mercimekleri gelince.** (1930, 6 Aralık 1930). Cumhuriyet, s.2.

⁸³ Yoldaş: Bolşevik İhtilali sonrasında Sovyet Rusya'da insanların birbirlerine hitap etme sıfatı. İki ülke yakınlaşmasının bir sonucu olarak da Cumhuriyet gazetesinde bütün Rus devlet adamı ve diplomatlarından bu hitapla bahsedilmiştir.

⁸⁴ **Rus'lar bize dumping yapıyorlar mı?** (1931, 02 Nisan). Cumhuriyet, s.3. "*Türkiye'nin Rusya'ya bahsi geçen ihraç ürünleri; arpa, ot, sığır, yün, tereyağı ve hayvan derisi iken ithal edilen ürünler; petrol, benzin, şeker, manifaturadır.*"

⁸⁵ Lev Troçki (Leon Trotsky). (1879-1940). Önemli Marksist teorisyenlerden biridir, görüşleri Troçkizm adıyla anılır. 1917 Rus Devrimi'nin önde gelen isimlerindedir. Kızıl Ordu'nun kurucusu olarak kabul edilir. Stalin iktidarında Bolşevik Parti'ye karşı bir işçi ayaklanması örgütlenmesi ve işçi sınıfı iktidarına karşı silahlı

dampingi olduğuna inanmıyorum, Rusya'da sanayileşme oranı %25-30 oranında olup devlet ayaktadır, sadece 5 yıllık planı 4 yılda bitirme zorlamalarını doğru bulmuyorum” cevabını vermiştir.⁸⁶ Cumhuriyet gazetesinin sahibi ve başyazarı Yunus Nadi:

“Dünya üretiminin %1,5’ünü elinde tutan Rusya’nın bu oranla dünya piyasalarını alt üst etmesi mümkün değildir. Buğday, kereste, petrol ürünlerinde ancak Rusya dünya ekonomisine etki edebilir. Rusya kendi halkını aç, çıplak, odunsuz, kömürsüz bırakarak ucuz mal satmaktadır. Bundaki amacı ihtiyacı olan üretim mallarını almak için gerekli dövizi kazanmaktır ki bu da mümkün görünmemektedir.”⁸⁷

sözleriyle Cumhuriyet gazetesinde istisna olarak, üstelik en yüksek seviyede bir ses olarak Sovyetler Birliği’nin halkını aç bıraktığını dile getirmiş, bununla birlikte dumping sebebiyle uluslararası ortamda Sovyetler Birliği’ne yönelen tepkilere karşı çıkılarak bu ülkenin dostluğuna uygun söylemlere devam edilmiştir. İstanbul Ticaret Odası’nın araştırmasına göre, Sovyetler çimentoda dumping yapmış, Türk çimentosu 155 kuruş iken, Sovyetler’in 125 kuruştan sattığı tespit edilmiş,⁸⁸ ama gazete Sovyetler’in savunmasını yapar şekilde, bu dumpingin sadece çimento ile sınırlı olduğunu, ülkemizde üretilmeyen ürünleri Sovyetler’in ucuza sağlaması sebebiyle faydası olduğunu⁸⁹ yazmıştır.

16 Mart 1931’de Moskova’da imzalanan Türk-Sovyet Ticaret Anlaşmasınının 19 Temmuz’da imzalanan protokolüne göre, Türk tüccarı Sovyetler Birliği’ne ticaret yapamaz iken, iki ülke arasında ticaretin Sovyet ticaret temsilcileri aracılığıyla yapılması kabul edilmiş,⁹⁰ buna karşılık Sovyetler Birliği bir önceki yıl 7.5 milyon lira olan Türkiye’den ihracatını da 15 milyon liraya çıkarmayı kabul etmiştir.⁹¹ İlginç olan bu anlaşmaya yönelik Son Posta gazetesinde yer alan milletvekilleri tepkilerinin Cumhuriyet gazetesinde yer almamasıdır. Üstelik dönemin III. Umumi Müfettişi⁹² Tahsin Uzer⁹³ başkanlığında; milletvekilleri ve Doğu Anadolu Bölgesi’nin yetkilileri, hazırlayıp Ankara’ya ilettikleri bir raporda iki ülke arasında

ayaklanmayı teşvik etme suçlarıyla suçlanmış ve ülkeyi terk etmek zorunda kalmış.
<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/trocki-lev-leon-trotsky-1879-1940/>

⁸⁶ M. Troçki dumping siyasetini tasvip ediyor. (1931, 04 Nisan). Cumhuriyet, s.2.

⁸⁷ Yunus Nadi, (1931, 06 Nisan). Rus dumpingi Var mı, yok mu? Cumhuriyet, s.1-2.

⁸⁸ Rus mallarının fiati. (1931, 08 Nisan). Cumhuriyet, s.2.

⁸⁹ Damping! Dahili ticaretimiz mutazzarrır olmadı. (1931, 09 Nisan). Cumhuriyet, s.2

⁹⁰ Ahmet Süreyya, (1931, 23 Temmuz). Türkiye-Rusya ticaret muahedesinin esasları. Cumhuriyet, s.4.

⁹¹ Türk-Rus ticaret mukavelesi. (1931, 22 Temmuz). Cumhuriyet, s.3.

⁹² III. Umumi Müfettişlik: 1935-1952 yılları arasında merkezi Erzurum olmak üzere Ağrı, Erzincan, Gümüşhane, Kars, Trabzon illerini kapsayan bölgede sivil, asker ve yargı üzerinde kesin otoriteye sahip bölge valilikleridir. Türkiye’de 4 adet umumi müfettişlik kurulmuştur. Serap Taş, **Umumi Müfettişlikler**, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, Eskişehir, 1997, s.109-110.

⁹³ Tahsin Uzer (1878-1939). Arnavut İskender Bey’in soyundan Selanik’te Mustafa Kemal Paşa’nın çocukluk arkadaşı bürokrat, vali. Serap Taş, **a.g.e.**, s.111

ticarete yaşanan olumsuzlukları resmi olarak da ortaya koymuşlar, devamında da Sovyetler ile yapılan ticaretin para esasına göre düzenlenmesi, Türkiye'deki Sovyet ticaret şubelerinin kaldırılması, ithalat-ihracat dengesinin kurulması, Türk mallarının üretim kooperatifleri vasıtasıyla Sovyetler Birliği'ne satılması, Türkiye'nin kurmuş olduğu dış ticaret şirketinin derhal faaliyeti geçirilmesi gibi Sovyet Hükümeti'nin hoşuna gitmeyecek çözüm önerileri de sunmuşlardır.⁹⁴ Aşağıda Son Posta gazetesinde görüleceği üzere Türk portakal üreticisinin mağduriyeti her ne kadar Cumhuriyet gazetesi haberlerinde bulunmasa da Sovyet Ticaret Temsilciliğinin, İstanbul Ticaret Odası'na kayıtlı olmaması ve yıllık ücreti ödememesi üzerine oda toplantısında konuşulan “*Ruslar kendilerine imtiyaz istiyor*” sözleri yayınlanmış,⁹⁵ uzun zamandır halkta oluşan Sovyetler Birliği'ne yönelik rahatsızlığa kısıtlı da olsa tepki verilmiştir. Öyle anlaşılıyor ki söz konusu Türkiye'nin iç işleri ve yerli ekonomi olunca Cumhuriyet gazetesi de, Sovyetler Birliği'ne yönelik tepkiyi dozu düşük seviyede olsa da dillendirmek zorunda kalmıştır.

Tevfik Rüştü Bey'in 24 Eylül 1930 tarihli Sovyetler Birliği gezisi ile ilgili resmi karşılımları Son Posta gazetesi yorumuz vermiş ancak aynı sayfada Türk-Sovyet ticaretinde Sovyetler Birliği kaynaklı yaşanan sıkıntıyı ayrıntılı ve eleştirel bir dille yazmıştır.⁹⁶ Sovyetler Birliği'ne verilen ticaret listesinde Türkiye'den alacakları mallar “*Limon, portakal, zeytin,*

⁹⁴ Murat Küçükkuşurlu, **Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Sovyet Rusya ile Türkiye Arasında Sınır Ticareti**, Ankara Üniversitesi Atatürk Dergisi, sayı:4, 2005, s.179.

⁹⁵ **Rus ticaret mümessilliği Odaya niçin girmiyor?** (1932, 24 Mart). Cumhuriyet, s.1.

⁹⁶ **Rusya ile Ticaret Meselesinin Mes'uliyetli Tarafı Yok Mudur?** (1930, 28 Eylül). Son Posta, s.1-2. “*İki hükümet arasında mevcut itilaf mucibince Ruslarla olan ticaretimiz evvelce (Netü Balans) üzerinde cereyan ediyordu. Yani Rusyadan Türkiye'ye ithal edilen mal miktarında Rusyaya Türk malı gönderiliyordu.*

Rusyaya yapılacak ihracat için Ruslar (Permi) denilen müsaade vesikası veriyorlar, bu Permileri, tüccarlara Rusya ile olan muameleleri ticariyelerini nazarı itibara alarak Ticaret odaları taksim ediyorlardı. Fakat asıl yolsuzluk ta işte burada başladı. İhracat Permilerinin bu suretle taksiminde birçok haksızlıklar yapıldığı tüccarların devam edip giden şikayetlerinden anlaşılıyordu. Bu suretle, karışık vaziyet, bir müddet devam etti. Fakat bu iş böyle devam edemezdi ve nihayet anlaşıldı ki bu Permiler adilane bir nispet üzerinden taksim edilmek icap eder ve bu iş hükümet eline yapılırsa muvafık olur. Geçen sene Sovyet ticaret mümessilliği ile hükümet arasında vücade getirilen itilaf bu ihracatın bir elden yapılması lüzumunu tesbit etti. Bu işi idare etmek üzere bazı bankaların iştirakile bir konsorsiyom vücade getirildi. İhracat Permileri bu grupun inhisarına verildi. Rusyaya yalnız bu konsorsiyom ihracat yapacaktır. Bu vaziyet karşısında Rusya ile iş yapan tüccarlarımız Ankaraya giderek İktisat Vekaletine müracaat ettilerse de derlerini dinliyen olmadı. Zira İktisat Vekili Şakir Bey bu şekil ticaret taraftarı idi. Bir müddet sonra bankaların bu ihracat işini idare edemeyecekleri ileri sürülerek senevi (500) bin liraya mukabil Rusyaya ihracat hakkı konsorsiyom tarafından Sovyetlere satıldı.

Bu işi elde etmek için Sovyet memurlarından “Şohoyev” aylarca Ankara'da kaldı ve çalıştı. Bu suretle Rusya ile olan ticaretimizde hem tüccar, hem memleket zarar gördü. Ruslar Türkiye'den Rusya'ya ihraç edilecek mallar için İstanbul'da M. “Kin” isminde birini memur ettiler. Bu adam piyasayı eziyor, mallarımızı ölü pahasına alıyordu.

Zeytinlerimizi (20) derilerimizi (40) kuruşa vermeye mecbur olmuşuk.

Halbuki evvelce tüccar, mallarını Rusya'ya götürüyor, iyi fiyatlarla satıyorlardı. Bu suretle memleketimizde de piyasa yüksek tutulabilirdi. İşte bankaların kasasına giren (500) bin liraya mukabil birçok tüccar zarar görüp fena vaziyete düştükleri gibi mallarımız da kıymetten düşmüştür.

İktisat vekaletinin bu tarzı hareketi, memleket iktisadiyatı hesabına doğru bir hareket sayılabilir mi? Ve bu işin mes'uliyetli bir tarafı yok mudur?”

zeytinyağı, soğan” ile sınırlandırılmış, Sovyetler ise bu liste değişmediği takdirde 10 milyon yerine 1 milyonluk mal alacaklarını söylemişlerdir. Çünkü dünya piyasasında alıcısı çok olan “*yün, pamuk, tiftik, susamı*” da bu listeye dahil etmek istemekteymişler.⁹⁷ Görülüyor ki her ne kadar diplomatik dil dostluktan bahsetse de ekonomik çıkarlar söz konusu olduğunda bu durum unutulmuştur.

Gazete iki ülke arasındaki ticari eşitsizliği anlatma konusunda ısrarcıdır. Sovyetler Birliği, Türkiye’den yıllık 5 milyon liralık ticari mal alırken, Türkiye’nin onlardan 15 milyon liralık aldığını, bu eşitsizlik giderilecek şekilde ticari kısıtların kaldırılması gerektiği⁹⁸ şeklinde öneri getiren, savunmacı bir dil kullanmıştır. Türkiye aleyhine oluşan ticaret açığının sebebi de şu şekilde açıklanmıştır. Türkiye’de Sovyetler Birliği ile ticaret konusunda uzmanlaşan 40’a yakın tüccarın yerine Türkiye İktisat Bakanlığı ticaret odaları eliyle yerel ve uzman olmayan tüccarlara vesika vermiş, onlar da fahiş fiyatlarla bahsedilen yerel tüccarlara vesikayı satmış, yerel tüccar da Sovyetler Birliği’ne daha pahalı olarak fiyatları yansıtmış, Sovyetler Birliği de yüksek vergiler koyarak ihracatı engellemiş, bu durum da Türkiye aleyhine ticaret açığına yol açmış.⁹⁹ Halim Sabit¹⁰⁰ bu sorunun çözümü için önerisini paylaşmış; iki ülke arasında görüşmeleri süren yeni ticaret anlaşmasında Türkiye’nin de Sovyetler Birliği gibi ticareti devlet eliyle yapmasını eğer olmuyorsa ihracatçı tüccarlar arasında birlik kurarak yapılmasını böylece oluşacak rekabet dolayısıyla fiyatların düşmesine engel olunacağını savunmuştur.¹⁰¹ Görülüyor ki Son Posta gazetesi Sovyetler Birliği ile yaşanan ticari eşitsizliği dile getirerek iki ülke arasındaki yakınlaşan ilişkilere zarar verme düşüncesinden uzak, Türk milletinin menfaatlerine uyan özgür bir yayın politikası sergilemiştir.

16 Mart 1931 tarihinde Moskova’da imzalanan “Ticaret ve Deniz Trafiği Antlaşması”¹⁰² ile ülke arasında ticari sorunların çözümü için adımlar atılmış hatta iki devlet birbirini “*en ziyade mazharı müsaade devlet*”¹⁰³ esasına göre kabul etmiş, birbirlerine yönelik ithalat ve ihracat kısıtlaması koymamayı kabul etmişler.¹⁰⁴ Bununla birlikte Türkiye’nin önemli gelir

⁹⁷ **Rusya İle Ticari Vaziyet.** (1930, 22 Ekim). Son Posta, s.7.

⁹⁸ **Ruslarla Ticaret Bizim Onlara, Onların Da Bize Verdiği Paralar Ne Miktarı Buluyor.** (1931, 14 Ocak). Son Posta,s.3.

⁹⁹ Halim Sabit, (1931, 14 Ocak). **Sovyetlerle Ticaretimizin Safhaları.** Son Posta, s.3.

¹⁰⁰Halim Sabit Şibay (1883-1946). Son devir din âlimi ve II. Meşrutiyet döneminin önemli yayın organlarından İslâm Mecmuası’nın yayıncısı.

¹⁰¹ Sabit, H. (1931, 17 Ocak). **Rusyaya İhracat İnhisar Altına Alınmalıdır.** Son Posta, s.5.

¹⁰² Yarın gazetesinin 16 Ağustos ile 18 Ağustos tarihli sayılarında anlaşmanın tam metni yayımlanmıştır.

¹⁰³ En ziyade mazharı müsaade devlet: Bir ülkenin başka bir ülke kökenli ya da o ülkeden gelen bir mala tanıdığı her çeşit çıkar, ayrıcalık ve bağışıklığı, bir uluslararası antlaşma gereğince, bu antlaşmaya katılan başka bir ülkeye de uygulaması.

¹⁰⁴ **Rusya ile ticaret muahedesi.** (1931, 19 Mart). Son Posta, s.2.

kaynaklarından olan tütün ihracatının önündeki en büyük engelin, Sovyetler Birliği'nin uyguladığı Damping politikasının sonucu olarak ucuz Sohum tütünü olduğu da yazılmıştır.¹⁰⁵ Gazete, Sovyet diplomatların söyleminin aksine Sovyet dampingi için "... 'Belediye geliyor!' haberine alışan Türk esnafı ve taciri bu yeni vebadan korkar mı?... " içerikli haber yapmış ve bu hastalığın Türkiye'ye de bulaştığını ifade etmiş.¹⁰⁶ Aynı günlerde İzmir Ticaret Odası verilerine göre tütün, yumurta, kömür, pamuk ürünleri Sovyetler'in yalanlamalarına rağmen, yine Sovyetler Birliği'nin kırdığı fiyatlar sebebiyle alıcı memleketlerde rağbet görmemiş ve Türkiye'nin ihracat kapıları kapanmıştır.¹⁰⁷ Sovyetler Birliği'nin Türkiye'deki ticari temsilcisine göre ise Türk kömürü daha ucuz ama kalitesizdir, Sovyetler Birliği ise İngiltere ile kömür konusunda rekabettedir ve piyasayı da ele geçirmiştir.¹⁰⁸ Bu haberler üzerine Sovyet Elçisi Suriç kamuoyunda oluşan olumsuz durumu düzeltmek için:

*"Türkiye'nin terakkiyatını [ilerlemesini] çok kuvvetli bir dostluk ve rabita alakası ile memnuniyetle takip ediyoruz. Rusya'nın Türk ihracatına müşkül[zorluk] çıkarması varit olamaz. Bu yalanları düşmanlarımız çıkarıyorlar."*¹⁰⁹

açıklamasını yapmak zorunda kalmış. Görülüyor ki Cumhuriyet gazetesinin resmi politikaya uygun sessizliği, farklı haber yapan gazeteleri emperyalist işbirlikçisi olarak karalamak için yeterli olmuştur. Gazete, Sovyetler Birliği'nin ticari politikasının Türkiye aleyhine sonuçlarını yayımlanmaya devam etmiş. Karadenizli basma tüccarlarının İstanbul bankalarından kredi alamamaları üzerine duran üretim eksikliğinden faydalanan Sovyet tüccarların %30 fiyat kırarak ucuz kumaşları bölgeden ülkeye sokmaya başladıklarını yazmıştır.¹¹⁰

Türkiye ve Sovyetler Birliği arasında yaşanan ticari eşitsizliğin arttığı bu dönemde Türk milletvekilleri ve tüccarlarının, 16 Mart 1931'de imzalanan ve 19 Temmuz'da onaylanan ticaret anlaşmasının oluşturduğu yakınlıktan istifadeyle, Sovyetler'in Türkiye'ye damping uygulamaması şeklindeki taleplerini, Türkiye Hariciye ve İktisat vekilleri uluslararası hukuka uygun değil diyerek geri çevirmişlerdir.¹¹¹ İki ülke arasındaki anlaşmanın Türkiye lehine

¹⁰⁵ **Rusların Rekabeti Türk Tütüncüsünü Fena Vaziyete Soktu, Diyorlar.** (1931, 19 Mart). Son Posta, s.6.

¹⁰⁶ **Sözün Kısası: Damping Ne Demek?** (1931, 07 Nisan). Son Posta, s.3.

¹⁰⁷ **İzmirin Rus Dampinginden Müteessir Olduğu Bildiriliyor.** (1931, 10 Nisan). Son Posta, s.3.

¹⁰⁸ **Sovyet Rusya Şimdiye Kadar Türkiye'ye Neler Gönderdi? Ve Damping Yapıyor Mu?** (1931, 16 Nisan). Son Posta, s.4.

¹⁰⁹ **M. Suriç'e göre Damping mevzuubahis değildir?** (1931, 17 Mayıs). Cumhuriyet, s.4. **Rus Sefiri Türkiye'ye Damping Yapılmadığını Söyledi.** (1931, 17 Mayıs). Son Posta, s.2.

¹¹⁰ **Ruslardan Sonra Japon Damping Karşısında Bulunuyoruz ..** (1931, 20 Haziran). Son Posta, s.1-7.

¹¹¹ **Rus Damping... Bazı Meb'uslar Endişelerini ileri Sürdüler.** (1931, 24 Temmuz). Son Posta, s.3.

olmadığı haber örnekleri Son Posta gazetesinde yayınlanmaya devam etmiştir. Sovyetler Birliği'nin tütün ekim alanını 2,5 kat, ihraç edilecek tütün miktarını da 7 kat artırma kararı alması ve Sovyet tütünün Türk tütününü ile aynı kalitede olmasından dolayı çiftçilerde Türk tütün ihracatına büyük darbe vuracağı endişesi oluştuğu¹¹²yazılmış. İki ülke arasındaki ticari antlaşmaya rağmen birkaç ay sonra bu sefer de portakal üreticilerinin mağduriyet haberleri görülmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği'nin Dört Yol'da [günümüzde Hatay'ın ilçesi] 310 kuruştan 120.000 sandık portakal alım mukavelesi yapmasına rağmen, sandıkların getirilmemesi sonucu portakalların çürüme aşamasına gelmesi üreticiyi endişelendirmiş, gazete yorumuna göre ise Sovyetler fiyatı kırmak için bu şekilde davranmıştır.¹¹³ Sovyetler Birliği ise sandık yapabilmek için lazım olan keresteleri ithalat sınırlaması sebebiyle Türkiye'ye getiremedikleri gerekçesiyle Dört Yol portakallarını almayı Yafa portakalı için pazarlık yapmışlar. Türk-Sovyet Ticaret Antlaşması verilen söz gereği alınması gereken bir milyon lira değerindeki portakal elde kalıp çürüdüğü için tüccarlar yetkililerden ilgi ve çözüm beklemişler.¹¹⁴ Bu haberler üzerine Türkiye'nin anlaşma hükümlerini hatırlatarak oluşturduğu diplomasi gereği Sovyetler Birliği, 90.000 sandık portakal almaya mecbur kalmıştır.¹¹⁵ Gazetenin serbest yayın politikası sonucunda Türkiye'nin Sovyetler Birliği'ne baskı kurması ile vatandaşın sorunlarına çözüm üretmesi, Türk basın tarihi açısından dikkate değer bir olay olarak üzerinde düşünölmeye değerdir.

İki ülke arasındaki ticaret ile ilgili haberlerde, incelenen iki gazete arasındaki yaklaşım farklılığını görmek mümkündür. Doğrudan milletin ekonomisini ilgilendiren haberlerde Cumhuriyet gazetesinin suskun kaldığı gözlemlenmiş, iki ülke ticareti konusunda özellikle de Türkiye aleyhine çok belirgin olan olumsuz haberleri yorumsuz olarak paylaşmış artık milletvekilleri ve bürokratların da sesini yükselttiği noktaya geldiğinde Sovyetler Birliği aleyhinde haberler yapmıştır. Son Posta gazetesini ise siyasilerden tüccarlara hatta üreticiye kadar yansıyan, iki ülke arasındaki eşitsizliğin yarattığı endişeleri halkın sesi kimliğiyle eleştirerek vermiştir. Üstelik bu haberleri tek seferlik değil soruna çözüm getirilinceye kadar günlerce yapmaktan çekinmemiştir.

¹¹² **Tütün İhracatımızda Tedbirli Davranmalı.** (1931, 09 Ağustos). Son Posta, s.2.

¹¹³ **İhracat Meselesi..Dört Yol'da Milyonlarca Portakal Mahsulümüz Çürümek Tehlikesine Maruzdur.** (1932, 11 Ocak). Son Posta, s.4. "*İşin daha fazla teahhura tahammülü yoktur. Hükümet çok mühim olan bu memleket işini sür'atle hallederse köylü ve tacirin minnetini kazanacaktır.*"

¹¹⁴ **Dört Yol'daki Portakallar El'an ihraç Edilemedi..Ruslar Verdikleri Sözü Tutmadı Mı?** (1932, 29 Ocak). Son Posta, s.4.

¹¹⁵ **Ruslar 90 Bin Sandık Portakal Satın Alacak.** (1932, 13 Şubat). Son Posta, s.2.

1.1.3. Eğitim - Kültür İlişkileri

Türk hükümeti ülkedeki eksiklikleri giderme adına Avrupa'ya öğrenci gönderirken, Sovyetler Birliği'ne de bürokratlar göndermiştir. Sıhhiye ve Muaveneti İçtimaiye Vekaleti [Sağlık Bakanlığı], sağlık teşkilatlarını inceleyerek bir rapor hazırlamaları için Sadık, Server Kamil ve Rıfat Hamdi adlarındaki üç doktorunu 15 gün süreyle Sovyetler Birliği'ne göndermiş,¹¹⁶ dönüşte Rıfat Hamdi Bey gözlemlerini hayranlıkla anlatmıştır.¹¹⁷ Bu geziden yaklaşık bir ay sonra Maarif Vekaleti [Milli Eğitim Bakanlığı], Sovyetler Birliği eğitim teşkilatı ve pedagojisi ile ilgili incelemeler yaparak, filmler çekmesi için öğretmenler Ali Haydar, Avni ve Hikmet Beyleri 45 günlüğüne Sovyetler Birliği'ne göndermiş,¹¹⁸ (Bkz. Ek 1) onlar da dönüşlerinde Sovyet pedagoji teşkilatını ve müesseselerini çok muntazam bulduklarını belirtmişlerdir.¹¹⁹ Moskova'da düzenlenen Zirai ve Baytari Kongre'ye katılan 4 kişilik heyet “*pamuk hastalıkları, çekirge afeti, hayvan bakımı*” konularında Sovyet yetkililerle görüşme yapmak için bu ülkeye gitmişler.¹²⁰ Anlaşıyor ki iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin düzeyi arttıkça Türkiye yol gösterici, güvenilir bir rehber bulmaktan; Rusya ise kapılarını açmakta beis görmediği hatta yeni rejimin tanıtımını yapacağı zararsız bir komşuluktan memnun görünmekte, Cumhuriyet gazetesi de Sovyetler Birliği'nin sahip olduğu teknik ilerlemeleri ayrıntılarıyla okuyucularına duyurarak Sovyetler Birliği dostluğunun pekişmesini sağlamaya çalışmaktadır.

Bununla birlikte ters yönde geziler de olmuştur. Sovyet işçilerinin verimini artırma çalışmaları kapsamında 350 Sovyet işçi ilk kez Avrupa seyahatine gönderilmiş, ilk olarak İstanbul'a gelen işçileri taşıyan ve yeni inşa edilen 1000 kişilik “Ukrayna” vapuru Türk gazetecilerin ziyaretine açılmıştır. Gezi ekibinin başında bulunan İşçi Gazetesi Başkanı Lenav da bu esnada ziyaretin asıl amacına uygun düşüncelerini paylaşma fırsatı bulmuştur:

“ Türkiye’de çok takdir ettiğimiz bir şey varsa o da burada asılsız haberlerin yer bulmamasıdır. Dünyanın bir çok yerlerinde amele Rusyası’nın şimdiki vaziyetinden memnun olmayanlar türlü türlü yalanlar uydurmaktadırlar. Bu haberler Türkiye’de yer bulmadığı gibi

¹¹⁶ **İçtimai muavenet tetkikatı için Rusya'ya bir heyet gidiyor.** (1930, 14 Mayıs). Cumhuriyet, s.4.

¹¹⁷ **Rusya ve Okrayna’da Neler Gördük?.** (1930, 23 Temmuz). Cumhuriyet, s.3. “*Odesa’da hastaneden ziyade sanatoryumlara önem verilmektedir. Sahilde liman mevkinden temin edilen ‘asit solforik’li çamur ‘romatizma, nikris, siyatik’ hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Moskova’da Krematoryumlar’da yakılan cenazeler sahiplerine verilmemektedir. Leningrad’da gıda maddelerinin sağlığa uygunluğunu inceleyen bakteriyoloji laboratuvarı muntazamdır.*”

¹¹⁸ **Üç kişilik bir maarif hey'eti Rusya'ya gitti.** (1930, 29 Haziran). Cumhuriyet, s.1.

¹¹⁹ **Rusya'ya giden maarif hey'eti.** (1930, 6 Ağustos). Cumhuriyet, s.3.

¹²⁰ **Hey'etimiz dün Moskova'ya gitti.** (1930, 05 Temmuz). Cumhuriyet, s.1.

Türkiye bizimle ve bizi Türkiye ile alakadar görüyoruz. Bundan dolayı da teşekkürlerimizi takdim ederiz."¹²¹

Bolşevik İhtilali sonrasında 350 Sovyet işçisinin ilk kez ülke dışına, bir Avrupa seyahatine çıkması Son Posta gazetesine göre Sovyet hükümetinin uygulamaya koyduğu daha fazla çalışma yarışmasının sonucuymuş, en fazla çalışkanlığı görülen işçileri bedava gezdirerek bir nevi teşvik planı uygulamışlar.¹²² Türk gazetecileri de bu çalışma yarışının ürünü olan Ukrayna gemisinde misafir edilmiş, bu sayede Sovyetler Birliği hükümeti Türk gazeteleri üzerinden, nüfuz alanındaki Türkiye'ye bir yandan teknolojik üstünlüğünü gösterme fırsatı bulmuş, diğer yandan da aslında işçilerinin sanıldığı gibi kötü yaşam koşullarında olmadığını Türk kamuoyuna benimsetmeye çalışmıştır.

Bu başlıkta iki ülke arasında kültür eğitim gezileri ele alınırken Cumhuriyet gazetesi Sovyetler Birliği'ne yapılan eğitim içerikli gezileri bu ülkeye giden uzmanlardaki yansıması ve Sovyetler Birliği'nin gelişmişliği açısından ele almış, Son Posta gazetesinin ise bu dönemdeki bu içerikteki gezileri haberleştirmedeği görülmüştür.

1.1.4. Sportif İlişkileri

Özellikle komünizm ideolojisinin şekillendirdiği yeni Sovyetler Birliği'ni tanıtmak amacıyla Sovyet hükümeti, beş yıllık planının uygulamasını göstermek için Türk gazetecileri,¹²³ Sovyet takımları ile karşılaşmalar yapması için de bir futbol takımını Sovyetler Birliği'ne göndermelerini Türk hükümetinden talep etmiştir.¹²⁴ Sovyet hükümetinin isteği üzerine bu ülkeye giden Darülfünun¹²⁵ karma futbol takımı ilk maçında Moskova karmasına 4-3 mağlup olmuş, Sovyet Beden Terbiyesi maçın ilk yarısının 4 dakika fazla oynatıldığını tespit etmiş, bu sebeple sonucu 3-3 olarak ilan etmiş, Cumhuriyet gazetesi de bu gelişmeyi "*bizim camiamıza ibretlik bir durum*" olarak vermiştir.¹²⁶ Sovyet heyeti, Türk takımının memleketlerinde ne kadar fazla kalırlarsa memnun olacaklarını belirtmiş, idare heyeti ve sporcular kendilerine gösterilen ilgiden memnun olmuş, Sovyetler'in bütün tesislerinin modern ve düzen içinde oluşunu hayranlıkla vurgulamışlar, misafirperverlikte ise mide zaafiyeti

¹²¹ **Rus gemisi dün sabah gazetecilere gezdirildi.** (1931, 2 Eylül). Cumhuriyet, s.1-4.

¹²² **İstanbula Dün 350 Rus Amelesi Geldi.** (1931, 31 Ağustos). Son Posta, s.2.

¹²³ **Türk gazetecileri Rusya'ya davet edilecek.** (1931, 3 Temmuz). Cumhuriyet, s.4.

¹²⁴ **Darülfünun futbol takımı Rusya'ya gidiyor.** (1931, 16 Temmuz). Cumhuriyet, s.1.3.

¹²⁵ Darülfünun: Fenler Evi. Osmanlı Devleti'nde 19.yy ortalarında görülen, bilimde Doğu'dan Batı'ya olan yöneliş ve eğitim anlayışında meydana gelen değişmeler sonucunda 1870'de İstanbul'da açılan modern anlamda ilk Osmanlı üniversitesi. 1933'te yeni bir kadro ve yapı ile İstanbul Üniversitesi adıyla açıldı. <https://islamansiklopedisi.org.tr/darulfunun>.

¹²⁶ **Moskovada İkinci maçta Ruslar'a 3-2 yenildik.** (1931, 20 Ağustos). Cumhuriyet, s.1-4.

geçirttirecek kadar ileri gittiklerini söylemişlerdir.¹²⁷ Darülfünun takımının başında bulunan kafile reisi Taip Servet Bey, Sovyetler Birliği'nin eğitim ve spordan sorumlu heyetiyle birlikte bütün günü ziyafetler, eğlenceler içinde geçirdiklerini ve hükümetlerin birbirlerine yönelik karşılıklı iltifatları ile gördükleri ilgiyi övünerek paylaşmıştır.¹²⁸ Sovyet seyircilerin ağzından: “*Türk, Türk futbolu ve Türk sporcuları sözleri deveran ediyordu. Bu alaka yalnız Türk futbolunun yüksekliğinden değil ahalinin Türkiye ve Türk sporculuğuna muhabbetinden ileri geliyor.*” tespiti yapılmış. (Bkz. Ek 4) Karahan da iki ülkenin ilişkilerinin gelişmesine katkı sağladığını gördüğü için, bu temasın neden her sene yapılmadığından üzüntüyle bahsetmiş.¹²⁹ Taip Servet Bey, Moskova'nın bütün cadde, park ve eğlence mekanlarının, plajlarının otomobillerle takıma gezdirildiğini söyledikten sonra: “ *...Ankara, İstanbul, İzmir ve diğer vilayetlerde birer, ikişer böyle stadlarımız olabilir, ufacık milyoncuklarımızın vatanımıza büyük milyonlar, milyarlar kazandıracağına izah yoktur.*” tespitiyle Sovyetler Birliği'ndeki spor teşkilatlanması hayranlık içinde gözlemlemiş, bu alanda Türkiye'deki eksikliğin giderilmesi için esefle öneride bulunmuş.¹³⁰

Leningrad'a geçen futbol takımının kaldığı Avrupa Otel'i'ne dair anlatılan yemeklerin tazeliği ve bolluğu kafilenin gözünü döndürmüş, ayrıca Leningrad Şuralar Meclis Başkanı Ayvazof tarafından özel olarak gezdirilen heyet, Lenin'in Bolşevik İhtilalini ilk altı ay süresince yönettiği Smolni Sarayı'nda da ağırlandı.¹³¹ Ayvazof beyaz geceleri izleme fırsatı verebilmek için heyeti Haziran ayında da görmek istediklerini söylemiş, ziyafet sonunda Sovyet adeti olarak; Ayvazof ve Taip Servet Bey havaya atılıp tutulmuş, Türk heyeti de 'Hamsiyi Koydum Tavaya' eserini söylemiştir.¹³² Darülfünun futbol takımının Sovyetler Birliği seyahati boyunca bütün izlenimleri, Sovyetler Birliği'ne ve onun her alandaki gelişmişliğine yönelik övgü dolu sözler olmuştur. Öyle anlaşılıyor ki, Sovyet hükümeti spor etkinliği üzerinden de olsa yeni rejimin becerilerini, olanaklarını Türkiye'ye tanıtarak reklamını yapmayı amaçlamış, bunu da başarmıştır (Bkz. Ek 3). Sportif seyahatin esas içeriğine bakılacak olursa yapılan dört maçta Sovyet takımları 3 galibiyet almış, bir maç da yukarıda anlatılan şekliyle berabere sonuçlanmıştır. Taip Servet Bey seyahat ile ilgili raporunda bu durumu: “*Ferdi ve şahsi kuvvet ve kudret itibarile onlardan geriyiz. Onlar oyuna başladıkları gibi bitiriyorlar. Biz kuvvetimizi lüzumsuz ve maksatsız israf ederek yarı yolda kesiyoruz*” sözleriyle özeleştiriyeye tabi tutmuş,

¹²⁷ Taip Servet, (1931, 21 Ağustos). **Takımımız Moskova'da parlak surette karşılandı.** Cumhuriyet, s.4.

¹²⁸ **Darülfünun takımı bugün Leningrad'a Gidiyor.** (1931, 22 Ağustos). Cumhuriyet, s.1-2.

¹²⁹ **Takımımız Leningrat maçını 5-4 kaybetti.** (1931, 24 Ağustos). Cumhuriyet, s.1.3.

¹³⁰ Taip Servet, (1931, 25 Ağustos). **Futbolcularımız Rus'yada.** Cumhuriyet, s.1.

¹³¹ Taip Servet, (1931, 29 Ağustos). **Leningrat'ta ilk gün.** Cumhuriyet, s.3.

¹³² Taip Servet, (1931, 1 Eylül). **Leningrat'ta ikinci gün.** Cumhuriyet, s.4.

Sovyetler Birliği'nde yönetimin sporu başlı başına bir memleket meselesi olarak kabul ederek, maddi manevi her türlü destek sağladığını ifade etmiştir.¹³³ Taip Servet'in bu sözlerle Sovyet hükümetinin arzu ettiği güçlü Sovyetler Birliği propagandasının etkisinde kaldığını ve Türk hükümetinin, insanının eksikliğini hissettirdiğini görülmektedir.

Son Posta gazetesinin muhabiri Kemal Rifat Bey, Darülfünun karma futbol takımı ile birlikte bulunduğu Moskova'daki ilk izlenimlerini paylaşırken, yemeklerin bolluğu, lezzeti ve sürekli yenmesinden heyecanla bahsetmiş: “ *Burada insan kendini ramazanda zannediyor. Günde tam dört defa yemek. Hele sonuncusu bizim sahura yakın bir şey.* ”¹³⁴ Kemal Rifat Bey'e göre Darülfünun takımı Sovyetler Birliği'nde iyi bir hava yaratmış ve buradan iyi hatıralarla ayrılmaktadır. Onun izlenimleri de Taip Servet Bey'den farklı değildir. Öncelikle kendilerine yönelik ikramdan sürekli bahsetmiş, sonrasında da Sovyetler Birliği'nin gerek spor tesisleşmesi gerekse spor kültüründeki gelişmişliğini hayranlıkla ifade etmiştir.

Sovyetler Birliği'nin daveti ile bu ülkeye giden Darülfünun futbol takımının yaptığı maçlar, buldukları şehirlerde onların onuruna verilen ziyafetler ve şehir turları iki gazetede de haberleştirilmiştir. Her ne kadar Cumhuriyet gazetesinde bu haberlerin sayısı, içeriği ve kapladığı alan oran olarak fazla olsa da iki gazetenin muhabirlerinin de Sovyetler'den gördükleri karşılamayı aynı memnuniyet ve mutluluk ifadeleriyle, Sovyetler Birliği'nde olup Türkiye'de eksik olan spor kültürü unsurlarını ise aynı kıskanma hatta biraz da sitemle aktardıkları görülmüştür.

1.2. SOVYETLER BİRLİĞİ - ULUSLARARASI İLİŞKİLER

Bolşevik İhtilali sonrası Sovyetler Birliği'nin bazı ülkeler ile tamamen, bazıları ile ise kısmen kesilen ilişkilerinin 1920'li yılların sonuna doğru küçük adımlarla da olsa yeniden kurulmaya başladığı görülmektedir. Her ne kadar Sovyetler Birliği siyasi yalıtılmışlıktan kurtulmak ve ihtiyaı olan sanayi ürünlerini satın alabilmek amacıyla Avrupa lkeleri ile olan kısıtlı iletişimi artırmak için bu süreçte çaba gösterse de seçtiği ideolojinin Batı liberalizminin düşmanı olarak kabul edilmesinden dolayı arzu ettiği yakınlaşmayı sağlayamadığı görülmektedir. Askeri, siyasi, ticari ve kültürel gerekçelerle farklı ülkelerle yaşadığı sorunlar çalışmanın ilerleyen kısımlarında karşımıza çıkacaktır.

¹³³ **Rusya seyahati raporu.** (1931, 14 Ekim). Cumhuriyet, s.5.

¹³⁴ Kemal Rifat, (1931, 23 Ağustos). **Moskovada "A" Ve "B" Rus Takımları Maçında.** Son Posta, s.1-6.

1.2.1. Sovyetler Birliği – Genel Batı Dnyasy İlişkileri

Yukarıda bahsedilen zorlanmaya örnek olarak, Sovyet gazeteleri “İzvestiya” ve “Pravda”nın, Alman bankalarının Sovyetler Birliği ile iş yapan kredileri kesmesi, kibrit tekeline İsveç’e vermesinin Batılı devletlerin çabası sonucu olduğu, buna ek olarak İngiltere resmi kilisesinin Bolşevizm aleyhinde propagandası, Fransa’da komünistlere yönelik şiddetli takibat haberleri üzerine Cumhuriyet gazetesi yazarı Muharrem Feyzi, Sovyetler Birliği’nin Türkiye’nin dostluğunu her an takdir etmesi gereken bir durum olarak yorumlamıştır.¹³⁵Anlařılıyor ki gazetenin, ideolojik seçimi ve bunun yayılcı etkileri sonucunda yalnız kalan Sovyetler Birliği’ne eleştiri yöneltmek yerine, Türkiye dostluğunu artırmasına yönelik önerileri, hükümetin resmi dış politika beklentileri ile de uyum göstermektedir. Bu beklentiyi pekiştiren gelişme, Sovyetler Birliği Komünist Fırkası Kongresi’nde okunan Stalin’in raporuna göre dünyada yaşanan buhrandan dolayı iki kapitalist ülke ABD ve İngiltere bu durumdan olumsuz etkilenmiş, tepki olarak da ekonomisi iyiye giden Sovyetler Birliği’ne yönelik saldırgan tavırları artmış ama Türkiye gibi dostane ilişkiler geliştirmek isteyen ülkelerin de arttığını söylemiştir.¹³⁶ Anlaşılıyor ki Batılı devletlere zarar veren uygulamalar içinde olmasına rağmen Sovyetler Birliği ile bu süreçte yaşanan yakınlaşma, Türk gazete ve yazarlarının ülkeyi içeriden tanıma isteğini da artırmıştır. Muharrem Feyzi’ye göre:

*“Tarzı idaresi, şekli hükümeti, içtimai ve iktisadi hayatı dünyada hiçbir yere benzemeyen bu cihanşümul memleketin esrarengiz harici ve dahili siyaseti hakkında ancak komünist kongrenin müzakerat ve mukarreratından bir şeyler anlamak kabil oluyor.”*¹³⁷

Bu olumlu ilgiye rağmen 1929 ekonomik buhranı sonucu Sovyetler Birliği’nin uyguladığı damping politikasına yönelik olumsuz düşünceler Cumhuriyet gazetesinde ilk kez, üstelik gazetenin sahibi Yunus Nadi’nin köşesinde yazılmıştır. Nadi’ye göre, Sovyetler Birliği piyasaya maliyetinden de ucuz mal sürerek zaten bozuk olan Avrupa ekonomisini daha da bozmayı amaçlamakta, aynı zamanda ihtiyacı olan dövizi de bu yolla tedarik etmekteymiş. Bu uygulamayı dışarıdan almak için muhtaç olduğu malların ücretini karşılamak için yapıyormuş. Avrupa kamuoyuna göre ise, Sovyetler Birliği bu hareketi zaten buhranda olan dünya piyasalarını bozup, işsizler ordusuna yenilerini katarak, anarşi ortamı yaratıp Dünya Bolşevizmini sağlamak için yapıyormuş. Stalin kendi halkına ekmek vermemek pahasına

¹³⁵ Muharrem Feyzi, (1930, 8 Ocak). **Almanya – Rusya**. Cumhuriyet, s.2.

¹³⁶ **M. Stalin'in bir raporu**. (1930, 30 Haziran). Cumhuriyet, s.3.

¹³⁷ Muharrem Feyzi, (1930, 11 Temmuz 1930). **Komünist kongresi**. Cumhuriyet, s.2.

buğdayı dünya piyasasından %20 daha ucuza verip buğday ticaretini elinde tutarak, Sovyet halkının açlık ve sefaleti pahasına bu politikadan vazgeçmiyormuş:

“Damping’e gelince Rusya’nın bunu muvaffakiyetle ileri götürebileceğine kani olmak güçtür. Rusya belki günün birinde kendi kendine yetecek hale gelebilir. Fakat başka memleketlerin sanayiini alelumum istihsalatını karıştırabilmek için evvele dünya kadar istihsal yapmağa ihtiyaç vardır. Sonra da Rus halkının ilanihaye açlığa ve sefalete tahammül edeceğine inanmak lazımdır. Bütün bunların böyle olduğunu farzetsek bütün dünyanın piyasalarını Rusya’ya karşı kapamaları ihtimali dahi unutulmamalıdır.”¹³⁸

Görülüyor ki resmi Sovyetler Birliği yanlısı söylemlere ve gazetesinin de genel yazılarına aykırı olarak Yunus Nadi, Sovyetler Birliği’nin nihai amacı için halkına yaptığı eziyeti dillendirmek dürüstlüğü göstermiştir. Damping konusu ile ilgili savunmaya geçen Sovyet yönetimi adına, ihtilalin 13.yılı şerefine yapılan törende konuşan Kalinin’e göre emperyalistler, Sovyet dampingine karşı mücadele perdesi altında Sovyetler Birliği iç işlerine müdahale etmeyi hedeflemekteymiş.¹³⁹ Muharrem Feyzi ise bu durumu Sovyetler Birliği’nin kurduğu yeni dünya ile kendini batıdan üstün saymak psikolojisi içinde, kendinde meşru olanın onda yasak olduğu kabulünden hareketle Kapitalizm ile dost olunamayacağına kanaat getirmiş bunun sonucunda da Sovyetler Birliği, Batı ile bir savaşa hazırlandığı için 160 milyonluk halkını aç tutma pahasına askeri hazırlık yapmaktaymış¹⁴⁰ şeklinde yorumlayarak Sovyetler Birliği’nin halkına yaşattığı sıkıntıyı haklı çıkarmaya çalıştığı görülmektedir.

Sovyetler Birliği’ne bu dönemde başta Batılı ülkelerden yönelen tepki de uyguladıkları Damping politikasının etkisi kesindir. Stalin’e göre de bu bir mücadeleymiş: *“ Biz başka memleketlerden 50-100 yıl gerideyiz, bu büyük mesafeyi 10 senede kat etmeye mecburuz. Ya bunu yapacağız veya mağlup olacağız.”* Sovyetler Birliği’nin üretiminde sermaye baskısı ve faiz yükü olmaması ile birlikte işgücünün masrafsız olması sebebiyle oluşan üretimle elde edilen ucuz mallar dünyanın geri kalan piyasalarına kolaylıkla girebilmekteymiş. Bu koşullarda Batı dünyasının sermaye ve şahsi teşebbüse dayalı ekonomisinin bu rekabete dayanma gücü yokmuş.¹⁴¹ Askeri ve ekonomik tehditlerine karşın Cemiyet-i Akvam, Sovyetler Birliği’ni birliğe alma teklifinde bulunmuş,¹⁴² öte yandan da birliğe ulaşan iki istihbarat raporunda; Sovyetler Birliği’nin bütün öğrencilerine askeri eğitim verme kararı aldığı ve ordu eğitimini

¹³⁸ Yunus Nadi, (1930, 1 Kasım). **Damping!** Cumhuriyet, s.1.

¹³⁹ **Moskova’da 250 bin kişilik bir geçit resmi.** (1930, 9 Kasım). Cumhuriyet, s.4.

¹⁴⁰ Muharrem Feyzi, (1931, 2 Ocak). **İki medeniyet ve harp ihtimali.** Cumhuriyet, s.2.

¹⁴¹ Muharrem Feyzi, (1931, 11 Şubat). **Rusya'nın Harici münasebatında Yeni bir vaziyet.** Cumhuriyet, s.2.

¹⁴² **Avrupa ittifadı, Rusya davet teklifini esas itibarile kabul etti.** (1931, 12 Şubat). Cumhuriyet, s.3.

ülkenin kuzeyinde savunma, güneyinde saldırı tekniklerini içerecek şekilde planladığı bilgisiyle sarsılmıştır.¹⁴³

Ekonomi sahasındaki mücadeleye ek olarak bu dönemde Bolşevikler, her ne kadar bütün dinlerin aleyhinde olsa da Sovyet kilisesinin hariçteki nüfuzunu dikkate alarak Moskova Patrikliğini yerinde bırakmış, Batı Avrupa’da Beyaz Rus mültecilerin bağlı olduğu Paris Sovyet Kilisesine de patrik atamışlardır.¹⁴⁴ Görülüyor ki Sovyetler Birliği kendi ülkesinde yasaklasa da, dinin politik gücünü dışarıda kendi lehine bir politika aracı olarak kullanmakta sakınca görmemiştir. Muharrem Feyzi’nin genel değerlendirmelerine göre Sovyetler Birliği’nin Asya politikası İngiliz parlamentosunda tartışmalara yol açmış,¹⁴⁵ uluslararası fiyatlarda düzenlemeye gideceğini bildirdiği için Amerikan hükümeti Sovyetler Birliği’ne yönelik ambargodan vazgeçmiş,¹⁴⁶ Fransa da Sovyetler Birliği’ne anlaşma yoluyla yaklaşarak Almanya’yı Avrupa siyasetinden tecrit etmeye çalışmaktaymış.¹⁴⁷ Öyle anlaşılıyor ki Cumhuriyet gazetesi, Sovyetler Birliği’nin dünya siyasetinde önemli bir yeri olduğunu ve güçlü devletlerin de bir şekilde Sovyetler Birliği ile uzlaşma yoluna girmeye çalıştığını göstererek, geçmişten gelen şüpheleri gidermek adına Türkiye’nin Sovyetler Birliği dostluğunun önemini okuyucularına benimsetme çabası içindedir.

Bu gelişmeler yaşanırken Cenevre’de toplanan Avrupa Birliği iktisat komisyonunda söz alan Litvinov’un ekonomik saldırmazlık anlaşması imzalamak için iki teklifi varmış; en ziyade müsaadeye mazhar millet muamelesinin devam etmesi ve devletlerin koruma tedbirleri almasının kısıtlanmasının sağlanmasını. Tekliflerin amacı, farklı iktisadi rejimleri olan Batılı devletlerin birleşip Sovyetler Birliği’ni ekonomik olarak kuşatma altına almasına engel olmakmış.¹⁴⁸ Batı dünyasının beş yıllık sanayi planı ile ilgili olumsuz iddia ve yorumlarına tepki olarak Molotov¹⁴⁹, bu iftiralara en güzel cevap planın dört yılda bitirilmesidir¹⁵⁰ demiş, Maliye Bakanı Grinko’nun¹⁵¹ 1931 yılı mali planının 13 milyar ruble, devlet bütçesinin de 1.5

¹⁴³ Muharrem Feyzi, (1931, 28 Şubat). **Cemiyeti Akvam ve Rusya**. Cumhuriyet, s.2.

¹⁴⁴ Muharrem Feyzi, (1931, 8 Mart). **Rus kilisesi**. Cumhuriyet, s.2. “*İstanbul Rum Patrikliği de bu esnada eski Metropolit Evlogii’yi Paris Rus Kilisesine ekzarh olarak tayin etti.*”

¹⁴⁵ Muharrem Feyzi, (1931, 19 Mayıs). **İngiltere – Rusya**. Cumhuriyet, s.2.

¹⁴⁶ **Rusya ticaret harbine nihayet mi veriyor ?** (1931, 20 Mayıs). Cumhuriyet, s.3.

¹⁴⁷ Muharrem Feyzi, (1931, 31 Mayıs). **Fransa – Rusya**. Cumhuriyet, s.2.

¹⁴⁸ **İktisadi ademi tecavüz! Rus murahhası Cenevre konferansında şayani dikkat bir teklif yaptı.** (1931, 2 Eylül). Cumhuriyet, s.1-2.

¹⁴⁹ Vyacheslav Mihayloviç Molotov (1890-1986). 1930-1941 yılları arasında Sovyetler Birliği Halk Komiserleri Kurulu Başkanı (Sovyetler Birliği Başbakanı), 1939- 1949 arasında Dışişleri Bakanlığı yapmış, Stalin’in sağ kolu olarak nitelendirilen Rus devlet adamı. <https://www.ilerihaber.org/icerik/leninin-son-yoldasi-molotov-126-yasinda-62727.html>

¹⁵⁰ Muharrem Feyzi, (1931, 27 Aralık). **Fransa-Rusya münasebatı**. Cumhuriyet, s.2.

¹⁵¹ Grigoriy Grinko (1890-1938). 1930-1937 yılları arasında Sovyetler Birliği Maliye Bakanlığı yapan Ukrayna kökenli Rus devlet adamı.

milyar ruble fazla verdiğini, sermayedar ülkelerin karamsar mali tahminlerine karşılık olarak gururla söylediğini¹⁵² gazete mutlu bir haber olarak yayınlamıştır. Bu esnada yine Sovyetler Birliği, dünya barışını korumak adına Cenevre’de toplanan silahlanmanın sınırlandırılması konferansında yaşadığı tehditlere rağmen silahların sınırlandırılmasını kabul etmiş.¹⁵³ Daha da ileri giderek silahsızlanma konferansında Sovyetler Birliği bütün silahlı kuvvetlerin lağvedilmesini teklif etse de reddedilmiş, gazeteye göre İngiltere ekonomik bunalım nedeniyle yeterli güvende olmadığını düşündüğü bir dönemde bulunduğu için diğer devletler de silahların korunması halinin devamını kabul etmiştir.¹⁵⁴

Son Posta gazetesi Sovyetler Birliği’nin Batı ile olan ekonomik mücadelesini sayısal verilerle açıklamaya çalışmıştır. 1932 senesi için ekilen arazinin 3 milyon hektardan 18 milyon hektara, haşarat ile mücadele için bütçenin 19 milyondan 40 milyon rubleye, traktör adetinin de 120.000 civarına artırılacak olması sonucunda elde edilecek muazzam netice ile daha şiddetli bir damping siyasetinin takip edileceği iddiasını yazmıştır.¹⁵⁵

1.2.2. Sovyetler Birliği – İngiltere, Almanya İlişkileri

1917’de Bolşevik İhtilali ile kesilen İngiliz- Sovyetler Birliği karşılıklı elçi görevlendirmesi, 1929 yılında yeniden gerçekleşse de, İngiliz sömürgelerindeki isyanların sorumlusu olarak Bolşevikler’i gören bir grup milletvekilinin etkili propagandası sonucu Sovyetler Birliği elçisi Sokolnikov’un¹⁵⁶ itimatnamesi¹⁵⁷ İngiliz Kralı V. George tarafından kabul edilmemiş, Prens de Galle’nin kabul etmesi sağlanmış.¹⁵⁸ Uluslararası protokol açısından kabul edilemez uygulama için Muharrem Feyzi, bu duruma sebep olanları muhalif grupta bulunan Liberal ve Muhafazakar Partili sorumsuz milletvekilleri olarak adlandırarak, herkesin Sovyetler Birliği’ne sempati ile yaklaşmasını beklediğini göstermiştir.

Bu diplomatik gerginlik sonrasında Sovyetler Birliği’nin askeri bir manevrası gerilimi artırmaya yönelik olarak görülmüştür. Baltık Denizi’nden 3 Sovyet savaş gemisinin Karadeniz’e geçmesi sonucunda Avrupa kamuoyunda oluşan tepkiye karşılık olarak, “*Lozan*

¹⁵² **Sovyet’lerin Mali vaziyeti.** (1931, 28 Aralık). Cumhuriyet, s.3.

¹⁵³ Rusya’nın noktai nazarı. (1932, 12 Şubat). Cumhuriyet, s.4.

¹⁵⁴ **Terki teslihat konferansında.. Rus’lar bütün müsellah kuvvetlerin tamamen lağvedilmesini istediler.** (1932, 26 Şubat). Cumhuriyet, s.3.

¹⁵⁵ **Rusya Mütemediyen Hazırlanıyor.** (1931, 1 Şubat). Son Posta, s.3.

¹⁵⁶ Grigori Yakovlevich Sokolnikov (1888-1939). 1929-1932 yılları arasında Londra elçiliği de yapan Sovyet diplomat ve ekonomist. https://pantheon.world/profile/person/Grigori_Sokolnikov/

¹⁵⁷ İtimatname: Elçilere, gittikleri yerin devlet başkanına sunulmak üzere kendi devlet başkanları tarafından verilen güven mektubu.

¹⁵⁸ Muharrem Feyzi, (1930, 5 Ocak). **İngiltere-Sovyet’ler.** Cumhuriyet, s.2.

Boğazlar Sözleşmesini referans göstererek Ruslar isterse bütün savaş gemilerini geçirebilir”¹⁵⁹ diyen gazete, Sovyetler Birliği-Türkiye yakınlığının iki devlet arasındaki yıllara uzanan düşmanca mücadelelerinin temel sebebini görmezden gelerek Sovyetler Birliği dostluğu adına Türk tezlerinden vazgeçilebileceğini savunmuştur. Abidin Daver’e¹⁶⁰ göre ise Sovyetler Birliği ile senelerden beri olan dostluğumuz sebebiyle Sovyet gemilerinin Karadeniz’de toplanacağı haberi bizi endişeye düşürmemiştir. Sovyetler Birliği’nin bu haklı isteğinin sorumluluğu, Lozan’da Boğazlar’ı bütün donanmalara açarak silahlardan uzak tutmak isteyen İngiltere’ye aitmiş.¹⁶¹

1930 yılıyla birlikte başlayan Sovyetler Birliği’nin Damping siyasetinin etkilerine dair haberler yıl ortası itibarıyla görülmeye başlanmıştır. Sovyetler’in ucuz ve bol miktarda kömürü dünya piyasasına sürmesiyle İngiliz kömürcülüğü gerilemiş, 10.000 üzerinde İngiliz kömürcü işsiz kalmıştır.¹⁶² Zaten ideolojik olarak araları açık olan iki devletin, benzeri sebeplerle İngiltere çalışma hayatında sorunların artmasıyla Sovyetler Birliği düşmanlığının yükseldiği tespitine yol açmıştır. İlginçtir ki Sovyetler Birliği’nin dampingi Türkiye’yi etkilediğinde sessiz kalan Cumhuriyet gazetesi, söz konusu damping Batılı bir devlete zarar verdiğinde bunu rahatlıkla haberleştirmektedir.

Sovyetler Birliği ile İngiltere arasındaki Asya rekabetinde ise, Sovyetler Birliği’nde o tarihte askeri yükümlülüğü olmayan Türkistan halkından, ilk kez Sovyet uzmanlar komutasında askeri birlikler oluşturmaya başladığı görülmüş, Feyzi’ye göre İngiltere bu gelişmeyi Avrupa’da barış görüşmeleri yapan Sovyetler’in, dikkatleri Asya’dan uzak tutmak amaçlı yaptığı şeklinde yorumlamıştır.¹⁶³

Sovyetler Birliği - Almanya ilişkileri bu dönemde inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. 1928 Alman-Sovyet Ticaret Mukavelesinin varlığına rağmen gerek Sovyetler Birliği’ndeki dini kurumlara yönelik takibat gerekse Almanya’da komünistlerin güç kazanması üzerine Alman hükümeti ve kamuoyunun etkisiyle iki ülke arasında ticaret hacmi düşmüş, bu yaklaşım Sovyetler Birliği’nin iç işlerine haksız bir müdahale olarak yorumlanmıştır. Ticari anlaşmalar

¹⁵⁹ **Karadenize geçen Rus dretnotları.** (1930, 1 Mayıs). Cumhuriyet, s.2.

¹⁶⁰ Abidin Daver (1886-1954). Denizcilik tarihi ve kültürüyle ilgili yazıları dolayısıyla “sivil amiral” olarak tanınmış gazeteci, yazar, öğretmen. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/abidin-daver-1886-1954/>

¹⁶¹ Abidin Daver, (1930, 5 Mayıs). **Karadeniz muvazenesi.** Cumhuriyet, s.1. “*Rusya’nın Baltık filosunu Karadeniz’e taşımaktaki sebeplerini ise şu şekilde sıralar. Baltık denizinin kışın donması, Baltık’taki düşmanı Lehistan’ın önemsiz bir deniz gücünün olması, Karadeniz’deki Romanya’nın ise uzun sahili ile tehdit edici gücü ve kuzeyde İngiltere’ye karşı gücü yetmeyecek Rus donanmasının Karadeniz hakimiyetini alabilecek olmasıdır.*”

¹⁶² **İngiliz kömürü tehlikeye düştü.** (1930, 22 Haziran). Cumhuriyet, s.8

¹⁶³ Muharrem Feyzi, (1931, 03 Mayıs). **Orta Asya’da.** Cumhuriyet, s.2.

ile Sovyetler Birliği'nin Almanya ile ilişkilerini düzeltmek istediği bir dönemde, Almanya'nın Moskova elçilik müsteşarının suikast sonucu öldürülmesi de zor bir dönemden geçen Sovyetler Birliği'ni savaşa sürüklemek isteyen Batılı savaş tahrikilerinin eseriymiş.

Bu dönemde Son Posta gazetesinin İngiltere ile ilgili ilk haberi bir istihbarat faaliyeti üzerinedir. Sovyetler Birliği'nin İngiliz elçisi Sokolnikov'un eşi Madam Sokolnikov, Sovyetler Birliği'nin yabancı ülkeler istihbaratının başi olarak Çin, Hindistan ve Afrika işçileri arasında anti-emperyalist propaganda ile isyanlar çıkarırken Fransa, İngiltere ve Amerika gibi kapitalist ülkelerde ise buhran kaynaklı işçilerin memnuniyetsizliğini artırmaya alışmaktaymış. Yine Sovyetler'in bu alanda en etkili silahlarından biri de dünyanın en kuvvetli telsiz istasyonuna sahip olan Moskova Radyosuymuş.¹⁶⁴

Fransa ve Belçika'nın Sovyetler Birliği'ne yönelik ambargosunu dengelemek için Almanya ile 5 milyar franklık makine alım anlaşması imzalayarak Almanya ekonomisine can suyu verdiği gibi kendisine boykot uygulayan Avrupa devletlerine de gösteri yapmıştır.

1.2.3. Sovyetler Birliği – Fransa, Romanya İlişkileri

İhtilal sonrası iki ülke ilişkileri özellikle tarımsal çıkarların atışması sebebiyle dengeye oturmamıştır. Bunun zerine bir de Fransa'nın dampingin etkisini kırmak için Sovyet mallarının ülkeye girişini men etmesi sonucunda, Sovyet mahkemeleri "Sanayi Komitesi" adlı bir teşkilatın Sovyet ekonomisini çökertmek için faaliyette bulduklarını ve soruşturma neticesinde zanlıların Poincare ve Brand'dan¹⁶⁵ talimat aldıklarını, ilave olarak da Fransa'dan destek alan Baltık lkeleri ile Lehistan ve Romanya'nın gelecek yıl başında Sovyetler Birliği'ne saldırmayı düşündükleri iddiasını ortaya atmışlardır.¹⁶⁶ Yukarıda bahsedilen teşkilatın Stalin karşıtı askeri bir başkaldırı olduğu ve ÇEKA tarafından bastırıldığı yönündeki Avrupa kaynaklı haberleri Sovyet resmi tebliği yalanlamış, Muharrem Feyzi de bu tebliğe inanmayı tercih etmiştir. Ona göre bu girişim, halkın fedakarlığı ile yürütülen Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndaki hedeflerin Dünya Ekonomik Buhranı sebebiyle zora girmesi üzerine bu olumsuz duruma ve halkın sefaletine itiraz edenlerin koltuklarını kaybetmelerinin sonucudur. Feyzi'ye göre bu zorluklar bu türden inkılap hareketlerinin katlanılması gereken cilvelerindedir.¹⁶⁷

¹⁶⁴ **Emperyalist Devletlerle Rus Casus Teşkilatının Dahil Ve Hariçte Mücadelesi.** (1931, 7 Ocak). Son Posta, s.3.

¹⁶⁵ 1920'li yıllarda Fransa'da Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Dışışleri Bakanlıkları yapmış, yaşadıkları dönemde ülkenin en itibarlı devlet adamları.

¹⁶⁶ Muharrem Feyzi, (1930, 17 Kasım). **Fransa-Rusya.** Cumhuriyet, s.2.

¹⁶⁷ Muharrem Feyzi, (1930, 30 Kasım). **İktisadi buhran ve Rusya.** Cumhuriyet, s.2.

Anlaşıyor ki yazar bu dönemde Sovyetler Birliği'nde köylü, çiftçi, işçi olarak çalışan insanların yaşadıkları katliama varan uygulamalardan ya habersiz (dünya siyaseti ile ilgili ayrıntılı yazıları sebebiyle mümkün görünmüyor) ya da bildiklerini yorumsuz aktararak Sovyetler Birliği içişlerine yönelik bir söylemle Türk devlet politikasına zarar vermemek adına gayriahlaki gazetecilik yapıyor.

Sovyetler Birliği Ticaret Bakanı Mikoyan'a göre Batı dünyası kendi ekonomik sorunlarının kaynağı olarak Sovyet dampingini görmekteymiş, Sovyetler Birliği'nin amacının kapanacak fabrikalar dolayısıyla işsizler ihtilaline ortam hazırlamak olduğunu inandıkları için de, Fransa'nın liderliğinde Sovyetler Birliği'ne yönelik ekonomik yasakların ardından askeri saldırının geleceğini iddia etmiş. Mikoyan'a göre ihtiyaçları olan sanayi mallarını Batı dünyası ucuza vermediği için Sovyetler daha çok para kazanmak için daha ucuza ve daha çok mal satma siyaseti gütmekteymiş.¹⁶⁸

1930'lu yılların ilk yarısında Romanya'nın Sovyetler Birliği kaynaklı güvenlik şüpheleri yaşadığı görülmektedir. Bu endişe Sovyetler Birliği'nin Romanya toprağı olan Besarabya'yı istemesi ve yine Sovyetler Birliği'nin Karadeniz'e savaş gemileri geçirmesidir. Uluslararası Boğazlar Komisyonu'nun haftalık toplantısında Sovyet filosunun Nisan ayında Karadeniz'e geçişi ile ilgili olarak gayriresmi görüşmelerde Romanya ve Bulgaristan, bu gemilerin Romanya'ya yönelik bir tehdit olarak geçirildiğini söylemiş olsalar da Sovyetler Birliği'nin bu manevrasının olağan karşılanması gerektiği düşüncesi hakimdir. Bundan bir süre sonra Sovyet donanmasına ait Çervaniya Ukraina kruvazörü, Şahumyan ve Nezamgin torpidoları ile Şahtiyok ve Komunak denizaltılarının İstanbul'a gelip demirleyeceği (Bkz. Ek 2) ve komuta heyetine ziyafetler verileceği haberleri üzerine Muharrem Feyzi, gelen Sovyet donanmasının tarihsel sürecini açıklayarak okuyucularına bu durumun kabul edilebilir bir durum olduğu izlenimini vermeye çalışmıştır.

Yine Feyzi'ye göre Sovyetler Birliği, Avrupalı komşuları ile takdire şayan derecede anlaşmacı bir siyasetle saldırmazlık anlaşmaları yapmak istese de Romanya'nın Besarabya talebinden dolayı bu barışçıl siyaset bozulmuştur. Gazetenin dış politika yazılarını yazan Feyzi'ye göre; Romanya ile Sovyetler Birliği arasındaki saldırmazlık anlaşmasının önünde engel olan, Romanya'nın Besarabya konusunda Rusya'nın bir talepte bulunmasını kesin olarak reddetmesiymiş hatta bu tutum Sovyetler Birliği silahlı kuvvetlerinin sebep olduğu katliama rağmen bile, Romanya'nın Sovyetler Birliği'ne beslediği kötü niyetin ispatıymış. Öyle

¹⁶⁸ **Damping Harbi, Umumi Harbi Hazırhyan Siyasi Bir Kavga**dır. (1931, 08 Nisan). Son Posta, s.1-5.

görünüyor ki gazete için Sovyetler Birliği dostluğu ve çıkarları o kadar önemlidir ki, Romanya'nın kendi topraklarından vazgeçmemesi, barışı bozan taraf olarak kabul edilmesi için yeterli olmuştur.

Yukarıda da bahsedilen ve Fransa destekli olduğu iddia edilen “Sanayi Komitesi” adlı teşkilatın karşıdevrim olduğu düşünülen girişimi ilgili haberler Son Posta gazetesinde 15 gün sonra verilmiştir. Batı kamuoyunda dile getirilen iddiaların aksine gazete, Kızılordu'nun isyan ettiği ve Stalin'in devrildiği haberlerinin asılsız olduğunu yazmıştır.¹⁶⁹ Bolşevik yönetimini yıkmak istediği iddia edilen Sanayi Partisi'nin başında Ramzin isimli bir profesör varmış, kendisi Sovyetler Birliği'nde en yüksek maaş alan, bir köşkte oturan, arabası olan biri olmasına rağmen bu teşkilatı yönetmiş, mahkemedeki itiraflarına göre de İngiltere ve Fransa'nın desteğini almıştır.¹⁷⁰ Mahkeme sonrası hatıralarını yazmaya başlayan Ramzin'in bu hatıratını Sovyet hükümeti milyonlarca bastırıp ülkenin her tarafına dağıtmaya karar vermiştir.¹⁷¹ Sovyet hükümeti ekonomik savaş olarak gördüğü bu girişime tepki olarak sanayi üretimini 1931 yılında %45 artırmak için işçi sayısını 14 milyondan 16 milyona çıkaracağını ilan etmiş.¹⁷² Gazeteye göre ise bu girişim ile ilgili gelen haberler kuşkuludur, Sovyet hükümeti Batı destekli olduğunu mahkeme kararıyla ispat ettiği bu durumu fırsata çevirerek muhalif kabul ettiği önemli kişileri etkisizleştirerek huzursuzluk çıkarması muhtemel işçi, köylü grubuna mesaj vermiş, üstüne üretim emeğini de artırmıştır. Üstüne bu mücadelenin zaafa uğramaması adına Stalin en yakınındaki Başbakan Rikov ve arkadaşı Buharin'i dahi, sanayileştirme politikasında yaşadıkları anlaşmazlıklar sebebiyle merhamet ve insaf göstermeyen tavırla görevden almıştır.¹⁷³ İçeride mücadelesini sürdüren Sovyet hükümeti dışarıda da dozu artırmış, üretimi artırıp yıllık 3 milyar ton buğday ihraç ederek dünya piyasasına hakim olma politikasına Buğday Konferansı yoluyla engel olmaya çalışan Fransa ve Belçika'yı cezalandırmak için, bu iki ülkeden makine alımını durdurmuş.¹⁷⁴

Baltık Denizi'nden Karadeniz'e doğru yaşanan gemi trafiği ile ilgili olarak Sovyet hükümetinin “*Baltık filosu mürettebatı komünistliğe karşı biraz alakasız görünüyor. Karadenizin daha hararetli olan tayfaları arasında bunların Komünistlik hararetini fazlalaştıracağız.*” beyanını gazete bahane olarak görmüş, bu gelişmenin aralarında Türkiye'nin de bulunduğu Karadeniz'e

¹⁶⁹ **Sovyet Suikastçıları.** (1930, 2 Aralık). Son Posta, s.3.

¹⁷⁰ **Rusya ile Fransanın Siyasi Münasebeti Gerginleşiyor mu?** (1930, 6 Aralık). Son Posta, s.5.

¹⁷¹ **Rusyada Yeni Muhakemeler.** (1930, 29 Aralık). Son Posta, s.4.

¹⁷² **Rusya'nın İktisadi Programı.** (1930, 30 Aralık). Son Posta, s.5.

¹⁷³ **Rusya İcra Komitesinde.** (1931, 2 Ocak). Son Posta, s.5.

¹⁷⁴ **Rusyanın Buğday İhracatı.** (1931, 4 Mart). Son Posta, s.5.

komşu devletlerin de deniz silahlanmasına gideceği sonucunu doğuracağını¹⁷⁵ endişeli sözlerle ifade etmiştir.

1.2.4. Sovyetler Birliği – Asya Ülkeleri İlişkileri

Bu dönemde Sovyetler Birliği-Japonya ilişkilerini belirleyen konu zengin yeraltı kaynakları olduğu bilinen Sibirya'ya açılan kapı olan Mançurya'ya hakim olma mücadelesidir. Güney Mançurya'yı ele geçiren Japonya'nın, Sovyetler Birliği'nin Vladivostok'a giden yolunu da tehlikeye düşürmesine rağmen Sovyetler Birliği'nin askeri sessizliğinin sebebini Muharrem Feyzi: *“Hali hazırda dünyanın en sulhperver devleti Sovyet Rusyası'dır. Çünkü Bolşevizm inkılabı en nazik devrinde bulunuyor”* tespitiyle açıklamıştır. Sovyetler Birliği sanayi planının uygulanması sürecinde yaşadığı ekonomik ve toplumsal zorluklar sebebiyle Japonya ile mücadeleyi göze alamamış, Cemiyet-i Akvam da bilinçli olarak müdahale etmeyip bu iki ülkeyi baş başa bırakmıştır¹⁷⁶ düşüncesiyle Sovyetler Birliği'nin yaşadığı sıkıntıyı biraz da esefle yazdığı görülmektedir. Anlaşıyor ki gazeteye göre Sovyetler Birliği sorunlarını savaş yoluyla çözmek niyetinde değildir ama dünya ülkeleri Sovyetler Birliği'ni bu savaşa zorlayan taraftır. Bu düşünceye örnek olarak Sovyetler Birliği, Asya'daki barışçıl politikası gereği Japonya'nın Mançurya ve Moğolistan'a yönelik askeri saldırılarına karşılık saldırmazlık anlaşması teklif etmiş, Japonya bu teklife sıcak bakmamış,¹⁷⁷ bunun üzerine tedbir olarak Sovyetler Birliği askeri okul öğrencilerini 1 yıl önce mezun edip, ek olarak 70.000 kişiyi de seferber ederek Doğu Sibirya'ya göndermiş.¹⁷⁸

Sovyetler Birliği'nin güney sınırlarını koruma ve Bolşevizmi yayma düşüncesi bu dönemde Hindistan ile olan ilişkilerinde de sorun yaratmıştır. Dış politika yazılarında Sovyetler Birliği'ne yakın duran Muharrem Feyzi bile Hindistan'ın kuzeydoğu eyaletlerinde Hint ordusu ile aşiretler arasında yaşanan çatışmanın sebebi Moskova'da eğitilen Hintliler'dir diyebilmiştir.

Son Posta gazetesi, Uzakdoğu'da yaşanan gerginliğe farklı bir bakış açısı getirmiştir. Sovyetler Birliği; Mançurya, Moğolistan ve Kore coğrafyasında Komünist teşkilatlar kurmuş, bu teşkilatlar eliyle halkı Japonya'ya karşı tahrik ettiği için de Japonya bölgede hakimiyet

¹⁷⁵ **Sovyet Donanmasının Geçışı ...Romenlerle Yunanları Endişeye Düşürmüş..**(1930, 23 Ekim). Son Posta, s.1-7.

¹⁷⁶ Muharrem Feyzi, (1931, 25 Kasım). **Japon'lar Sovyet Rusya'sının kapısı önünde.** Cumhuriyet, s.2. *“Sovyet hükümeti iktisadi yeni rejimi tesisle ne kadar meşgul olursa olsun elbette sabrının bir haddi vardır. İşte bu cihetten cihan sulhu gayet büyük tehlike karşısındadır.”*

¹⁷⁷ **Rusya ile Japonya'nın Araları bozuluyor.** (1932, 26 Ocak). Cumhuriyet, s.4.

¹⁷⁸ Muharrem Feyzi, (1932, 11 Şubat). **Rusya'nın ihtiyat tedbirleri.** Cumhuriyet, s.2.

kurma mücadelesine girmiştir.¹⁷⁹ Görülüyor ki Son Posta gazetesine göre doğudaki sorunların sebebi Japon yayılmacılığı olmayıp Sovyetler Birliği'nin komünizmi yayma çalışmalarıdır.

Sovyetler Birliği'nin uluslararası ilişkilerini haberleştirmek söz konusu olduğunda incelenen iki gazete arasında yazı hacminde orantısızlık göze çarpmaktadır. Görülüyor ki Cumhuriyet gazetesi Sovyetler Birliği'nin her yandan düşmanlarla çevrili olduğu, kendini savunma refleksi ile hareket ettiğini yazarken, yaşanan sorunlarda Sovyetler Birliği'nin bütün dünyayı tedirgin eden askeri, ekonomik ve ideolojik etkisini önemsiz göstermeyi tercih etmiştir. Son Posta gazetesinin sınırlı sayıda verdiği uluslararası ilişkiler içerikli haberlerde, çoğunlukla Sovyetler Birliği'nin dumping siyasetinin dünyada yarattığı olumsuz havayı ve sonuçlarını ayrıntılı olarak bulmak mümkün iken, Cumhuriyet gazetesi ise sadece dumping ile ilgili istatistikî bilgiler vermekle yetinmiş, bunun Sovyetler Birliği'ne yönelik olumsuz siyasi dönüşlerinden bahsetmemiştir. Son Posta'ya göre ise dumping ve komünizmi yayma faaliyetleri yoluyla devletlerin ekonomik ve toplumsal yapısını bozarak ihtilal ortamı yaratmak çabasında olduğu için sorunlu olan Sovyetler Birliği'nin politikaları iken, Cumhuriyet gazetesine göre Sovyetler Birliği, ekonomik olarak devleti ve halkını ayakta tutmak için attığı adımlarda haklı, komşularıyla olan sınır ilişkilerinde ise sorun kendisinin toprak talebi ve ideolojik yayılma gayretlerinden çıkmasına rağmen yaşanan gerilimlerde bu ülkenin payı yokmuş gibi savaşı başlatan taraf olmama adına sabırlı ve barışçıl olarak gösterilmektedir.

1.3. SOVYETLER BİRLİĞİ'NDE İDARİ, KÜLTÜREL VE TOPLUMSAL HAYAT

İhtilal sonrası Sovyetler Birliği'nin dış dünyaya kapanması bu ülkeden özellikle de toplumsal hayatından haberler almayı zorlaştırmıştır. Özellikle çalışmanın konusu olan yıllarda Beş Yıllık Sanayi Planı'nı zamanından da önce gerçekleştirmek Sovyet halkından beklenen ağır çalışma temposunun yarattığı eziyete varan uygulamalar bu alanda haber akışını kısıtlamış, elde edilen haberler ise büyük oranda Sovyetler Birliği'nin meziyetlerini gösterecek içerikte olmuştur.

1.3.1. İdari Hayat

Sovyet yönetiminin ülkede başardıklarını dünyaya göstermek, kontrollü bir hızda Batı dünyası ile yeniden ilişkileri geliştirmek amacıyla ihtilalden beri Karadeniz sahillerine yasaklanan turizm ziyaretlerine izin verilmiş. Bu amaçla uzun zaman sonra ilk olarak

¹⁷⁹ Çin-Japon Harbi Başlarsa! (1932, 02 Şubat). Son Posta, s.3.

İngiltere’den gelen 220 kişilik kafilenin İstanbul üzerinden Karadeniz’in Sovyet sahillerine geçmesine izin verilerek yasak kaldırılmıştır.¹⁸⁰ Cumhuriyet gazetesinin adı ile çelişir demokrasi anlayışını gösteren ilginç bir habere göre Sovyetler Birliği Komünist Partisi, Troçki’nin parti içi ayrılıkçı düşünceler üretmek için partiye yerleştirdiğine inandığı nüfuzlu liderleri temizleme hareketine başlamış, Feyzi’ye göre; rejimin geleceği, partideki birliğin sağlanmasına hizmet edeceği için bu temizlikte Stalin Yoldaş¹⁸¹ haklıymış.¹⁸²

Sovyetler Birliği’nden İstanbul’a gelen İngiliz yazarlar Mr.Byren ve Lord Trasse’nin gözlemleri paylaşılmış:

*“Bolşevikler söylendiği gibi dini menetmiyorlar, yalnız teşci [destek vermek] de etmiyorlar. Kiliselerden vergi alıyorlar. Bu vergiler çok yüksek olduğu için kiliseler kapanıyormuş.”*¹⁸³

Görülüyor ki gazete, Türk halkı nezdinde var olan, Sovyetler Birliği’nin din düşmanı olduğu algısını, güvenilebilecek Batılı kaynaklara dayandırarak yumuşatmaya çalışmaktadır. Muharrem Feyzi, Sovyet halkının mazlum olduğunu söyledikten hemen sonra çelişkili bir şekilde şartlar gereği yönetimin halkın lehine aldığı kararları iyilik gibi sunmuş. Ona göre, Komünist yönetimle birlikte 120 milyon Sovyet köylüsü ziraat taburlarında yükümlülük altında çalışmaktan derin memnuniyetsizlik içinde olsa da, Bolşevizm rejimi memnuniyetsizlik ve sızıltı dinlememiştir. Hedefine doğru hiç ara vermeksizin ilerlemiş, çok ciddi muhalefet ile karşılaşırca yönetim usulünde bazı değişiklik ve kolaylıklar sağlamıştır. Japonya’nın Mançurya’daki istilacı tavrına bir tedbir olarak çiftçilerin birliğini sağlamak için, her ziraat taburuna seçilmiş bir alandan elde ettikleri ürünü komünist rejim ilkelerinin aleyhine olarak kendilerinin satmasına izin verme kolaylığını sağlamıştır.¹⁸⁴

Tevfik Rüştü Bey ile gittiği Sovyetler Birliği seyahatinden dönen yazar Falih Rıfkı Bey’in,¹⁸⁵ bu ülkenin toplum yapısında gözlemlediği olumlu değişimleri ve sebeplerine dair gazetecilerle paylaştığı düşüncelerini, “Biz Niçin Muvaffak Olamadık” başlıklı yazısında

¹⁸⁰ Müsaade.. İlk seyyah vapuru Rusya'ya gitti. (1932, 13 Mayıs). Cumhuriyet, s.3.

¹⁸¹ Yoldaş: 1930’lu yıllarda özellikle Cumhuriyet gazetesinde Rusya ile yakınlığın bir göstergesi olarak Rus devlet adamlarına, onların birbirlerine ettiği şekilde hitaplar yazılmaktadır.

¹⁸² Muharrem Feyzi, (1932, 06 Ocak). **Rus komünist Fırkasında temizlik.** Cumhuriyet, s.2.

¹⁸³ **Rusya' dan gelen iki muharrir.** (1932, 18 Şubat). Cumhuriyet, s.6.

¹⁸⁴ Muharrem Feyzi, (1932, 21 Şubat). **Sovyet'lerin hazırlıkları.** Cumhuriyet, S.2.

¹⁸⁵ Falih Rıfkı Atay (1894–1971). İstiklâl Madalyası sahibi Türk yazar, gazeteci ve milletvekili. Mustafa Kemal Paşa ile tanışıp dostluğunu kazanmış özellikle Atatürk’ü yakından tanıtan anılarıyla ünlenmiştir. Atatürk’ün ölümüne kadar onun başyazarı olarak kaldı. Cumhuriyetin kurucusu Atatürk’e yakınlığı nedeniyle çok önemli olaylara tanıklık etmiş ve kişisel tarihi cumhuriyet tarihi ile özdeşleşmiştir. <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/falih-rifki-atay/>.

Mehmet Zekeriya Bey karşıt bakış açısıyla eleştirmiştir.¹⁸⁶ Görülüyor ki Falih Rıfki Bey'in hükümete yakın bir gazeteci olarak Sovyetler Birliği'ne yönelik övgüleri ve beklentilerine açıkça tepki göstererek hemen hemen iki ülkede de aynı zamanlarda yaşanan rejim değişikliğine rağmen Türkiye'nin arzu edilen sonucu elde etmekte neden başarısız olduğunu söyleyebilme fırsatı bulmuştur. Gazeteye göre, Falih Rıfki'nin bu eseri tarafsız gözlemlere dayandırılmışsa da, yazarın Sovyetler Birliği'nde gördüğü ve beğendiği yenilikleri olduğu gibi Türkiye'de uygulanmış görmek istemesi, iki ülkenin inkılaplarının mahiyetini idrak edemediği eleştirisi ile verilmiştir.¹⁸⁷

Hayvan hakları düşünüldüğünde kabul edilmesi mümkün olmayan bir kararla Sovyet hükümeti deri ihracatını artırmak için Sovyetler Birliği genelinde 1.000.000 köpek öldürülmesine karar vermiş.¹⁸⁸

Alman doktor Herman Zadek'in Moskova'ya getirilmesi ile beraber kanser hastası olduğu anlaşılan Stalin'in rejimin en önemli dayanağı olduğu, ülkesini başka ülkelere muhtaç etmemek için sanayileşmenin fikir babası olduğu yazılmış.¹⁸⁹ Stalin'in kişiliği ile ilgili iki gazetede bu dönemde çıkan istisna bir haber olarak göze çarpmaktadır.

1.3.2. Kültürel Hayat

Falih Rıfki Bey'in Sovyetler Birliği seyahati üzerine 1931 yılında yazdığı "Yeni Rusya" kitabının tanıtımı yapılmış, sinema ve radyonun rejimi yerleştirmek, insanları eğitmek için etkin kullanıldığına dair şahitliği öne çıkarılmış.¹⁹⁰ Böylece cumhuriyet rejiminin Türkiye'de halka benimsetilmesi için güçlü bir rol model bulunmuştur. Türkiye'nin Moskova Büyükelçiliği, İzvestiya gazetesinin 28 Nisan 1932 tarihli sayısında "Bugünkü Türkiye'nin Çehresi" başlıklı makalesinin tercüme ederek Ankara'ya göndermiş. Bu makalede Falih Rıfki Bey'in kapitalizmin sona erdiği inancıyla sosyalizme ilgisinin arttığını bu durumu yukarıda bahsedilen kitabında örnekleriyle aktarmasından Sovyet hükümetinin duyduğu memnuniyeti, Türk

¹⁸⁶ Mehmet Zekeriya, (1930, 27 Ekim). **Biz Niçin Muvaffak Olamadık?** Son Posta, s.3. " *Gene Falih Beyin beyanatından: " Ruslar ilk önce kimsenin inanmadığı bu işi üç sebepten başardılar. 1- İlim ve fen kuvvetini başa geçirmek.2- Bütün nef'is sanatları seferber ederek gençliğe ve halka heyecan ve iştiyak vermek.3- İnkılapçıları halk içinde çalıştırmak."* Buna mukabil biz de diyoruz ki: "Ankara inkılapçıları bu işi üç sebepten başaramadılar: 1- Cehli başa geçirdiler. 2- Fikir ve nefis san'atkar alemi öldürdüler. 3- İnkılapçılar halkın fevkinde kaldılar."

¹⁸⁷ **Tenkît.Yeni Rusya.** (1932, 15 Ocak). Son Posta, s.4.

¹⁸⁸ **Köpek Dampingi..Rusya Şimdi De Deri İstihsaline Başladı.** (1931, 10 Ekim). Son Posta, s.7.

¹⁸⁹ **Stalin Yoldaş Çok Ağır Hasta İmiş.** (1932, 31 Mart). Son Posta, s.1. "Stalin Yoldaş, Rusyadaki bugünkü komünist rejiminin başlıca mesnetlerinden biridir. Kendisi Rusyayı sanayileştirmek ve başka memleketlere muhtaç etmemek için kısa bir zamanda hazırlanmasına ait beş senelik plan fikrini ileri sürenlerdendir. Kendisile çıkan fikir ihtilafı üzerinedir ki Troçki Yoldaş Rusyadan ayrılmaya mecbur olmuştur."

¹⁹⁰ **Falih Rıfki B.in Son eseri: Yeni Rusya!** (1932, 10 Ocak). Cumhuriyet, s.5.

yazarlar arasında sosyalizme duyulan ilginin artmasının da onların yüksek karakterli olduklarının işareti olduğu tespiti yapıldığı yazılmış.¹⁹¹ (Bkz. Ek 11)

Son Posta gazetesinin sinema ile ilgili haberleri ilgi çekicidir. Sovyet sineması realizmde son haddine varmış. Filmlerde rolleri aktörler değil gerçek hayatta bu işi yapanlar üstleniyormuş. Bu konuda tek sıkıntı haydut rollerinde yaşanıyormuş, devletin daveti ile bunları stüdyoya getirmek mümkün olmadığı için sadece bu rolleri aktörler üstlenmek zorunda kalıyormuş ¹⁹² denilerek alışkın olmadığımız bir yaklaşımla gazete bu ülkede övülecek bir uygulamaya yer vermiştir. Hemen ardından hayal kırıklığı yaratan bir haber yer almıştır. “Kazaklar” adı altında Sovyetler Birliği’nde çevrilen bir filmde, Türk-Sovyet ilişkilerinden bahsedilirken Türkler hakkında “ dişi domuz yavrusu”, “Hristiyan başı koparan köpekler” sıfatları kullanılmıştır.¹⁹³ Sovyetler Birliği yöneticileri siyaseten Türkiye’ye yaklaşıp da sinema yoluyla Sovyet halkında Türk imajı değersizleştirilmiş, oysa Türk milletine açıkça hakaret içeren bu filme dair bir haber Cumhuriyet gazetesinde yer almamıştır.

Sovyetler’in dünya film piyasasını ele geçirmek için yeni hamlesi “*Patilikka*” kasabasıymış. Hollywood’dan daha büyük olan kasabada günde 15 film çekmenin mümkün olduğu, böylece her sene dünya piyasasına 370 civarında film sunarak, Sovyet kültürünü ve Bolşevik ideolojisini dünyaya egemen kılmayı amaçlamaktaymışlar.¹⁹⁴ Gazete, bütün Avrupa -Amerika eğitim dergileri ve gazetelerinin Sovyetler’in eğitim alanındaki ilerlemelerini takdir etmelerini referans verdikten sonra, 3-6 yaş arası çocukların sosyalist ideale göre yaşamlarının sağlanmasından, 7-16 yaş arası çocukların “*Piyoniye*” teşkilatı ile disiplinli bir sosyalist olarak yetiştirilmelerinden hayranlıkla bahsetmiş, “ *Rejim meselesi, siyasi akide meselesi bir kenara bırakılacak olursa...*”¹⁹⁵ sözleriyle haberi vermesi ise, Cumhuriyet gazetesinin olumlu habercilik politikasına göre Sovyetler Birliği’nin yönetim şekline olan olumsuz bakış açısını göstermesi açısından önemlidir.

1.3.3. Toplumsal Hayat

Sovyetler Birliği’nde kadınların da askerlik yapmaları neticesinde Sovyet ordusu bitmek tükenmek bilmez bir asker kaynağına sahip olmuş¹⁹⁶ haberiyle Sovyetler Birliği’nin askeri

¹⁹¹ **Sovyet basınında çıkan “Türkiye’de yeni fikir cereyanları” başlıklı yazı.** (1932, 29 Mayıs). Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi [DBTDA], 35002-138196-60.

¹⁹² **Sinemada Realizmin Son Haddi.. Ruslar Her İş Ehline Veriyorlar.** (1930, 10 Eylül). Son Posta, s.6.

¹⁹³ **Türklük Yapılan Aleyhinde Bir Film.** (1930, 4 Kasım). Son Posta, s.6.

¹⁹⁴ **Sinemada Da Rus Dampingi Tehlikesi Var.** (1931, 08 Ağustos). Son Posta, s.6.

¹⁹⁵ **Rusyada Çocuklar.** (1931, 24 Aralık). Son Posta, s.10.

¹⁹⁶ **Kadın.** (1930, 29 Haziran). Cumhuriyet, s.5.

gücünün pekiştiği bununla birlikte Türkiye'deki cumhuriyet yönetiminin anlayışına uygun olarak da kadına verilen değer gösterilmeye çalışılmış.

Almanya'da yüksek eğitim görmüş Nebil adında bir Türk gencinin, Sovyetler Birliği'ndeki iktisadi ihtilal ve beş yıllık kalkınma planı üzerine analizlerinin yanında bu sürecin Sovyet toplumundaki etkilerini :

“...Rus Bolşevik idaresi mevkiî tatbika[uygulamaya] koyduğu programının muvaffakiyeti[başarısı] için bu kadar büyük bir fedakarlığı harbi umuminin[1.Dünya Savaşı] ve kanlı ihtilallerin mezahimini[sıkıntısını] çekmiş ve hesapsız kurbanlar vermiş olan ihtiyar bir nesilden bile beklemekten çekinmemiştir. Böyle yorgun ve takatsız bir nesle bu suretle tahmil edilen[yüklenilen] yükün ağırlığı her türlü tahammülün ve insafın haricinde addedilmek[kabul edilmek] lazım gelirken, gaye her acının hissedilmesine meydan vermiyecek kadar vaitli[vaat eden] ve parlak olduğundan bu büyük dönüm noktasında da bu neslin vazifesine sarılması, beklendiği gibi gürültülü ve tehlikeli olmamıştır. Bu hakikatin kerametini de Rus Bolşevik idaresinin, muazzam programının tatbikına geçmeden evvel, bu programın memleketin atisi[geleceği] ve efradı [fertleri] milletin refah ve istikbali noktasından haiz olduğu[taşıdığı] büyük ehemmiyeti, en parlak ve ümit verici sözlerle, en cahilin bile idrak edeceği şekiller, misallerle ahaliye izah etmek ve onların her sahada muavenet[yardım] göstermeğe amade[hazır] olmalarını temin etmek hususunda yapmış olduğu vasi teşkilatlı propagandasında aramak lazımdır. “¹⁹⁷

sözleriyle anlatan yorumlarını yayımlanmıştır. Anlaşıyor ki Cumhuriyet gazetesi bu haberle Sovyetler Birliği'nde halkın yönetim eliyle yaşadığı sıkıntıları kabul etmekten kaçamamış, ama bu sıkıntının yüce bir amaç için yaşatıldığının, yürütülen başarılı bir propagandayla da halkın inandırılarak çalıştırıldığını, yurtdışındaki bir Türk'ün gözüyle okuyucusuna kabul ettirmeye çalışmıştır.

Son Posta gazetesi Sovyetler Birliği'nin toplum hayatını yabancı kaynaklardan okuyarak yüzeysel, yanıltıcı ifadelerle anlamak yerine, içeriden bir Türk'ün gözüyle bakabilmek için Eski Kırım Dışişleri Bakanı Seyit Cafer Ahmet Bey'in yazdığı “Rus İnkılabı” adlı kitabı okuyuculara tavsiye etmiştir.¹⁹⁸ Her ne kadar Kııımlı bir siyasetçinin kitabı önerilse de, şehirlerde kıtlık çeken işçiler ile daha fazla maddi imkan talep eden köylülerin ihtiyaçlarını karşılamak için “kulak” adı verilen orta ve büyük ölçüde toprak sahibi 35.000-40.000 Kııımlı

¹⁹⁷ **Rusya' da iktisadi ihtilal.** (1931, 08 Haziran). Cumhuriyet, s.4.

¹⁹⁸ **Rus İnkılabı.** (1930, 07 Aralık). Son Posta, s.7.

Türk köylüsünün toprağı elinden alınarak Sibiryaya sürgün edildiğı¹⁹⁹ bir zamanda bu içerikte hiçbir haberin olmaması şaşırtıcıdır.

Sovyet hükümeti medeni bir şekil vermek amacıyla kadınların saçlarının kısa kesilmesine karar vermiş, karar ilk olarak Sibiryaya köylerinde uygulanmaya başlamıştır, kadınlar “canımızı veririz, saçımızı vermeyiz” diyerek feryat etse de saçlarının kesilmesine engel olamamışlar. “Sovyet Jüstis” gazetesinin haberine göre ise kesilen saçlar at kılları ile karıştırılarak sanayide kullanılmaktaymış.²⁰⁰

Sovyet hükümeti, Batı emperyalizminin tuzağı olduğu gerekçesiyle Noel Yortusu kutlanmaması adına konferanslar, filmler ve afişler yoluyla ters propaganda yürütmüş, camekanlarını Noel aleyhinde düzenleyen mağazalara ödülleri vermiş.²⁰¹

Sovyet hükümetinin tuhaf uygulamaları haberleştirilmeye devam edilmiş. Kapitalist memleketlerde, Protestan ve Katolikler cesetlerini tıp fakültelerinde doktorların eğitimi için vermeye yanaşmadıklarından, “Rusya dinsizliği ve ahirete inanmaması dolayısıyla şimdi yeni bir ticaret yolu bulmuştur” sözleriyle Sovyetler Birliği’nin bu açığı kapatmak için ceset ihracına başladığını yazmış.²⁰²

Yine Cumhuriyet’te yer alamayacak Sovyetler Birliği’nin aczini gösteren bir haber yapılmış, İzvestiya gazetesinden yapılan alıntıya göre; Sovyetler Birliği’nde kağıt buhranı varmış, devlet dairelerinde Çarlık döneminden kalma kullanılan defterler tükenmiş, okullarda çocuklar derslere devam edememekteymiş. Resmi kurumlarda işlerin yürümesi için arada sırada memurlara verilen kağıtlar dahi yazılamayacak kadar kötüymiş.²⁰³

Ülkenin içinde bulunduğu mali darlığa bir çözüm olarak Sovyet hükümeti hem ülkesindeki vahşi hayvanları avlatmak hem de gezgin getirebilmek için dünya avcılarını davet etmiş, seyahat süresince her gün için bir ayı ya da geyik vurma garantisıyla beraber her gün için 25 dolar hükümete ödeme yapma zorunluğu varmış.²⁰⁴

Yukarıdaki satırlarda aktarıldığı üzere Sovyet toplumunu ve bazen de Türkler’i ilgilendiren konularda Sovyetler Birliği’ne güveni, sempatiyi azaltacak haberleri Son Posta

¹⁹⁹ Gürhan, Ş. (2017). 1930’lu Yıllarda SSCB’nin Kırım’da Uyguladığı Sovyetleştirme Politikaları ve Yaşanan Suni Açlık, s.46.

²⁰⁰ Saçsız Kadınlar.. Rus Kadınları Saçlarını Uzatmıyacaklar. (1930, 29 Aralık). Son Posta, s.3.

²⁰¹ Rusyada Noel Düşmanlığı. (1930, 29 Aralık). Son Posta, s.4.

²⁰² Rusya Harice Ölü Gönderiyor. (1931, 2 Şubat). Son Posta, s.3.

²⁰³ Rusyada Kağıt Yok. (1931, 8 Şubat). Son Posta, s.4.

²⁰⁴ Avcıları Davet.. Rusya, Bütün Dünya Avcılarını Çağırıyor. (1931, 23 Mayıs). Son Posta, s.2.

gazetesinde görürken, Cumhuriyet gazetesinin yorumsuz olarak, bilgi mahiyetinde de olsa haber yapmaması resmi devlet politikasının talimatı olduğunu düşündürmektedir. Yine ilginç bir habere göre Sovyet Hükümeti, iskambil kağıtlarını kaldırıp yerine satranç oyununu teşvik etmekteymiş, gazeteye göre sebebi, kağıtlar din aleyhinde yeterince kullanılmış artık ihtiyaç kalmamıştır.²⁰⁵

Görülüyor ki Cumhuriyet gazetesi Sovyetler Birliği'nin içişlerinin irdelenmesi olarak algılanabilecek bir anlayış sebebiyle bu ülkeyle ilgili olumsuz içerikli hatta Türk milletine hakaret içeren haberleri yazmamış, yapılan az sayıda haber ise olumlu izlenimleri aktarmak üzerine yazılmıştır. Oysa daha özgür bir yayın politikasına sahip olduğunu gördüğümüz Son Posta gazetesi ise ülkenin içeride yaşadığı olumsuzlukları ve Sovyetler'in inandırmaya çalıştığı gibi kusursuz olmayan özelliklerini yazmaktan çekinmemiştir.

²⁰⁵ **Ruslar İskambili Kaldırıyorlar.** (1932, 23 Ocak). Son Posta, s.6.

BÖLÜM II

2. İSMET PAŞA'NIN 1932 SOVYETLER BİRLİĞİ ZİYARETİNDEN, 1936 MONTREUX BOĞAZLAR SÖZLEŞMESİNE KADAR OLAN DÖNEMDE TÜRK-SOVYET İLİŞKİLERİ VE SOVYETLER BİRLİĞİNİN İÇİNDE BULUNDUĞU DURUM

Özellikle 1929 sonu 1930 başıyla birlikte Türkiye – Sovyetler Birliği arasında siyasi, diplomatik ilişkilerin hızlandığı görülmektedir. Karşılıklı dışişleri bakanlarının ziyaretleri, iki ülkenin önemli günlerinin unutulmayarak karşılıklı tebrik edilmesi hassasiyetin boyutunu göstermesi açısından önemlidir. Bunların yanında Türkiye'den farklı alanlarda uzmanların kalkınma raporları hazırlamayı amaçlayan yerinde tespitleri ile gazetecilerin, sporcuların ülkeyi tanıma, tanıtma gezilerine Sovyetler Birliği'nin izin verdiği hatta teşvik ettiği bir dönem yaşanmıştır. İki ülkenin basınının da yazıları ve haberleri ile bu olumlu havaya katkı sağladığı bir gerçektir. Bu yakın ortamın sonucunda 29 Ekim 1931 tarihinde Cumhuriyet Bayramı kutlamalarının onur konuğu olan Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Litvinov'un daveti üzerine bir yıl sonra iade-i ziyaret amacıyla 1 Mayıs kutlamalarında Moskova'da bulunmak için bu ülkeye giden Başbakan İsmet Bey'in ziyareti Türk-Sovyet ilişkilerinde yeni bir dönemin kapısını açmıştır. Başta sanayi kalkınması için ihtiyaç duyduğu sermaye, teknoloji ve yetişmiş eleman transferi olmak üzere artık her alanda Türkiye'nin en yakın ortağı Sovyetler Birliği olacak şekilde yakın işbirliği süreci yaşanmaya başlamıştır. Bu ziyaret vesilesiyle Sovyetler Birliği de, Türkiye'ye ekonomik yardım yapabilecek kapasitede olduğunu göstermeyi, ekonomik anlamda Türkiye'nin Batı'ya ihtiyacı olmadığı mesajını vermeyi, teknolojik ve askeri üstünlüğünü gösterip Türkiye'nin izleyeceği siyasette kendisini göz ardı etmemesini planlamış, bu sayede Sovyetler Birliği'ne karşı yapılacak herhangi bir saldırıda Türkiye'nin atlama taşı olmasını önlemeyi ve Türkiye'nin izleyeceği siyasette bu ülkeyi hesaba katmasını sağlamayı²⁰⁶ amaçlamıştır.

2.1.TÜRKİYE CUMHURİYETİ İLE SOVYET BİRLİĞİ ARASINDA İLİŞKİLER

Bu dönemde ilişkilerin seyrini İsmet Paşa'nın Moskova ziyareti belirlemiştir. Bu ziyaretten sonra iki ülke arasında başta sanayi yatırımları olmak üzere ticari ilişkilerin hacminin

²⁰⁶ Gürbüz Arslan, **Başvekil İsmet Paşa'nın "Sovyetlerle İş Birliğine Evet, Komünizme Hayır" Seyahati ve Neticeleri (26 Nisan-9 Mayıs 1932)**, Ankara Üniversitesi Atatürk Yolu Dergisi, sayı:68, 2021, s.8-9.

artması, eğitim amaçlı gezilerinin türünün ve sıklığının artması gibi iki ülkeyi birbirine daha çok bağlayacak ilişkiler ağının kurulduğu dönem olmanın yanında uluslararası alanda da birlikte düşünme ve hareket etme diplomasisinin zirveye çıktığı süreçtir.

2.1.1. Siyasi İlişkiler

Beklenen gün gelmiştir. Zira aylardır Cumhuriyet gazetesi hemen hemen her sayısında İsmet Paşa'nın Moskova'ya yapacağı ziyareti [26 Nisan – 9 Mayıs 1932], reklam verir gibi okuyucularına hatırlatmıştır. 24 Nisan 1932 gününde İsmet Paşa yola çıkarken (Bkz. Ek 6) gazetenin başlığı “*Türk Milletinden Dost Rus Milletine Selam!*” olmuştur. Gezi o kadar önemlidir ki Mustafa Kemal Paşa dahi İsmet Paşa'yı İstanbul'a uğurlamak için Ankara Tren Garına gelmiştir.²⁰⁷ Gezi süresince gözlemlerini okuyucu ile paylaşmak için Sovyetler Birliği'ne giden başyazar Yunus Nadi Bey yola çıkmadan önceki yazısında Osmanlı Saltanatı ile Çarlık Rusya'yı kötüleyip tarihin karanlık kuyusuna attıklarını söyledikten sonra umutla, mutlulukla:

*“Osmanlı İmparatorluğu ve Çarlık Rusya ilk temasından itibaren çarpışmıştı. Yeni Türkiye ilk temasından Yeni Rusya ile dost olmuştur. Şüphe yok ki bu dostluk başlı başına tarihi bir hadise sayılacak kadar büyük manalıdır. Ondan dolaydır ki İsmet Paşa'nın komşu ve dost memlekete seyahati o büyük tarihe parlak bir lahika teşkil ediyor.”*²⁰⁸

sözleriyle beklentisini anlatmıştır. Bir gün sonra kabile yola çıktıktan sonra uğurlama esnasındaki manzaralar paylaşılmıştır. Aralarında Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey'in de bulunduğu milletvekili, gazeteci, sanayici ve bürokratlardan oluşan kalabalık bir heyetin isimleri tek tek sayılmış, sonrasında kabileyi Odesa'ya götüren “Grusia” adlı vapurun salon duvarlarında Türk ve Sovyet devlet adamlarının fotoğraflarının yan yana asılı olması, yine bu fotoğraflar arasına sarı ipekten kumaşlarla asılan Türkçe karşılama yazıları, Sovyetler'in de Türkler'e verdiği değer ve önemin göstergesi olarak sevinçle aktarılmıştır.²⁰⁹ Türk büyükelçisi Hüseyin Ragıp Bey ve konsolos Hayri Bey'den başka kalabalık Sovyet bürokrat grubunun [tek tek isimleri yazılmış] da karşılama için Moskova'dan Odesa'ya geldiği yazılmış böylece Sovyetler'in Başbakan'a ve bu geziye önem verdiği bir kez daha vurgulanmıştır.²¹⁰ İsmet Paşa

²⁰⁷ Gazi Hz. de İsmet Paşa'nın teşyiinde [uğurlamasında] bulundular. (1932, 24 Nisan). Cumhuriyet, s.1.

²⁰⁸ Yunus Nadi, (1932, 24 Nisan). Başvekil İsmet Paşa bugün gidiyor. Cumhuriyet,s.1-4.

²⁰⁹ Başvekilimizin Rusya seyahati, (1932, 25 Nisan). Cumhuriyet, s.4. Vapurdaki karşılama yazıları. “*Dost Türkiye Cumhuriyeti'nin Muhterem Mümesilleri Hürmetle Selamlarız*” , “*Türk-Sovyet Dostluğu Yaşasın*” , “*Yaşasın Türkiye Cumhuriyeti*”.

²¹⁰ Rusya' da istikbal hazırlıkları, (1932, 26 Nisan). Cumhuriyet, s.4.

ve heyetinin Odesa'ya indiği 26 Nisan günü İzvestiya gazetesinin bir yazısı paylaşılmış, bu yazıdan bir bölüm özellikle desteklenmiştir:

“Bu gazete, Sovyet Rusya ile Türkiye arasında mevcut olan münasebatların arizî [gelip geçici] olarak vucude gelmiş beynelmilel bir terkipten mütevellit değil, belki iki memleketi birbirine bağlayan sağlam ve müşterek menfaatlerin mevcudiyetinden mütehassıl [meydana gelen] tarihi bir dostluk esasına istinat etmekte olduğunu ehemmiyetle kaydeylemektedir.”²¹¹

Heyetin Odesa'da bulunduğu sırada onurlarına verilen yemekte Sovyet hükümet yetkilisi Pakhomoff'un konuşması aktarıldıktan sonra İsmet Paşa'nın memnuniyet ve dostluk ifade eden sözleri ayrıntılı olarak verilmiştir. Bu konuşmada iki ülkenin yüzyıllarca düşman olmasına sebep olan Karadeniz ile ilgili İsmet Paşa'nın yorumu ilgi çekicidir:

“...Karadeniz bizi ayırmıyor. Bilakis birleştiriyor. Kıyılarını daima köpürmüş bir neşe ile yıkayan ve her iki komşu memlekete sayısız nimetler getiren bu en büyük gölün vefakar bekçileri arasındaki samimi münasebetlerin devam ve inkişaf [gelişen] sulhü müsalemet [barış içinde olma] hesabına şüphesiz büyük bir kazançtır.”²¹²

28 Nisan sabahı Moskova Briyanski tren istasyonunda Türk heyetinin; Molotov, Litvinov, Karahan, Buganin, Buduyenni gibi üst düzey Sovyet yöneticiler; İran, Afgan, Japon, Alman ve Yunan elçileri ve halk tarafından coşkuyla karşılanması ile sokakların Türkçe hoş geldiniz yazıları içeren bayraklarla donatılmış olması büyük memnuniyetle aktarılmıştır. İsmet Paşa gördüğü karşılamaya övgü ve mutluluğunu ifade eden sözlerle karşılık vermiştir.²¹³(Bkz. Ek 7) İsmet Paşa ve Türk heyetinin Moskova'yı ziyareti dolayısıyla, bu sene 1 Mayıs şenliklerine özel bir önem verilmiş bu sebeple daha üstün etkinliklerle gerçekleştirilecekmiş. Gün içerisinde Türk sanayicileri Sovyet sanayi tesislerini, eğitimciler okulları, tarım bürokratları kolhozları²¹⁴ ve gazeteciler ise Sovyet gazetelerin yazıhanelerini gezmişlerdir.²¹⁵ Akşam heyetin onuruna verilen yemekte Molotov'un:

“...Moskova'yı ziyaret ettiğiniz bu günü mühim ve tarihi addetmemin bir diğer sebebi de Sovyetler birliği topraklarına yeni Türkiye'nin siyaset, matbuat, milli iktisadiyat ve hars alemlerinin en yüksek mümesilleriyle birlikte gelmiş olmanızdır. Onların Sovyetler ittihadı

²¹¹ İzvestiya'nın makalesi, (1932, 27 Nisan). Cumhuriyet, s.4.

²¹² İsmet P. heyeti Moskova yolunda. (1932, 28 Nisan). Cumhuriyet, s.6.

²¹³ İsmet Paşa Moskova'da. (1932, 29 Nisan). Cumhuriyet, s.3.

²¹⁴ Kolhoz: Kollektivnoye Hozyaystvo (kolektif tarımcılık) kelimelerinin kısaltılmış hâlidir. Köylülerin ortak olarak çalıştıkları tarım işletmesidir. Menaf Turan, SSCB'de Toprak Mülkiyeti, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, sayı: 66, 2011, s.318-319.

²¹⁵ Bugün Moskova'da 1 Mayıs şenlikleri yapılacak. (1932, 30 Nisan). Cumhuriyet, s.1.

diyarında ikametleri Sovyetlerin içtimai teşkilatının bütün şubelerini tanıyıp öğrenmeleri, iktisadiyat, hars ilim ve fen sahalarında Türk ve Sovyet müesseseleriyle doğrudan doğruya temas peyda etmelerine imkan hazırlamak itibariyle birinci derecede ehemmiyeti haiz olacaktır.”²¹⁶

sözleri yukarıda bahsedilen ziyaretlerden Türkiye ne kadar kalkınmak için faydalanmak istiyorsa, Sovyetler’in de gelişmiş imkanlarını gözler önüne sererek, Türkiye’yi kendine bağlı büyüyen bir ülke yapma isteğinin dışı vurumudur.

Dikkat çeken bir diğer durum da İsmet Paşa ve maiyetinin her gittiği yerde [opera, at yarışları, sanayi tesisleri] Sovyet halkı tarafından coşkuyla alkışlandığının ve Molotov, Karahan, Litvinov, Buduyenni ve Voroşilov gibi üst düzey devlet adamları ile askerlerin yalnız bırakmadığının vurgulanmasıdır.²¹⁷ 1 Mayıs’ın coşkuyla kutlandığı; Moskova meydanlarının sanayi tesislerinin maketleri, komünizmi öven afişler ve pankartlarla dolduğu, halkın her kesiminin mutluluk içinde geçit törenlerine katıldığı yazılmış. Törenlerin bu seneki onur konuğu için:

“Hususi olarak inşa edilen tribünde başta İsmet Paşa Hz. olmak üzere bütün Türk misafirleri ahzı mevki etmişler [yerleşmişler] ve keza meydandaki halk tarafından şiddetle alkışlanmışlardır.”²¹⁸ (Bkz. Ek 8)

ifadeleri ile bir kez daha kendisine verilen önem gösterilmeye çalışılmıştır. Türkiye ve Sovyetler Birliği ticaret, sanayi ve kültür heyetlerinin karşılıklı görüşmeleri olmuş, toplantı sonundaki konuşmalarda iki ülkenin Milli Mücadele yıllarında başlayan dostluğunun geçen yıllar içinde pekişmesinden duyulan mutluluk vurgulanmış, bundan sonra her alanda işbirliğinin eyleme dönüşmesi kararları alındığı ilan edilmiştir. İlgimizi çeken konu ise Cumhuriyet gazetesi, içeriği belli olan protokol sözleri olmasına İsmet Paşa’nın konuşmaları için: “...şiddetle alkışlanan bir nutuk irat ederek... , ... nutku müteaddit [birçok] defalar yapılan şiddetli alkışlarla inkitaa uğramıştır [kesilmiştir]...”²¹⁹ ifadelerini ekleyerek Son Posta gazetesinde çok görmediğimiz iki ülke ilişkilerini yüceltici, abartılı gazetecilik anlayışına örnekler vermiştir. Leningrad’a geçen İsmet Paşa’ya (Bkz. Resim 9) önce ihtilalin karargahı olan Smolni Sarayı, sonrasında heyetle birlikte Ermitaj müzesi ve İlimler Akademisi

²¹⁶ Ziyafetteki nutuklar, M. Molotof’un nutku. (1932, 30 Nisan). Cumhuriyet, s.4.

²¹⁷ Moskova ziyareti. (1932, 1 Mayıs). Cumhuriyet, s.6.

²¹⁸ Moskovada 1 Mayıs bayramı hararetle tes’it edildi [kutlandı]. (1932, 2 Mayıs). Cumhuriyet, s.1.

²¹⁹ İsmet Paşa bir resmi kabul sırasında dedi ki: (1932, 4 Mayıs). Cumhuriyet, 3.

gezdirilerek Sovyetler tarihinin başlangıç dönemi anlatılmıştır.²²⁰ İsmet Paşa seyahatin sonunda önemli kazanımlar elde etmiş, 8 milyon dolarlık kredi, Kızılordu'dan çeşitli hibe silahlar ve Türk uzmanların Sovyet ekonomisini, sanayisini incelemek için bir süre daha bu ülkede kalmaya devam etmelerini sağlamıştır. Gezinin son günlerinde, özellikle yabancı basın mensuplarının iki ülke arasında gizli antlaşmalar yapıldığına dair duyularına İsmet Paşa:

“Sovyetler’de tatbik edilen rejim bizimki değildir. Fakat benim bu rejimin hem bu en mahirane ve en muvafık bir tarzda tatbik edilmiş olduğunu takdir etmekten menedemez. Eğer başka bir lisan kullansaydım, dostluğumuz basit bir şekil dostluğu olacaktı. Eminiz ki her fırsatta, Sovyet’ler bizi kendilerine bağliyan dostluğu daima yüksekte tutacaklardır. Bunun gibi Türkiye de her nerede olursa olsun Sovyet dostluğunu daima kalbinde taşıyacaktır. Bu sözler, yalnız bu sofranın etrafına toplanmış olan ve birbirlerini anlamak kabiliyetinde bulunan insanlar tarafından işitilecek değildir, bütün dünya tarafından duyulacaktır. Milliyetperver Türkiye ile Bolşevik Rusya arasındaki dostluk sırrının ağzımdan işitilmesini istiyorum. Bu sır çok basittir ve 12 seneden beri olduğu gibi bugün de müteakabil itimat üzerine müessese bulunmaktadır. Bizler, birbirimizin iyiliğini istiyoruz.”²²¹

cevabını vererek komünizme ilgi duymadıklarını ama aradıkları dostluğu, desteği Komünist Sovyetler’de buldukları için her konuda birlikte hareket ettiklerini duyurmuştur. İsmet Paşa “*milli Türkiye*”, “*milliyetçi Türkiye*”, “*Türk milliyetperverleri*”, “*milliyetperver Türkiye*” ifadelerini bilinçli olarak sürekli kullanmış, bu sayede rejim farkına işaret ederek iki ülkenin bu bakımdan ayrı yolları takip ettiğini vurgulama ihtiyacını duymuştur.²²² Seyahat sonrası Türkiye’ye döndükten sonra Nadi, hayatında sınırlı sayıda olan önem ve anlamda bir gezi olduğunu, kendilerine gösterilen özen sebebiyle kalplerinde tatlı bir hatıra bıraktığını yazmış. Övgünün dozunu daha da artırarak yakın tarihte hiçbir hükümdarın başka bir ülkenin temsilcisini böyle bir samimiyetle ağırladığını hafızasının kaydetmediğini belirtmiş. Yine Nadi:

“İnkılap dava ve kavgaları içinde dost olmuş iki inkılapçı milletin dostluğu işte bundan dolayı başka hiç bir zamanın ve hiç bir zeminin bu yoldaki tezahürlerine benzemeyecek ve hatta kıyas bile caiz olmayacak ulvi tecelliler gösterebiliyor.”²²³

²²⁰ İsmet Paşa Hz.nin Leningrat'taki ziyaretleri. (1932, 5 Mayıs). Cumhuriyet, s.4.

²²¹ Ruslarla yaptığımız itilaf. (1932, 9 Mayıs). Cumhuriyet, s.3.

²²² Ersin Müezzinoğlu, İsmet Paşa'nın 1932 Sovyet Rusya Ziyareti Üzerine. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı: 2, 2018, s.257.

²²³ Yunus Nadi, (1932, 11 Mayıs). İsmet Paşanın Rusya seyahati ve neticeleri. Cumhuriyet, s.1.

sözleriyle de yüzyıllar boyunca çıkarları çatıştığı için düşman olmuş, birkaç sene sonra yeniden arası açılacak iki devlet için, bulunduğu coşkun ortamın da yansması olarak bir gazeteciden ziyade bir siyasetçi gibi davranmış, gazetesinden beklenen bir nevi hükümet sözcülüğünü yerine getirmiştir.

İsmet Paşa'nın seyahat dönüşünde kendisine eşlik eden Sovyet generaller onuruna verdiği yemekte (Bkz. Ek 12), mutluluk göstergesi olarak her sözü alanın şerefe kadeh kaldırması ve resmi demeçler haricinde ziyafetle ilgisi olmayan ikili sohbetlere²²⁴ de yer verilmiştir. Nadi, takip eden günde de seyahatle ilgili gözlemlerini okuyucu ile paylaşmaya devam etmiştir. Dikkati çeken husus gezi sonrası kamuoyunun bir kısmında oluşan Türkiye'nin Bolşevikleşmesi korkusuna gerek olmadığını açıklama gayretidir. İsmet Paşa'nın "*Bolşevik Rusya ile milliyetçi Türkiye çok rahat dost olur*" sözlerinin Moskova'da şiddetle alkışlanmasını buna en büyük delil olarak göstermiştir. Daha sonra Bolşevik ihtilalin çıkışını ve Bolşevik kelimesinin açıklamasını yaparak bunun devlet yönetiminde bir tercih meselesi olduğunu söylemiştir. Son dönemde Türkiye'deki komünist tutuklamalarına yönelik:

*"Bunlar fikren hakiki komünist olmaktan ziyade ortalığı karıştırmakta fayda uman serserilerden ibarettir. Bizde zaman zaman görülen güya komünistlerin ilmi sosyalizm fikrile alakaları yoktur. Ondan dolayıdır ki hükümetin bu nevi karıştırıcı unsurlara karşı hareketi sadece ve pek haklı bir asayiş ve inzibat meselesidir."*²²⁵

tespitiyle devlet politikasına da uygun olarak Türkiye'de komünizmin istenmediğini, var olanların da gerçek komünist olmadığını yazarak Sovyet kamuoyunu mesaj verem gayretindedir. Buna rağmen takip eden satırlarda Sovyet rejimini taklit etme heveslisi olmamakla birlikte, Sovyetler Birliği'nde komünizm uygulamalarının ilme ve mantığa uygun, akılcı yöntemlerle kısa zamanda faydalı işler yapılmasını sağladığını gördüklerini, bu yöntemi Türkiye için de kullanabilecek kadar Sovyetler'e saygı duyduklarını²²⁶ da belirtmiştir. Türkiye ve basını, ülkesinde komünizme tahammül etmese de Sovyet komünistlerine karşı son derece misafirperverdir. Yukarıda bahsedilen Kızıl Ordu mensuplarına verilen ziyafette büyük bir orkestranın sürekli Sovyet şarkıları çalması, sohbetlerin her zaman neşeli bir ortamda geçmesi, karşılıklı kadehlerin kaldırılması ve Kolordu Komutan vekili Rüştü Paşa'nın konuşmasında asırlardan beridir birbirini iyi tanıyan iki halkın ordularının da gönülden birbirlerini çok

²²⁴ **Başvekil Dün Geldi Bir Ziyafet Verdi.** (1932, 11 Mayıs). Cumhuriyet, s.1-6. "*Vali Muhittin Bey - Hoş geldiniz Paşam! Demiş.*

Başvekilimiz de: Hoş bulduk. Ne var, ne yok? Sözlerle Valimize iltifat etmişler."

²²⁵ Yunus Nadi, (1932, 12 Mayıs). **Rusya korkunç bir alem değildir!** Cumhuriyet, s.1

²²⁶ **a.g.m.**, s.2.

sevdiklerini söylemesi,²²⁷ tarihi hafızanın gerçeklerine ters ama dönemin şartlarına uygun bir yakınlaşmanın sözleri olmuştur. Nadi'nin, Türkiye'de komünizme yer olmadığını ısrarla vurgulamış olmasına rağmen Sovyetler Birliği'ni savunduğu görülmektedir. Ona göre bütün dünya, Sovyetler'i GPU ve ÇEKA idaresinde bir cehennem yaşantısı içinde görmekteymiş, oysa ülkeyi yönetenler kısa sürede ülkeyi ABD tarzında güçlü hala getirmek için çalışıyorlarmış, hatta Sovyetler'in yönetim şekline Marksizm demek de hataymış, "Devlet Kapitalizmi" adıyla görmek gerekirmiş. Bolşeviklik, komünistlik gibi kelimelerin Sovyetler Birliği'nde bile modası geçmiş, yeni bir Amerika yaratma çabası içindeymişler.²²⁸ Görülüyor ki yüzyıllarca süren savaşlar ve yeni rejiminin toplumsal içeriği sebebiyle Türk milletinin mesafeli durduğu Sovyetler Birliği'ni ve dostluğunu kabul ettirebilmek için Sovyetler'in de, o dönemde yazarın da sempati duyduğu ABD'ne benzemeye başladığı gibi gerçeğe ve tarihi birikime uymayan bir yaklaşım günlerce gazetenin başyazarı bir milletvekili tarafından kamuoyuna empoze edilmiştir.

Bu geziye gazetecilerin götürülmesindeki en önemli amaç ezeli düşman olarak görülen Sovyetler Birliği'nin yeni dost ve müttefik devlet olarak algılanmasını sağlamaktı. Bununla birlikte Vala Nurettin ve Cevat Nizami Bey, Sovyetler Birliği'nde halkın gelecekteki bir nesil için feda edilmesini doğru bulmayarak durumu eleştirip bu yöntemi, mevcut nesil açısından büyük bir haksızlık olarak değerlendirmişler. Sovyetler Birliği'ne gelen heyetlerin Sovyet yetkililerin yoğun propaganda girişimleri nedeniyle gerçek Sovyet Birliği'ni göremediklerini; heyetlere ülkenin sadece istenilen yerler ve olumlu yanları gösterildiği tespitinde bulunmuşlardır. Türkiye'deki yönetici elitler bu sebeple Bolşevik propagandanın etkisinde kalan Falih Rıfkı, Yunus Nadi ve Yakup Kadri Beyler'in gözlemlerini dikkate alarak bu dönemde devletin inşa sürecinde onların Sovyet Birliği tecrübelerinden yararlanmayı tercih etmiştir.²²⁹ Zaten Nadi de, sadece sistemi övmekle yetinmemiş; Kalenin, Voroşilov, Molotov, Budiyenni, Gebuşef ve önde gelen Sovyet yöneticileri olumlu karakter özelliklerini öne çıkararak anlattıktan sonra; onların başı olması, Lenin'den sonra en doğru halef olması, ülkesini çok sevmesi ve Mustafa Kemal ile İsmet Paşalar'ın kıymetini bilmesi gibi özellikleriyle Sovyetler Birliği'nin başına gelebilecek en yüce değer olarak gördüğü Stalin'e²³⁰ de methiyelerini sıralayarak iki ülkenin birlikteliğine basın yoluyla gereken desteği vermiştir. Türk

²²⁷ **Türk Ordusundan Kızıl Orduya selam götürünüz!** (1932, 12 Mayıs). Cumhuriyet, s.1.

²²⁸ Nadi, Y. (1932, 12 Mayıs). **Yanı başımızda Yeni bir Amerika Vücut Buluyor.** Cumhuriyet, s.1-3.

²²⁹ Funda Selçuk Şirin, **Sovyet Rusya ve İtalya Gezilerinin Türk Siyasal Yaşamına Etkisi (1930-1932).** Folklor/Edebiyat, sayı:73, 2013, s.123.

²³⁰ Nadi, Y.(1932, 15 Mayıs). **Yeni Rusya'nın Zimamdarlar[Yöneticiler] ile Yakından Temas.** Cumhuriyet, s.1-3.

hükümeti Sovyet hükümetinden güzel bir karşılama ve uygun koşullarda kredi elde etmesine rağmen Türkiye'nin Moskova büyükelçisi Hüseyin Ragıp Bey'den Sovyet basınının bu geziyle ilgili düşüncelerini öğrenmesini istemiş, O da gazetelerin ilgili sayılarını Fransızca'ya tercüme ettirmiş ve Türkiye göndermiştir.²³¹ (Bkz. Ek 10) Ülkelerin birbiriyle yakınlaşma süreçlerinde rastlanan ötekinde kendinden bir şeyler bulma arayışı bu seyahat sonrasında da gerçekleşmiştir. Cumhuriyet gazetesi haberine göre 1828 senesinde Bayburt, Sovyet işgaline uğradığında Türk kadınlardan Sovyetler Birliği'ne götürülenler olmuştur. Bunlardan biri orada Hristiyan olduktan sonra Sovyet Generali Budiyeni'nin babası ile evlendirilmiştir. Yarı Türk kabul edildiği için de:

“Elyevm Sovyet Süvari Orduları Kumandanı bulunan Jeneral Budiyeni Rus ihtilalinin en büyük simalarından biridir. İhtilalin başlangıcında bir şimşek sür'atle Rusya'nın her tarafına yetişen ve muarız kuvvetlerle isyanları bastıran Jeneral Budiyeni'dir.”²³²

ifadeleriyle övülerek tanıtılmıştır. İsmet Paşa'nın ziyaretinden sonra takip eden aylarda Türkiye'nin Cemiyet-i Akvam (Milletler Cemiyeti)'a üyeliği süreci başlamış, 18 Temmuz 1932 tarihinde Türkiye resmen üyeliğe kabul edilmiş. Batı dünyasının içine Türkiye'nin bu şekilde girişi Sovyet kamuoyunda şüphelere yol açmış, bunun üzerine Tefik Rüşti Bey, Sovyetler'in Ankara maslahatgüzarı M. Aştakof'a hitaben bu üyeliğin iki ülke arasındaki barışa zarar vermeyeceği, Cemiyet tarafından Sovyetler Birliği'ne yönelik yaptırımlara da Türkiye'nin katılmayacağı güvencesini içeren yazdığı mektubun haberini yapan gazete, *“Türkiye ve Rusya daima dosttur!”²³³* başlığıyla Sovyet kamuoyuna olumlu mesaj verme ihtiyacı duymuştur. Her ne kadar Komünizm ve Türkiye'deki Komünistler ile ilgili hiçbir zaman olumlu bir haber yapılmamış olsa bile gazete, Sovyetler Birliği'nde gerçekleşen Bolşevik İhtilalin 15. yıldönümüne (Bkz. Ek 16) başarıyla ulaşmasından ve kurulduğu günden beri bu ülkenin Türkiye ile olan dostluğundan memnuniyet ifade eden sözlerle bahsetmiştir.²³⁴

Bununla da yetinmeyen gazete okuyucularına 15 yıl içinde Sovyetler Birliği'nde şehirleşme, sanayileşme, enerji, madencilik sahalarında gerçekleşen olumlu değişmeyi sayılarla

²³¹ **Moskova Büyükelçiliği'nden gönderilen 24 Nisan – 6 arası tarihlere ait matbuat hülasaları.** (1932, 9 Mayıs). [DBTDA], 35002-138196-63.

²³² **Yarı Türk bir jeneral.** (1932, 24 Mayıs). Cumhuriyet, s.4.

²³³ **Türkiye ve Rusya daima dosttur!** (1932, 21 Temmuz). Cumhuriyet, s.3. “...Türkiye hükümetinin farz ve tahminleri hilafına olarak Milletler Cemiyetinde her hangi bir zamanda mevzuu bahis sulh esasına mugayir ve münhasıran Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri İttihadına müteveccih temayüller baş gösterecek olursa Türkiye bu kabil temayüllere olanca kuvvetile muhalefet edecektir.”

²³⁴ **Rus ihtilali.** (1932, 7 Kasım). Cumhuriyet, s.2.

karşılaştırmalı olarak da vermiştir.²³⁵ İsmet Paşa'nın Moskova'yı ziyaretinden sonra iade-i ziyaret etmek ve Türkiye'de cumhuriyetin ilanının onuncu yılı kutlamalarına katılmak için Sovyetler Birliği, Savaş Bakanı General Vorosilov liderliğinde kalabalık bir heyet gönderme kararı almış, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa da TBMM dördüncü dönem üçüncü toplanma yılı münasebetiyle yaptığı konuşmasında Sovyetler Birliği'ne bakışı ve gelinen noktayı: *"Efendiler! Bu sene, mümtaz bir Sovyet Heyeti'nin cevap ziyaretini kabul ettik. Bu ziyaretin onuncu yıl bayramına tesadüf ettirilmesi, iki memleket arasındaki münasebetlerin derin samimiyetini gösteren mesut bir vesile olmuştur."* şeklinde ifade etmişti.²³⁶ Sovyet heyeti İstanbul'da ve Ankara'da Başbakan İsmet Paşa tarafından üst düzey protokolle karşılanmış misafirlere her fırsatta karşılama törenleri ve ziyafetler düzenlenmiş. Bir gece düzenlenen baloda Vorosilov, Rus halk dansı Kazaska yapınca buna karşılık Mustafa Kemal Paşa da zeybek oynayarak jest yapmış.²³⁷ İsmet Paşa'nın uzun hitabı gazetede tamamıyla aktarılmış, gerek hükümetin gerekse gazetenin misafirlere yaklaşımı İsmet Paşa'nın:

" Bu on üç senelik tarihin hiçbir anında birbirimize karşı olan düşüncelerimizde her hangi bir zaaf, her hangi bir şüphe kaydetmedik. Milletler münasebatına bundan daha güzel bir dostluk ve sadakat misali gösterilebilir mi?" ²³⁸

sözleriyle ortaya konmuştur. Cumhuriyet gazetesi Sovyet dostluğunun verdiği coşku ile heyetin Türkiye'de bulunduğu sürede her haberinde yaşananları ve karşılıklı hitapları ayrıntılı bir şekilde vermiş, Sovyet İzvestiya gazetesinin de yaşadığı benzer coşkuyu satırlarına taşımıştır:

" Müstakil Türkiye Cumhuriyetinin onuncu yıldönümü yalnız Türk milleti için değil Sovyet Rusya milletleri için de bir bayram günüdür. Çünkü bu iki millet birbirine sarsılmaz dostluk bağlarıyla merbuttur. Cumhuriyetin onuncu yıldönümü münasebetile Türk hükümeti ve Türk milletini selamlarız." ²³⁹

Kızıl Ordu'nun gücünü ve manevra kabiliyetini göstermek için Sovyet hükümeti Türk ordusunu davet etmiş bunun üzerine Türkiye'den, başlarında Fahrettin Paşa'nın olduğu bir askeri heyet Sovyetler Birliği'ne gitmiş (23 Ağustos- 15 Eylül 1934).²⁴⁰ Fahrettin Paşa burada

²³⁵ **Yeni Rusya'nın temelleri.** (1932, 7 Kasım). Cumhuriyet, s.4.

²³⁶ Erdal Aydoğan, **Kliment Yefromoviç Vorosilov'un Türkiye'yi Ziyareti ve Türkiye-Sovyet Rusya İlişkilerine Katkısı.** Atatürk Yolu Dergisi, sayı:10, 2007, s.347.

²³⁷ **A.g.m.,** s.353.

²³⁸ **Gazi Hz. Ceneral Vorosulof ve arkadaşlarını kabul ettiler.** (1933, 28 Ekim). Cumhuriyet, s.5.

²³⁹ **Rus Ricali Kayseri Hattında Gezinti Yaptılar.** (1933, 29 Ekim). Cumhuriyet, s.5.

²⁴⁰ **Askeri bir heyetimiz.** (1934, 24 Ağustos). Cumhuriyet, s.1.

kendilerine gösterilen ilgiye, Sovyet basınına verdiği demeçte: “ *Eski Çarlık ve imparatorluk Rusyasında buna benzer hiçbir şey mevcut olamazdı.*”²⁴¹ övgüsüyle karşılık vermiş. Gazete askeri gezi süresince yaşananları Fahrettin Paşa'nın ağzından istisnasız olumlu ifadelerle vermiş, Türk-Sovyet dostluğunun askeri alanda da yükseldiğini göstermeye çalışmıştır. Bununla birlikte geziye katılan askerlerin Türkiye'ye dönüşte hazırladıkları raporlarda Kızıl Ordu'nun olumlu özelliklerinin yanında çok sayıda olumsuz yanları ortaya konmuştur. Heyette bulunan Muzaffer Paşa ise askeri tespitlerinin yanında, gözlem gücü yüksek kurmay bir subay olarak sosyolojik gözlemlerde de bulunmuş:

“ *Sovyetler Birliğinde halk birbirinden korkmaktadır. Halktan izole edilmiş olan ve başta getirilen prensiplerden ayrılıp, zengin hayatı yaşayan bir azınlık, 160 milyonluk halka baskı yapmaktadır. Herkesin birbirinden korktuğu hareketlerinden sezilmekte, her konuşma görevliler tarafından kayda alınmaktadır. Sadece en üst makamdakiler bu gözetimden muaftır. Köylünün 1 evi ve önünde 1 hektar arazisi olup, 1 inek besleme izni vardır. Köylünün tek müşterisi hükümettir. Kentlerde ise insanlar her tür işte çalışmakta, devletin verdiği evlerde yaşamakta, parklarda, kütüphanelerde, sinema ve tiyatrolarda vakit geçirmektedirler. Sovyetler Birliğinde herkesin bir işi olup, boş oturan kimse yoktur. İhtilalden en çok etkilenenler; kadınlardır. Kentlerdeki kadınlar kötü giyinmektedir. Köylerde ise çok fakirdirler. Aileler iş yoğunluğundan dolayı görüşmemektedirler. Sadece üst yönetim normal aile hayatına sahiptir. Model olarak yapılan kentler ve yaşam alanları gayet modern ve yaşanabilir durumda iken, kalan yerler oldukça kötü koşullardadır. Sovyet yetkililerin çok övünmek, övünürken çok söylemek gibi bir adetleri vardır. Yabancıardan takdir beklemekte ve bunu duyduklarında da çocuklar gibi sevinmektedirler.*”²⁴²

Görülüyor ki gerek Türk hükümeti gerekse Cumhuriyet gazetesi Sovyet dostluğunu günün şartlarında zaruri gördüğü için olumsuz hiçbir gözlemini ima yoluyla bile olsa söylememe gayretindeyken yine devletin resmi görevlilerin verdiği gizli raporlar Sovyetler Birliği'nin gerçek durumunu ortaya koyarak devlet politikasının basın üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır.

Son Posta gazetesi ise İsmet Paşa ve heyetinin Sovyetler Birliği ziyaretinin başladığı gün bu haberi alt sütunlarda küçük bir alanda ve ‘*Başvekil Paşa Bu Sabah Şehrimize Geldi*’

²⁴¹ **Moskovaya giden askeri heyetimiz.** (1934, 28 Ağustos). Cumhuriyet, s.3.

²⁴² Çağatay Benhür, **Türk Askeri Heyetinin Sovyetler Birliği Gezisi (1934).** Journal of History Studies, sayı:5, 2014, s.102-103.

başlığıyla ayrıntıya girmeden vermiştir.²⁴³ Cumhuriyet gazetesinin aynı güne ait sayısının ilk sayfasının tamamına yakını ve takip eden iki sayfada yaptığı haberlerle karşılaştırınca gazetenin geziyi yapan kişiye de, yapılan ülkeye de ilgisiz kaldığını görmekteyiz. Bir gün sonraki uğurlama haberi yine Cumhuriyet'e göre son derece sadedir. Bununla birlikte İsmet Paşa'nın iki ülke dostluğuna verdiği önemi anlatan kısa bir konuşmasını verilmiş, ayrıca:

*"...Heyetimizin gideceği bütün bu şehirlerde muazzam istikbal merasimi yapılacaktır. Arkadaşımız Selim Ragıp Bey teşkilatı ve içtimai hayatı yepyeni bir diyar olan Rusya hakkındaki müşahede ve intibalarını muntazaman gazetemize gönderecektir."*²⁴⁴

ifadeleriyle geziye yönelik sınırlı ölçüde olsa da heyecanı paylaşmıştır. Bu seyahat sırasında bir istisna olarak Cumhuriyet gazetesinden farklı bir Sovyet kaynağını, Sanayi gazetesini referans göstererek paylaşımında bulunmuştur. Gazetenin 'Dumlupınarda mücadele eden Türk' adlı makalesinden:

*"Türkiye hali hazırda milli mücadele davasında, siyaset sahasında olduğu gibi, şimdi de iktisadiyat sahasında Garp emperyalizminin hücumlarına kendi kuvvetler ile karşı koymaya ve iktisadi Dumlupınarını yaratmaya çalışıyor."*²⁴⁵

sözlerini aktarmıştır. Görülüyor ki gazete komünizme olan uzak duruşu sebebiyle Sovyetler Birliği'ne mesafeli yaklaşıp da, Türkiye'nin bağımsızlığını ön plana çıkaran bir tavır da görmezden gelmemiştir. Sonrasında Türk-Sovyet dostluğuna verdiği önemi göstermek için bu dostluğun başlangıcını Komünist Pravda gazetesinin:

*"Sovyetlerin Türkiyeye karşı dostluklarının tarihçesini yaparak daha 1917 teşrinisanisinde [Kasımında] Lenin ve Stalin'in imzaları ile halk komiserleri meclisinin Rusya müslümanlarına hitaben neşretmiş olduğu bir beyannameyi hatırlatıyor. Bu beyannamede sakıt [düşmüş] çarlığın Türkiye ve Boğazlar hakkında yapmış olduğu muahedelerin ilga edildiği bildirmekte idi. Emperyalist memleketler tarafından Türkiyeye karşı alınan vaziyet, Türkiyeyi müstemleke haline getirmek arzusunda mündemiç idi. Fakat emperyalistler hesaplarında yanıldılar. İstilacılara karşı, istiklal ve hürriyeti için kahramanca mücadelesine başlamış olan Türk milleti muzaffer oldu."*²⁴⁶

²⁴³ Başvekil Paşa Bu Sabah Şehrimize Geldi. (1932, 24 Nisan). Son Posta, s.1.

²⁴⁴ Başvekil Paşa Ve Maiyeti Odesa Yolunda...(1932, 25 Nisan). Son Posta, s.8.

²⁴⁵ Başvekil Paşa Bugün Moskovaya Muvasalat Edecek. (1932, 28 Nisan). Son Posta, s.8.

²⁴⁶ Başvekil Paşa Fabrikaları Geziyor. (1932, 29 Nisan). Son Posta, s.3.

ifadeleriyle okurlarıyla paylaşmıştır. Burada dikkat çeken bir durum ise, Son Posta gazetesinin İsmet Paşa'nın ziyareti esnasında her gün haber geçmesine rağmen 1 Mayıs kutlamaları ile ilgili haber, yazı paylaşmamasıdır. Gazete, İsmet Paşa'nın ziyaretinin sona ermesi ile ilgili olarak yukarıda da bahsedilen Sovyet generaller onuruna İstanbul'da verilen yemek bilgilerini ve özellikle İsmet Paşa'nın Sovyetler Birliği ile ilgili olumlu düşüncelerini aktarmış²⁴⁷ ama Cumhuriyet gazetesinin aksine samimi bir ortam olduğuna dair ayrıntı paylaşmamıştır. Fahrettin Paşa başkanlığındaki Türk askeri heyetinin Sovyetler Birliği gezisi Son Posta gazetesinde heyetin gidiş ve dönüş günlerine ait kısa bilgilendirme haberleriyle verilmiştir.

İki gazetede de yer almayan bir bilgiye ise arşiv belgelerinde rastlanmaktadır. Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Bey'in Odesa'da bagajı alıkonulmuş ve Moskova'da kanunsuz şekilde muayene edilmesi üzerine Türkiye'nin itirazı ile Sovyet görevliler cezalandırılmış.²⁴⁸ (Bkz. Ek 17) İki ülke ilişkilerinin dostça olduğu bir dönemde diplomatik bir skandalın gazetelerde yer almaması Türk kamuoyunda Sovyetler Birliği'ne yönelik olumsuz bir algının oluşmaması için basına sansür uygulamasını düşündürmektedir.

2.1.2. İktisadi İlişkiler

İsmet Paşa'nın Sovyetler Birliği ziyareti kapsamında, onun heyetinde bulunan sanayi komisyonu ağır ve hafif sanayi teşkilatları aralarında olmak üzere çok sayıda iktisadi tesisleri ziyaret etmişler, komisyona her taraftan yardım ve işbirliği teminatı verilmesinden dolayı Cumhuriyet gazetesi, Türkiye'deki ticaret ve sanayi toplulukları adına memnuniyetini bildirmiştir.²⁴⁹ Anlaşıyor ki ziyaretin asıl amacıyla ilgili sonuçların alınmaya başlanmasının mutluluğu satırlara da yansımaya başlamıştır. Ziyaretin sonlarına doğru gazete beklenen mali desteği:

*“Dostumuz Rusya, 20 sene vade ile faizsiz olarak 8 milyon dolarlık kredi açmağa muvafakat etmiştir. Para aynen dolar olarak değil, Rusya'nın memleketimizden ticaret mukaveleleri haricinde zaten alacağı mallarla ödenecektir.”*²⁵⁰

haberiyle müjdeli bir başlıkla vermiştir. Sovyetlerin gerek Türkiye'ye verdikleri önemi göstermek ve kendilerine yakınlaştırmak gerekse güçlü olduklarını bir şekilde göstermek

²⁴⁷ **Siyasi Ve Askeri Bir İttifak Yapılmış Değildir.** (1932, 11 Mayıs). Son Posta, s.1-11.

²⁴⁸ **Moskova Büyükelçiliğimiz Hüseyin Ragıp'a Odesa ve Moskova gümrüğünde yapılan muamele.** (1932, 29 Kasım). [DBTDA], 35554-139908-1.

²⁴⁹ **Sanayi komisyonumuza teşriki mesai teklifleri.** (1932, 2 Mayıs). Cumhuriyet, s.3.

²⁵⁰ **Rusya Bize 16 Milyon Liralık Kredi Açıyor.** (1932, 8 Mayıs). Cumhuriyet, s.1.

istemelerinden dolayı Türkiye'ye cazip koşullarda iktisadi yardımda bulunmalarına rağmen Sovyetler Birliği'nin bu dönemde iktisaden büyük sıkıntı içinde olduğu başta İsmet Paşa olmak üzere Türk heyetinin de gözünden kaçmamıştır.²⁵¹ Nadi ise kamuoyunda kredinin para değil de makine olarak alınması uygulamasına yönelik yükselen olumsuz seslere cevap verme ihtiyacı duymuştur. Türkiye'nin dokuma sanayisi için gerekli olan pamuğa zaten sahip olduğu halde bunu kumaşa dönüştüremediği için her sene 25-30 milyon lira arasında ithalat yaptığını belirtmiş, oysa yıllardır bu konuda tecrübe sahibi olan Sovyetler'in makine tedariki konusunda yeterli olduğunu üstelik geri ödemenin de Türkiye'de var olan ticari ürünlerle karşılanacak olması sebebiyle kredi alımında en uygun seçeneğin Sovyetler olduğunu²⁵² yazarak kamuoyunu rahatlatmaya çalışmıştır.

Türkiye'de tarımın gelişmesi adına önemli bir adım olarak iki vapur dolusu zirai makine ile beş Sovyet mühendisin gelmesi sevinçle karşılanmış, Leningrad-Moskova Fen Enstitüsü Müdürü Vladislav Vago'nun: “ *Biz hükümetimizden aldığımız emir mucibince Türkiye hükümetinin göstereceği yerlerde bu makineleri kurup istimalini [kullanımını] öğretmeğe mecburuz.*”²⁵³ sözlerine yer verilerek iki ülkenin de tarımsal gelişime ciddiyetle yaklaştığı gösterilmiştir. Bahsedilen tarımsal aletlerin Türkiye'ye kısa sürede gelmesi mutlulukla karşılanmış, Sovyet gemisinin mürettebatı onuruna yemekler, ziyafetler verilmiş, karşılıklı nutuklar “ *...yaşasın dostluk, yaşasın Türk - Rus dostluğu...*” nidalarıyla kesilmiş.²⁵⁴ Dikkati çeken konu ise Sovyetler Birliği'nin kredi haricinde hibe olarak gönderdiği tarım aletlerine Cumhuriyet gazetesi sürekli olarak ‘hediyeler’ vurgusu yapmış, Son Posta gazetesi ise ‘Sovyetler’den gelen makineler’ ifadelerini kullanmıştır.

Sovyetler Birliği'nden alınan kredi sonucunda Türkiye'nin farklı şehirlerinde farklı alanlarda kurulacak fabrikaları belirlemek için bu ülkeden gelen uzmanlar heyetinin isimleri ve görev alanları yazılmış.²⁵⁵ Cumhuriyet gazetesinde dikkati çeken husus bu heyetin geleceğinin belli olduğu tarihten itibaren iki hafta süresince heyetin geleceği haberinin aynı içerikle her gün verilmiş olmasıdır. Oysa Son Posta gazetesi haberi bu süreçte bir kez vermiştir. Türkiye'ye gelen Sovyet uzmanların faaliyetleri ayrıntılı anlatılmış, grubun Eskişehir çevresi ve Batı Anadolu olarak ikiye ayrılarak incelemeler yaptığı, Türk bürokratlar tarafından destek amaçlı yalnız bırakılmadığı²⁵⁶ yazılmış. Sovyet uzman heyetinin fabrika yapımı için Nazilli ve

²⁵¹ Müezzinoğlu. **a.g.m.**, s. 258.

²⁵² Yunus Nadi, (1932, 16 Mayıs). **Rusya tarafından bize açılan kredi mes'elesi**, Cumhuriyet, s.1-4.

²⁵³ **Rusya'dan gelen ziraat ve fen mütehassısları**. (1932, 11 Haziran). Cumhuriyet, s.1.

²⁵⁴ **Rus heyeti şerefine gece ziyafet verildi**, (1932, 14 Haziran). Cumhuriyet, s.2.

²⁵⁵ **Rus mütehassıs heyeti dün geldi**. (1932, 13 Ağustos). Cumhuriyet, s.2.

²⁵⁶ **Rus heyeti dolaşiyor**. (1932, 28 Ağustos). Cumhuriyet, s.6.

Kayseri'yi belirlediği açıklamasının yapıldığı toplantının haberindeki başlık yine heyetin şerefine verilen ziyafet²⁵⁷ (Bkz. Ek 14) sözleri ile yazılmıştır. Sovyet Uzman Heyeti, Moskova'ya dönmeden önce İstanbul'a geldiğinde, heyet başkanı M. Orlof demeç vermiş. Dokuma sanayinin ham maddesi olan pamuğun elverişli olmadığı için ıslah edilmesi gerektiği ve teçhizat konusunda Türkiye'nin çok yetersiz olduğunu belirtmiş, ama kendilerine ülkenin her yerinde valilerden halka kadar gösterilen yoğun ilgiden mutluluk duyduklarını söylemiş, bu ilginin Türkiye'nin kalkınmasını sağlayacağı²⁵⁸ sözleri gazete de memnuniyetle aktarılmıştır. Orlof ve heyet, İstanbul'dan ayrılmadan önce verdiği son demeçte Türk mühendislerinin donanımlı olduğu halde Türkiye'nin neden dışarıdan mühendis çağırdığını anlamadığı ve keten, kendir ve pamuk ıslah edildiği takdirde ihracat bile yapabileceği²⁵⁹ tespiti yazılmış. Son Posta gazetesinde sadece Türkiye'nin Moskova elçisi Hüseyin Ragıp Bey'in heyeti taşıyan vapurla Moskova'ya gittiği yazılmış, uzman heyetin gidişi ve son demeci ile ilgili bilgi verilmemiştir.

Sovyet ve Türk uzman heyetinin raporu sonucunda Kayseri'de bez fabrikası kurulmasına karar verilmiş. Fabrika yeri olarak Kayseri'nin seçiminde; ülkenin iç kesimlerinde olması, halıcılık sanatının gelişmiş olmasından dolayı vasıflı işçi varlığının çokluğu, demiryolu ağının merkezinde olması, yaz – kış ısı ve rutubet farklılığının uygun olması, deprem bölgesinden uzak olması Bünyan hidroelektrik santralinden enerji ihtiyacını karşılama imkanı olması etkili olmuş.²⁶⁰ 20 Mayıs 1934 tarihinde fabrikanın temel atma töreninde uzun bir konuşma yapan İsmet Paşa'nın sözlerinden Sovyetler'e ait olanlar ön plana çıkarılmış:

*“ Sovyetlerin bu fabrikaları kurmak için kendi memleketlerinde yapılan bir işten daha ziyade dikkatli ve temiz olduklarını görmek bizi cidden memnun ve mütehassıs etmektedir. Gözleri kamaştıracak büyük eser hem Türk -Sovyet dostluğunun bir abidesi, hem de yeni kurulan ve bütün dünyanın hayretini celbeden büyük Sovyet sanayinin en parlak bir misali olacaktır.”*²⁶¹

²⁵⁷ Celal Bey Rus heyeti şerefine ziyafet verdi. (1932, 25 Eylül). Cumhuriyet, s.1.

²⁵⁸ Rus heyetinin Bir Kısmı İstanbul'a geldi. (1932, 2 Ekim). Cumhuriyet, s.1-5. “ Mevcut pamuklar tesis edilecek fabrikalar için elverişli değildir. Çünkü bu pamuklar, çok kısa ipliklidir. Kurulacak fabrikalar için uzun iplikli pamuk lazımdır. Eski usulle yetişen yerli pamuk fidanları ancak 8-10 koza pamuk verdiği halde, asri usullerle yetiştirilen Amerika pamukları 130-140 koza pamuk vermektedir. Bunun için her şeyden evvel pamuk ziraatini ıslah etmek lazımdır. Köyleriniz makinesiz ve sanayi teçhizatından mahrumdur... Mersin valisi, Türkiye'nin her tarafını fabrika bacalarıyla süslenmiş görmek istediğini söyledi. Kayseri valisi bizimle o kadar yakından alakadar oldu ki otelde bile beraber kaldı. Bütün ağızlarda (fabrika) ve (makine) kelimelerini daima ve sık sık duyuyorduk.”

²⁵⁹ Rus heyeti dün gitti. (1932, 7 Ekim). Cumhuriyet, s.4.

²⁶⁰ Yaşar Semiz, Güngör Toplu, Cumhuriyet Döneminde Devlet Tarafından Kurulan İlk Sanayi Kuruluşu Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, sayı: 45, 2019, s.37.

²⁶¹ İktisat Savaşında Yeni Bir Zafer. (1934, 21 Mayıs). Cumhuriyet, s.6.

Daha önceki bölümde Son Posta gazetesinin Sovyetler ile yapılan ticarete sürekli olumsuz haberler yaptığı görülmüştü. Bu dönemde:

*“Rusya ile Türkiye arasında ticaret münasebatı son zamanlarda iyi bir şekilde inkişaf etmektedir. İki memleket arasında yapılan ticaret mukavelesi mucibince her iki taraf birbirlerinden müteakabilen [karşılıklı olarak] on beş milyon liralık mal alacaklardır. Rusya, mukavele mucibince memleketimizin muhtelif mıntıklarından palamut yün, deri, üzüm ve saire almaktadır.”*²⁶²

haberi ise olumlu içerikte bir ilk olmakla beraber İsmet Paşa'nın Sovyetler Birliği ziyareti esnasında olması sebebiyle bir uyarı sonucunda yapıldığını düşündürmektedir. Yine bahsedilen ziyaret sonrası muhabirler, iş insanları ile Sovyetler'den alınacak olan 16 milyon liralık kredi ve yapılması düşünülen dokuma tesislerinin önemini konuşmuş. Bu alanda Türkiye'nin ithalatını durduracağı ve binlerce insana iş imkanı sağlayacağı²⁶³ bilgisini okuyucularıyla coşkuyla paylaşmıştır. İngiltere'nin Sovyetler Birliği'nin damping siyasetini kırmak için gümrük oranlarını artırmasından meyve üreticisi Türk çiftçisinin olumsuz etkilenmesinden ve ABD ile İngiltere'nin Sovyet dampingini engellemek imkanı varken yapmamalarından²⁶⁴ sitemle bahsetmiştir. Sovyet uzmanların Türkiye'deki incelemelerini kısa bilgilerle veren gazete, Denizli'de uzman heyetinin başkanı Orlof'un demecini ayrıntılı yazmış. Orlof'a göre Menderes nehrinin çevresi, dünyanın en verimli ovalarından biri olmakla beraber ihmal edilmiş. Nehrin yatağı temizlenip, taşkınlara karşı önlem alınmalı; üretimin artması için de çiftçilerin Mısır ve Amerikan pamuklarını birlikte ekmelerine engel olunmalıymış.²⁶⁵

2.1.3. Eğitim-Kültür İlişkileri

İsmet Paşa'nın Moskova'da siyasi temasları devam ederken gazeteciler açısından da önemli bir toplantı yapılmıştır. Tass Ajansı müdürü M. Doletzky tarafından bir yemek düzenlenmiş. Doletzky, yemekte ziyarete katılan Türk gazetecileri; Falih Rıfkı, Mahmut, Hakkı Tarık, Yunus Nadi, Yakup Kadri ve Ruşen Eşref Beyler olarak topluluğa tanıttıktan sonra, Sovyetler Birliği'nin toplum yapısı hakkında gerçek bilirkişi olan bu kişilerin Sovyetler Birliği'ni ziyaretleri Türk-Sovyet dostluğunu kuvvetlendirecek demiştir. Söz alan başyazar Yunus Nadi Bey'in aynı zamanda gazetesi adına konuştuğunu da belirterek düşüncelerini olduğu gibi aktarıyoruz:

²⁶² Ticari Vaziyet iyi Bir Şekilde İnkişaf Ediyor. (1932, 26 Nisan). Son Posta, s.2.

²⁶³ Sovyet Rusyanın Açtığı Kredi Ve İş Adamlarımız. (1932, 14 Mayıs). Son Posta, s.1.

²⁶⁴ İngiltere, Rus Dampingini Körletecek Fırsatlardan istifade Etmemiş! (1932, 23 Ağustos). Son Posta, s.3.

²⁶⁵ Mütihazsıs Heyetin Reisi İzahat Veriyor. (1932, 4 Eylül). Son Posta, s.2.

“Komşu memleketin muvaffakiyetlerini kendi muvaffakiyetlerimiz gibi memnuniyetle telakki etmiştik. Kızıl meydanda; muazzam nümayişçi kollarını gördüğümüz zaman Rus milletinin temayül ve vahdeti mesai noktai nazarından her zamandan daha ziyade birleşmiş olduğunu anladık. Bu ziyaretler mühim olduğu kadar sık sık tekerrür etmelidir. Müsaade ediniz de Sovyet-Türk dostluğunu bütün kalbimle selamlayalım.”²⁶⁶

Görülüyor ki hükümetin politikası, ihtiyaçlar ve kendilerine gösterilen yakınlık Yunus Nadi Bey de Sovyetler’e yönelik ilgiyi ve sevgiyi artırmış, bunun sonucu olarak gazetenin yayın politikasının zaten var olan olumlu tavrının dozu da her geçen gün yükselecektir. Gazete seyahat esnasında farklı heyetler ile ilgili ayrıntılı bilgiler vermiştir. Pervonaiski’nin ‘Meçhul Asker’ isimli piyesi ile Dostoyevski’nin seçme eserlerinden oluşturulan bir piyesin Türk yazarlara izlettirildiği, milletvekili Fuat Bey’in analığın ve çocukluğun himayesi enstitüsünü ziyaret ettiği, milletvekili İhsan Bey bilim ve pedagoji kurumlarını gezdiği yazılmıştır.²⁶⁷

Gazeteye göre Sovyetler, Türkler’i çok sevmektedir. İsmet Paşa ile Sovyetler’e gidip beraber geri dönmeyen uzmanlar her yerde üstün sevgi görmekteymiş. Arabasına kadar omuzlarda taşınmak, birlikte 12 km yol yürüyerek uğurlanmak, fahri üyelikler ve ziyaret edilen tesislerle ilgili film kayıtları vermek bu sevginin göstergeleriymiş.²⁶⁸ İsmet Paşa’nın yurda dönüşünden itibaren 21 gün daha Sovyetler Birliği’nde incelemelerine devam eden uzmanlar 1 Haziran’da yurda dönmüşler.

Kastamonu milletvekili Tahsin Bey’in; dünyanın en büyük zirai çiftlikleri, traktör ve tarım ekipmanları fabrikalarına dair gözlemleri; Kırklareli milletvekili Fuat Bey’in çok önem verdiklerini söylediği çocukların bakımı, eğitimi ve fikirsel gelişimi için teşkilatlandırılmış kreşler, filmler ve tiyatroların katkısına ilişkin tespitleri ve Talim ve Terbiye Dairesi Başkanı İhsan Bey’in de eğitim yöntemleri ve okul yapıları²⁶⁹ hakkında yapmış olduğu açıklamaları verilmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanının onuncu yıldönümü için Türkiye’ye gelen Sovyet heyetin içinde bulunan sinemacılar Sergey Yutkevich ve Lev Arştam, Mustafa Kemal Atatürk’ün “10. Yıl Nutku”nu okumasını, Türkiye’nin yeni başkenti Ankara’dan gelişmişlik göstergesi kurumlarını ve Ankaralıların yaşamlarına ait görüntüleri 55 dakikalık bir film

²⁶⁶ Tass Ajansının Ziyafeti. (1932, 3 Mayıs). Cumhuriyet, s.4.

²⁶⁷ Muhtelif ziyaretler. (1932, 5 Mayıs). Cumhuriyet, s.4.

²⁶⁸ Rusya'da Kalan Heyetimiz. (1932, 19 Mayıs). Cumhuriyet, s.1.

²⁶⁹ Mütéhassıslar geldi. (1932, 3 Haziran). Cumhuriyet, s.1-2.

olarak²⁷⁰ kayda almışlardır. Filmin asıl amacı eski ve yeni Türkiye arasındaki farkı ortaya koyarak cumhuriyetin övgüsünü yapmak olsa da Sovyet sinemacılar, İzmir’de Sovyet heyetini karşılamaya gelen teknelerden birinin üzerindeki pankartta yazan “neft sendika işçilerinden aziz misafirlere selam” yazısını Türkiye’deki sendikaların 1930’larda da sosyalist düşüncelere gösterdiği sempatinin göstergesi²⁷¹ kabul ederek filme eklemişlerdir. Ham filmlerle Sovyetler Birliği’ne dönen sinemacılar filmin işlenmiş haliyle ve “Ankara: Türkiye’nin Kalbi” adıyla Milli Eğitim Bakanlığına teslim etmek için dört buçuk ay sonra tekrar Türkiye’ye dönmüşlerdir.²⁷²

Son Posta gazetesi, Sovyetler Birliği’nin Türkiye’ye özellikle eğitim alanındaki katkısını önemseydiği için Cumhuriyet gazetesinde yer almayan bir haberi paylaşmıştır. Leningrat Ziraat Enstitüsü profesörleri ile fen bilimleri profesörü Amiral Krilof’un ormancılık ve odun sanayii konularında birkaç konferans vermek üzere Türkiye’ye davet edilmesinin tasarlandığı²⁷³ yazılmıştır.

İki ülke arasında gelişen ilişkilere rağmen Sovyetler yeterince ve doğru tanınmadığını düşündüğü için 1929’da kurmuş olduğu İnturist isimli gezi şirketinin tanıtımı (Bkz. Ek 13) için Türk basınıyla bir toplantı yapmış. Sovyetler Birliği’nin doğal, tarihi güzellikleri yanında fabrikaları, çiftlikleri, yolları ve modern yapıları ile görülmesi gereken bir ülke olduğu, geleceklere vize, tercüman, otel, ulaşım konusunda her türlü kolaylığın sağlanacağı şirketin İstanbul temsilcisi Doktor Gertaşer tarafından basın mensuplarına anlatılmış.²⁷⁴ Bu haber iki gazetede de verilirken dikkati çeken durum, Son Posta gazetesi toplantıda konuşulanları yorumlayarak vermiş, Cumhuriyet’te ise Sovyet temsilcinin sözlerindeki Çarlık Rusyası ile Sovyetler Birliği kıyaslamasında ilkinin olumsuzlukları üzerinden yeni dönemin güzel yönleri olduğu gibi aktarılmıştır. Buradan Son Posta’nın Çarlık Rusya eleştirisine katılmadığı ve Sovyetler Birliği döneminin söylenildiği kadar eksiksiz olduğuna inanmadığı düşüncesinde olduğu düşünülmektedir.

²⁷⁰ Lüleci, Y. (2014). Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyetler Birliği Arasındaki Sanatsal İlişkiler: “Ankara: Türkiye’nin Kalbi” Belgeseli Örneği. s.50.

²⁷¹ A.g.m. , s.57.

²⁷² Sovyet sinemacıları bu filmi getirdiler. (1934, 18 Mart). Cumhuriyet, s.5. Günümüzde bu belgesel film Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı resmi internet sitesinde yayınlanmaktadır.

²⁷³ Birkaç Konferans. (1932, 11 Mayıs). Son Posta, s.11.

²⁷⁴ Sovyetlerin Seyahat Teşkilatı. (1932, 10 Haziran). Son Posta, s.6., Rusya Nasıl Gezilebilir? (1932, 10 Haziran). Cumhuriyet, s.1-3.

2.1.4. Sportif İlişkiler

Sovyetler Birliği'nden gelecek olan milli futbol takımının varlığı Cumhuriyet gazetesi tarafından önemsenmiş, onlara yönelik planlanan hazırlıklar ayrıntılı aktarılmıştır. Halkevi'nde misafir edilecekleri, üst seviyede saygı ve ikramla ağırlanacakları, gemilerinin Boğaz'ın Karadeniz girişinden itibaren bir heyetle ve şehre çıktıkları an parlak bir törenle karşılanacakları yazılmış.²⁷⁵ 1931 yılında Darülfünun Futbol Takımına yapılan karşılama ve misafirperverlik hatırlatılmış, bütün spor kulüplerinin heyet ve sporcularının karşılamada hazır bulunması gazete tarafından da istenmiş, ayrıca on maddelik karşılama programı²⁷⁶ da okuyucu ile paylaşılmıştır. Anlaşıyor ki gazete için, gelen misafirler diğer benzer misafirlere göre daha kıymetlidir.

15 Ekim 1932 tarihinde İstanbul'a gelen Sovyet Milli Futbol Takımı'nı (Bkz. Ek 15) karşılamak için denizin ortasında demirleyen vapura heyet gönderilmiş, sahile çıktıklarında büyük tezahüratlar yapılmış bu karşılamaya Sovyet yetkililer büyük bir memnuniyetle iki ülkenin dostluğunun göstergesi olarak gördükleri cevabını vermişler. Heyet yirmi otomobille otellerine uğurlanmış.²⁷⁷ Kemal Rıfat Bey'e Sovyetler Birliği ve futbol takımı ile ilgili düşünceleri sorulmuş, o da ilk kez 1924'te gittiği ülkenin spor başta olmak üzere her alandaki gelişiminden hayranlıkla bahsederek örnek alınması gerektiğini söylemiş. Sovyet futbolcuların fiziki özelliklerinin üstünlüğünü de anlatarak Türk futbolcuların karşılık vermesinin zor olacağına dikkat çekmiş.²⁷⁸ Sovyet takımı maçtan önceki gün Türk dostluğuna verdikleri önemin göstergesi olarak Taksim'deki Cumhuriyet Anıtı'na çelenk koyup saygı duruşunda bulunmuşlar.²⁷⁹ 21 Ekim 1932'de iki ülke takımları arasında oynanan maç 2-2 beraberlikle sonuçlanmış, iki ülke ilişkilerine verilen önemin göstergesi olarak gazetenin bir sayfasını kaplayacak şekilde maç öncesi konuşmalar, maç esnasındaki mücadeleler ve Başbakan İsmet Paşa'nın maç sonrası soyunma odalarına inmesi²⁸⁰ ile bilgiler ayrıntılı olarak aktarılmıştır. İkinci maç öncesinde gazete Türk takımının yapması gerekenler ile ilgili düşünceleri paylaşmış, bununla birlikte Sovyet takımının üstünlüğünden hayranlıkla bahsederek sonucun değişmesini beklemediğini de yazmıştır.²⁸¹ 23 Ekim 1932 tarihinde iki takım arasında oynanan ikinci maçı Sovyet takımı 4-0 kazanmış, Cumhuriyet gazetesi Türk oyuncularını ağır bir dille eleştirmiş, Sovyet oyuncularını ise yetenekleri ve dayanaklılıkları sebebiyle överek haklı bir galibiyet

²⁷⁵ Rus misafirimiz büyük merasimle karşılanacak. (1932, 13 Ekim). Cumhuriyet, s.6.

²⁷⁶ Rus sporcuları yarın sabah geliyor. (1932, 14 Ekim). Cumhuriyet, s.6.

²⁷⁷ Rus futbolcuları dün sabah saat 10 da geldiler. (1932, 16 Ekim). Cumhuriyet, s.1-2.

²⁷⁸ Cuma günü karşılaşacağımız misafir sporcuların oyun kıymetleri yüksektir. (1932, 18 Ekim). Cumhuriyet, s.1-3.

²⁷⁹ Misafirlerimiz abideye çelenk koydular. (1932, 21 Ekim). Cumhuriyet, s.6

²⁸⁰ Türk-Rus maçında iki ikiye berabere kaldı. (1932, 22 Ekim). Cumhuriyet, s.1-6.

²⁸¹ Rus'larla ikinci maç. (1932, 23 Ekim). Cumhuriyet, s.6.

aldıklarını yazmıştır.²⁸² İki takım arasında 28 Ekim 1932'de Ankara'da oynanan üçüncü maç Sovyet takımının 1-0 üstünlüğü ile sona ermiş, gazetenin bu maçlara verdiği önemi haklı çıkartacak şekilde TBMM Başkanı Kazım Paşa, Başbakan İsmet Paşa ve bakanlar da maçı tribünden izlemişler iki ülke yetkilileri arasında karşılıklı övgü dolu sözler söylenmiş, buketler verilmiştir.²⁸³ Sovyet takımı Türkiye gezisindeki son maçı 30 Ekim 1932 tarihinde oynamış, yine üstün ama sert bir oyunla 3-2 kazanmayı başarmıştır.²⁸⁴

Sovyetler Birliği milli futbol takımının Türkiye ziyaretini Son Posta da haber yapmış. Dikkat çeken Cumhuriyet gazetesinin aksine misafir milli takımın ziyaretinin ayrıntıları yerine, *“Son Rusya seyahatinde Rusların sert ve seri futbollarını gören oyuncularımızın bu sefer ki temasta aşağı yukarı aynı kadro ile aynı Rus oyuncularını mağlup etmeleri biraz müşküldür.”*²⁸⁵ yorumuyla Türk Milli Takımının durumu üzerinde durmuştur. Sovyet takımının çalışmaları izlendikten sonra gazete fiziki ve teknik özelliklerini çok yüksek bulduğu misafir takımın Türk takımını oynanacak maçlarda yenmesini normal ve haklı bulmuştur. İkinci maçtaki 4-0'lık Sovyet takımının galibiyetinde Türk oyuncularının yetersizliklerini ön plana çıkarmadan Sovyet futbolcuların sertliği ve Sovyet hakemin idaresini kötüleyerek mağlubiyeti açıklamaya çalışmıştır.²⁸⁶

2.2. SOVYETLER BİRLİĞİ - ULUSLARARASI İLİŞKİLER

2.2.1. Sovyetler Birliği – Genel Batı Dünyası İlişkileri

Cumhuriyet gazetesi, Sovyetler Birliği'nde sürdürülen beş yıllık kalkınma planının sonlarına yaklaşıldığı halde yaşanan gecikmenin sebebi olarak çiftçilerin işçiler gibi kolektif değil kişisel tasarruf sahibi olmaları görmüştür. Feyzi'ye göre bahsedilen kişisel tasarrufun fazlalığı, merkezden verilen emirleri kavrama konusunda çiftçilerin işçilere göre daha zayıf olması, geçen sene yaşanan kuraklık sebebiyle üretimin azalması olumsuzlukların baş sebebidir. Yazara göre Sovyetler'in doğuda ve batıdaki emperyalist düşmanları, üretim azlığını Sovyet halkının halinin karanlık olduğu şeklinde anlatıyorlar, Japonya ve Romanya'da bu tuzağa düşerek saldırgan davranıyormuş ama Sovyetler'in her zaman bu tür zorluklardan kurtulduklarını hesaba katmama gafletindeymişler.²⁸⁷ Görülüyor ki gazete, Sovyetler Birliği'ni o ülkenin vatandaşı gibi savunan yayıncılık anlayışının dozunu artırmıştır. ABD'nin Sovyetler

²⁸² **Dün Ruslara 4-0 yenildik.** (1932, 24 Ekim). Cumhuriyet, s.4.

²⁸³ **1- 0 Rus'lara yenildik.** (1932, 29 Ekim). Cumhuriyet, s.1.

²⁸⁴ **Rus takımına 3'e karşı 2 ile gene yenildik.** (1932, 31 Ekim). Cumhuriyet, s.1.

²⁸⁵ **Sovyetler Muhtelit Futbol Takımı Geliyor.** (1932, 13 Ekim). Son Posta, s.8.

²⁸⁶ **Dün Ruslar Bizim Takıma Dört Gol Attılar.** (1932, 24 Ekim). Son Posta, s.11.

²⁸⁷ Muharrem Feyzi, (1932, 11 Nisan). **Beş senelik plan ve devletler.** Cumhuriyet,s.2.

Birliği'ne uzmanlar göndermesine rağmen hala bu ülkeyi resmen tanımamasını Feyzi, hayretle karşılamış. Üstelik son dönemde Sovyet bürokratları, Amerikalı muhataplarına ülkelerine tanıtım gezisi yapma imkanı ve ticari işlemlerde kolaylık sağlama fırsatı vereceklerini söylemiş bunun karşılığında Amerikan Genelkurmay Başkanı Arthur'un Polonya ve Romanya'da askeri hareketlere katılmasını Sovyetler Birliği'ne yönelik haksız güvensizlik²⁸⁸ olarak yorumlamıştır.

Cenevre'de devam eden Silahsızlanma Konferansı'nda Sovyet heyeti dünya üzerindeki bütün savaş gemilerinin üçte bir oranında silahlarını azaltmaları için konferans başkanlığına teklif sunmuş, teklifteki oranda da ısrarcı davranmış. Dünya barışı için önemli olan bu teklife dair haberi Son Posta gazetesi, "*Ruslar Kendi Taleplerinin Kabulü İçin Şiddetle İsrar Ediyorlar*"²⁸⁹ başlığıyla vererek Sovyetler'in anlaşmayı zora sokan taraf olduğu algısını vermiştir. Konferansta Sovyetler Birliği'nin isteği doğrultusunda karar alınmamış, bunun üzerine Pravda gazetesinin dünyadaki silahlanma ve savaşın sorumlusu olarak Batılı ülkeleri sorumlu tutan makalesinden alıntı yapan gazete, Avrupa diplomatlarının bu söylemle suçlanmasına katılmadığı içeriğinde başlık atmış²⁹⁰, böylece dünya barışının bozulmasında Sovyetler Birliği'nin de katkısı olduğu düşüncesinde olduğunu göstermiştir.

Gazete, Sovyetler Birliği ile ABD'nin düşmanlıklarının sözden ibaret olduğunu; Sovyetler Birliği'nde bulunan dünyanın en büyük hidroelektrik barajı Dinyeperstroy'u yapan Amerikalı Cooper adında bir mühendisin ülkenin en büyük takdir sembolü olan Lenin nişanı aldığı, Amerikan makineleri için Sovyetler Birliği'nin iyi bir pazar haline geldiği ve Japonya'ya karşı birlikte hareket etme ihtiyacında birleştikleri²⁹¹ gerekçelerini yazarak savunmuş.

Kaplıca tedavisi için Çekoslovakya'ya gitmek isteyen Troçki'nin pasaportunun geçersiz olduğunun anlaşılmasından Bolşevizm aleyhtarı Çekoslovak kamuoyunun çok mutlu olduğu²⁹² yazılmıştır. Milletler Cemiyeti toplantısının haberini veren gazete, farklı ülkelerin temsilcilerinin çeşitli konulardaki görüşlerini içerikte aktarmış, dikkat çeken ise Avustralya temsilcisi M. Hüg'ün Bolşevizm'in dünya ekonomisi ve halkları için birinci tehlike olduğu

²⁸⁸ Muharrem Feyzi, (1932, 4 Eylül). *Amerika ve Rusya*. Cumhuriyet, s.2.

²⁸⁹ *Ruslar Kendi Taleplerinin Kabulü İçin Şiddetle İsrar Ediyorlar*. (1932, 16 Temmuz). Son Posta, s.5.

²⁹⁰ *Pravda İsmindeki Sovyet Gazetesi Avrupa Diplomatlarını İttiham Ediyor*. (1932, 30 Temmuz). Son Posta, s.3.

²⁹¹ *Tarih Bir Tekerrürden İbarettir*. (1932, 15 Eylül). Son Posta, s.5.

²⁹² *M. Troçki Gidemiyor*. (1932, 21 Eylül). Son Posta, s.3.

sözlerini başlık olarak²⁹³ yazmasıdır. Almanya'nın ve Japonya'nın saldırgan politikalarından çekinen Sovyetler Birliği'nin Cemiyeti Akvam'a girme teşebbüsünü gazete haklı bulmuştur.²⁹⁴

2.2.2. Sovyetler Birliği – İngiltere, Almanya İlişkileri

Feyzi'ye göre, bu dönemde İngiltere'nin Sovyetler'e düşmanlığı yersiz şüpheden kaynaklıdır. Sebebi ise İngiltere-Hindistan arsındaki hava yolu ulaşımı İran üzerinden sağlanırken, İngilizler'e göre Sovyetler'in baskısı sonucunda İran bu trafiğe engel olma kararı almıştır.²⁹⁵ İran sınırına doğru Sovyetler Birliği'nin Kuzey ile Güney Kafkasya'yı birleştirmeyi amaçlayan demiryolu inşasına başlamasından İngiltere'nin yersiz endişeye kapıldığını söyleyen Feyzi, bu hattın askeri amaçla değil bölgedeki madenlere ulaşımı kolaylaştırma amacı taşıdığını yazmış.²⁹⁶ İngiltere'nin Sovyetler Birliği ile yaptığı ticaret antlaşmasını iptal etmesini Sovyet ticaretine vurulan darbe olarak aktaran gazete, her geçen yıl İngiltere'nin Sovyetler Birliği'ne yaptığı ihracatın artmasına rağmen bunu yapmasını Sovyet gazetelerin bakış açısına uygun olarak mantık dışı bulduğunu²⁹⁷ yazmıştır. Feyzi ise İngiltere'nin aldığı bu kararın Sovyetler'in pazarını daraltarak ihracat gelirinin azalması sonucu makine alımının yavaşlaması ve İngiltere'ye ucuz hammadde girişinin durmasıyla hayat pahalılığının artacağı yorumlarıyla İngiliz hükümetine tepki göstermiştir.²⁹⁸

Almanya'da Hitler'in yeni hükümeti kurmasından sonra ülkeyi Bolşevik eğilimlerden kurtaracağını ilan etmesinin halk tarafından mutlulukla karşılanması Feyzi'nin de ortak olduğu şekilde Sovyet basını tarafından iyi karşılanmamıştır. Yine Feyzi'ye göre Sovyetler Birliği basınında Almanya'ya yönelik değişen olumsuz dil konusunda Almanya suçludur. Bu değişikliğin sebepleri ise; askeri olarak aciz görülen Almanya'nın gizlice büyük miktarda birikim yapması, Hitler'in iktidara gelmesi ile içeride ve dışarıda komünizme yönelik düşmanlık politikası ve Hitler'in Sovyetler Birliği yönetimindeki Ukrayna'nın geçmişe yönelik bağımsızlık yıldönümünü kutlamasıymış.

Dünyada damping sebebiyle Sovyetler'e karşı her ülke tepki içerisinde. Ekonomik modellerinin zıtlığı ve tarihsel düşmanlık sebebiyle en belirgin tepki İngiltere'dedir. Son Posta gazetesi bu durumu:

²⁹³ **İçtimada M. Hüç, Bolşevizmin Cihanın Başına Bir Musibet Getirdiğini Söyledi.** (1932, 29 Eylül). Son Posta, s.5.

²⁹⁴ **Sovyet Rusya Akvam Cemiyetine Niçin Giriyor?** (1934, 21 Mayıs). Son Posta, s.9.

²⁹⁵ Muharrem Feyzi, (1932, 13 Mayıs). **Rusya ve devletler**, Cumhuriyet, s.2.

²⁹⁶ Muharrem Feyzi, (1932, 28 Ağustos). **Kafkasya' da büyük bir demiryolu yapıyor.** Cumhuriyet, s.2.

²⁹⁷ **Rus ticaretine vurulan darbe.** (1932, 24 Ekim). Cumhuriyet, s.3.

²⁹⁸ Muharrem Feyzi, (1932, 25 Ekim). **İngiliz - Rus ticaret Mukavelesinin feshi.** Cumhuriyet, s.2.

“Birçok lortlar, muhafazakarların Sovyetlere karşı yaptıkları borçların inkarını istemişler, damping meselelerini hatırlatmışlar, resmi münasebat [ilişkiler] kesilmese bile Sovyetlerin piyasayı istila eden buğday ve kereste gibi ucuz fiyatlı mallarının ithaline mani olunmasını tavsiye etmişlerdir. Rus ithalatı ile İngiliz ihracatı arasında endişe edilecek derecede bir fark vardır.”²⁹⁹

haberiyle vererek ülkelerin Sovyetler’i benimsemeyen söz ve eylemlerini halka duyurmaktadır. İngiltere’nin Sovyetler Birliği ile olan ticaret antlaşmasını iptal etmesini gazete yorum yapmadan sadece Sovyet gazetelerinin konu ile ilgili haberlerini paylaşarak vermiştir.

300

2.2.3. Sovyetler Birliği – Fransa, Romanya İlişkileri

Japonlar’ın Sovyetler Birliği sınırına yönelik artan saldırıların arkasında Feyzi’ye göre Fransa vardır. Ona göre Sovyetler, Japonya’ya en sonunda karşılık vermeye kalkıştıklarında batıda Polonya ve Romanya serbest kalarak Sovyetler Birliği üzerine yürüyecekmiş. Son dönemde bu iki ülkenin anlaşma görüşmeleri yapması bu plandan kaynaklanmaktaymış.³⁰¹ Yine Feyzi, dünyanın herhangi bir yerinde ihtilal, isyan, uluslararası bir karışıklık çıkmışsa mutlaka Sovyetler’in parmağı olduğu inancının Fransızlar’a yerleşmiş olduğunu, Sovyetler hangi ülke ile temasa geçerse, o ülkeye de Fransa’nın şüphe duymasıyla beraber Sovyetler’e olan haksız düşmanlığını da artırmaktaymış.³⁰²

Romanya’nın Polonya ile askeri ittifak anlaşmasını yenilemesini, iki ülkenin hükümdar ve üst düzey askerlerinin karşılıklı ziyaretlerini Feyzi: *“Sovyet’lerin Avrupa’daki komşularının hüsnü niyet sahibi olmadıklarına delalet etmekte ve bu yüzden cihan sulhu tehlikede bulunmaktadır.”* sözleriyle Sovyetler’in savunucusu tarzını devam ettirerek bu ülkeye karşı savaş hazırlığı olarak yorumlamıştır. Sovyetler Birliği’nin Uzakdoğu’da Japonya ile yaşadığı sınır sorunları sebebiyle, batı sınırlarında rahat etmek için Polonya ile saldırmazlık antlaşması imzalamak zorunda kaldığını söyleyen Feyzi, bu ülkenin Romanya ile sorunlarının çözümünde hakem atanmasını kabul etmesi sonucunda antlaşmanın imzalanabildiğini belirtmiştir.

Son Posta gazetesi, Sovyet Pravda gazetesinden yaptığı alıntıyla, Romanya’nın Fransa’dan aldığı borçlarla kara ve deniz kuvvetlerinin bütçelerini 1925 senesine oranla iki misline çıkarmasının yakın zamanda bir savaşa hazırlandığı hissini verdiğini aktarmış, bununla

²⁹⁹ **Lortlar Kamarasında Rus-İngiliz Münasebatı.** (1932, 22 Nisan). Son Posta, s.5.

³⁰⁰ **Bütün Sovyet Rusya Gazeteleri İngiltereye Karşı Ateş Püskürüyor.** (1932, 24 Ekim). Son Posta, s.3.

³⁰¹ Muharrem Feyzi, (1932, 29 Nisan) **Japon’ların taarruz hareketi**, Cumhuriyet, s.2.

³⁰² Feyzi, **“Rusya ve devletler”**, s.2.

birlikte bu durumu haberin başlığında Sovyetler'in ithamı sözleriyle paylaşarak çok da inandırıcı bulmadığını göstermiştir.³⁰³ Fransa'nın kara ve deniz generallerini Romanya askeri birlik ve teçhizatlarını denetlemek için gönderdiği haberini paylaşan gazete Sovyetler'e yönelik bir plan yapıldığı şeklinde yorumlamış,³⁰⁴ yukarıdaki haberini kendisi tekzip etmiştir.

2.2.4. Sovyetler Birliği - Asya İlişkileri

Feyzi, Sovyetler'in barışçıl politikasına rağmen, İngiltere ve Fransa'dan aldığı destekle Japonya'nın, Asya'nın doğusunda gerginlik çıkararak taraf olduğunu yazmıştır.³⁰⁵ Yine, İzvestiya gazetesine dayandırarak verdiği haberde Sovyetler savaşmaktan çekiniyor, savaşa başlama işini ve sorumluluğunu Japonlar'a bırakmak istiyormuş.³⁰⁶ Sovyetler'in fevkalade sabırla barışçı davrandığına Feyzi örnekler vermiş, Kuzey Mançurya'da kendine ait demiryolunu Japon askerlerin kullanmasına izin vermesi, Sovyetler'in en doğusunda yer alan Ohotsk Denizi'nde Japonlar'ın daha rahat balıkçılık yapabilmesi için kolaylıklar sağlaması, Sovyet nüfuzundaki Moğolistan'da Japon memurlara da eşit haklar verilmesi tavizlerine rağmen Japonya'nın talep ve tacizlerinin bitmemesinden dolayı bu zamana kadar Kızıl Ordu'nun savaşmak için hazırlıklar yapmasını³⁰⁷ haklı görmüştür.

Uluslararası ilişkilerinde Sovyetler Birliği'ni hemen her zaman haksız bulan Son Posta gazetesi Mançurya konusunda Japonya'yı haksız bularak Sovyetler'den yana olmuştur. Gazeteye göre Japon maceracı bir grup, Sovyetler'i savaşa sokmak için ortaya atılan iddiaları tekzip eden haberleri Japon gazetelerde yayımlatmamaktaymış böylece Japon halkı köreltilerek çıkacak bir savaş da Japonya halkından haksız destek sağlamaya çalışmaktaymış.³⁰⁸ Gazete bir yandan Sovyet basınının Japonların bu hareketini emperyalizm siyasetine yorduklarını belirtmiş diğer yandan da Japon hükümetinin şikayeti olan; Sovyetler'in Vladivostok civarında önemli miktarda askeri yığınakta bulunarak, Çin eşkiyasını çete haline getirip, Japon ve Kore çiftçilerinin köylerini yakmalarına sebep olduğunu yazmıştır.³⁰⁹ Görüyoruz ki Mançurya konusunda Son Posta olaya iki açıdan bakarken, Cumhuriyet gazetesi sadece Sovyetler'in tezlerini aktararak Japonya'yı sorunlu taraf olarak okurlarına göstermektedir.

³⁰³ **Rusyanın Romanyayı ithamı.** (1932, 24 Nisan). Son Posta, s.1.

³⁰⁴ **Sovyet Rusyanın İkazı.** (1932, 21 Mayıs). Son Posta, s.1.

³⁰⁵ Muharrem Feyzi, (1932, 14 Nisan). **Japonya taarruza hazırlanıyor.** Cumhuriyet, s.2.

³⁰⁶ Muharrem Feyzi, (1932, 22 Nisan). **Harp tehlikesi.** Cumhuriyet, s.2.

³⁰⁷ Muharrem Feyzi, (1932, 9 Haziran). **Rusya ve Japonya.** Cumhuriyet, s.2.

³⁰⁸ **Rus-Japon Hududunda Tahrikat.** (1932, 20 Nisan). Son Posta, s.2.

³⁰⁹ **Rus-Japon Münasebatı Ne Halde?** (1932, 2 Mayıs). Son Posta, s.3.

Japonya Başbakanı İnukai'nin suikast sonucu öldürülmesinden, savaş isteyen Japon denizciler ve kara subayı adaylarının sorumlu olduğunu söyleyen gazete, Japon ordusu Sovyetler ile savaşmak istiyor³¹⁰ yorumunu yaparak sorunun kaynağının Japonya olduğunu kabul etmiştir. Zamanla Japonya'nın saldırganlığı arttıkça gazete Sovyetler'den yana habercilik yapmaya başlamıştır. Ekonomik kriz sebebiyle faaliyeti duran Avrupa fabrikalarının iki kat daha fazla işçi alarak Japonya'nın silah, cephane, tank ve kamyon siparişlerini karşılamaya başlamasına ve Çin'in Japonya'ya karşı Sovyetler ile iletişime geçmesine engel olan Milletler Cemiyeti politikasına tepki olarak Sovyetler'in askeri geçit törenleri ile savaşa hazırlanmasını haklı bulmuştur.³¹¹

2.3. SOVYETLER BİRLİĞİ'NDE İDARİ, KÜLTÜREL VE TOPLUMSAL HAYAT

2.3.1. İdari Hayat

Dikkat çekici bir durum olarak Sovyetler'in gözünden düşen bir devrimci, Cumhuriyet gazetesinin de gözünden düşmüştür. Stalin'in Troçki'yi yönelik daveti "*...bir habere göre Stalin Yoldaş tarafından M. Troçki'ye tekrar Rusya'ya dönmesi için bir mektup yazılmıştır...*"³¹² şeklinde verilirken Bolşevik İhtilalin en önemli üç figüründen birisi olan Troçki'ye yoldaş hitabı daha önceki sayılar dikkate alındığında yazılmamıştır. Nadi, 1928 yılında Sovyetler Birliği'ne ilk gidişinde beş yıllık plan hazırlıklarının yeni başladığını ve toz, toprak içinde bir ülkenin 5 yıl içinde amacına ulaşmasını mümkün görmediğini ama İsmet Paşa ile beraber yaptığı ziyarette ise henüz planın süresi dolmadan hedeflere büyük oranda ulaşıldığını hayret ve imrenme duygusu³¹³ içinde yazmıştır. Nadi'ye göre okuma yazma zorunlu olduğu için her ferdi eğitilmiş, beş yıllık plan sayesinde modern teçhizatlar ile donanımlı ve nüfusunun çokluğundan dolayı asker potansiyeli yüksek olan Kızıl Ordu, Sovyet yöneticilerin rejimi ve ülkeyi koruma konusunda en çok güvendikleri kurumdur. Ayrıca ona göre caydırıcı gücü ile dünya barışını koruma da en önemli etkenmiş çünkü Kızıl Ordu'nun sınırlar dışında fetih amaçlı bir planı yokmuş.³¹⁴

Görülüyor ki seyahat, Türkiye'nin kalkınmasına katkı sağlayacağını ifade eden Sovyetler'e karşı gerek hükümet gerekse gazete nezdinde üst seviyede sempatiye yol açmış,

³¹⁰ Başvekili Öldürenler, Şimdi De Dünyaya Meydan Okuyorlar. (1932, 20 Mayıs). Son Posta, s.1-8.

³¹¹ İngiliz Vapurları Japonya'ya Mühimmat Götürüyor. (1932, 28 Mayıs). Son Posta, s.1.

³¹² M.Troçki, M. Stalin tarafından davet mi edildi? (1932, 15 Nisan). Cumhuriyet, s.2.

³¹³ Yunus Nadi, (1932, 18 Mayıs). Rusya Seyahati İntibalarından, Cumhuriyet, s.1.

³¹⁴ Yunus Nadi, (1932, 19 Mayıs). Kızıl Ordu, Cumhuriyet, s.1.

tarihsel olarak yayılcılığı ile en fazla Türk milletini sıkıntıya sokmuş Sovyet ordusuna bile şüphe duymayan bir güven oluşturmuştur.

Yazılarında her zaman Sovyetler Birliği'nin yanında yer alan Feyzi, Semerkant'ın adının Stalinobad'a değiştirilmesi, Türkistan adının da artık kullanılmaması sebebiyle yakın zamanda haritalar üzerinde eski tarihi Türk isimleri görülemeyeceği için gençler Türk tarihini takip etmekte zorluk çekecek³¹⁵ demiştir. Görülüyor ki Sovyetler'i başka ülkelere karşı savunurken keskin ifadeler kullanan yazar söz konusu Türk medeniyetine yönelik kültürel bir soykırım ses konusu olduğunda Sovyet yönetimine sitem dahi edemeyip sözünü yükseltmemektedir.

Sovyetler Birliği idaresinin başarısı olarak verilen habere göre son iki yıl içinde okuma yazma bilmeyen 19 milyon insan okur yazar hale getirilmiş, eğitim faaliyetlerine ek olarak Ukrayna özelinde, yayınlanan gazete ve dergiler ile açılan tiyatro ve sinema salonlarının sayıları verilmiş³¹⁶, Sovyetler Birliği yönetiminin kitle eğitime verdiği önemin sonucu okuyuculara aktarılmıştır. Gazetenin yazarlarından Peyami Safa, Sovyet yazar Vladimir Pozner'in yazdığı Mehmet Fuad'ın Türkçe'ye tercüme ettiği "Sovyetlereli" kitabına dair eleştirilerini yaparken:

*"Henüz iyi bir netice vermemiş olan içtimai inkılap tecrübelerini bütün dünyaya sevdirmek ve beğendirmek için milyarlar harceden yeni Rus'lar, şüpheli rakamlara istinat eden bir sürü propaganda kitabı yazdırıyorlar."*³¹⁷

yorumuyla, belki de herkesin gördüğü ama dillendiremediği bir gerçeği satır aralarında okuyucusu ile paylaşmıştır.

Bu dönemde şartları zorlayarak Türkistan'ı gezen İngiliz gazeteci Jamders'in yazıya döktüğü gözlemleri paylaşılmış. Et ve buğday yetiştirmesine izin verilmeyen, Kolhozlar'dan memnun olmayan Türkistan halkından beş bin kişi Hindikuş Dağları'nda çetecilik yapmaktaymış, Feyzi'ye göre ise Sovyet idaresi bölgeyi kontrol etmekle birlikte yakın gelecekte bölgede tam hakimiyet kurduğu zaman Asya'da sosyalizmin yerleşmesi gerçekleşecekmiş.³¹⁸

Gizli bir teşkilatlanma içinde olduğu tespit edilen, aralarında Zinoviev ve Kamenev gibi önemli isimlerin bulunduğu 20 kişi Komünist Parti'den ihraç edilmiş, Sovyetler Birliği'ne

³¹⁵ Muharrem Feyzi, (1932, 30 Haziran). **Türkistan ve Semerkand isimleri değişti**. Cumhuriyet, s.2.

³¹⁶ **Rusya'da Maarif**. (1932, 2 Ağustos). Cumhuriyet, s.5.

³¹⁷ Peyami Safa, (1932, 18 Eylül). **Felsefi meslekler – Sovyetlereli**. Cumhuriyet, s.3.

³¹⁸ Muharrem Feyzi, (1932, 30 Eylül). **Türkistan ve İngilizler**. Cumhuriyet, s.2.

kapitalizm getirmek ve Kulaklar sınıfını yeniden ayağa kaldırmak girişimleri³¹⁹ sebebiyle Cumhuriyet gazetesi bu ihraçları yerinde bulmuştur.

İsmet Paşa'nın ziyareti sebebiyle Sovyetler Birliği'ne giden heyetin içinde bulunan Son Posta gazetesi adına bulunan Selim Ragıp Bey, dünyada benzeri olmayan dışarıya kapalı yönetim tarzıyla 160 milyon nüfuslu bir ülkenin ihtiyaçları nasıl karşılayabildiğinin şaşkınlığı içindedir. Gözlemlerine göre bu başarının sırrı; sanayi, ticaret, inşaat, ulaşım, eğitim, ziraat, sağlık alanlarında teşkilatlanan Sovyet plancılığıymış. Ayrıca "*Faaliyet rekabeti*" adı altında iyi çalışanların adı beyaz, kötü çalışanların siyah levhalara asılarak ödül ve ceza sistemi uygulanarak çalışma verimi artırılmaya çalışılmış. Bununla birlikte kooperatif üyesi olarak çalışanlar ihtiyaçlarını çok cüzi, serbest çalışanlara on katı fiyatına almak zorunda bırakılarak herkes sistemin içinde çalışarak üretmeye teşvik edilmekteymiş. Ülkeye dönüşü sonrasında kendine yönetilen sorulardan Sovyetler'in hiç tanınmadığını oysa çok iyi işleyen bir sistemleri olduğunu övgüyle yazmıştır.³²⁰ Komünizme karşı olan tepkili politikası dikkate alındığında rejime yönelik olumlu hatta övgü ifade eden bu tespitler gazete açısından önemli bir değişikliktir.

Sovyetler ilk başlarda Troçki'nin başını çektiği düşünce ile bütün dünyaya ihtilali yayma gayretinde iken sonraları topraklarının genişliği sayesinde sahip olduğu hammaddelerin çeşitliliği ve bolluğunu fark edip kendinden başka kimseye muhtaç olmayacağını anlayarak sadece kendi ülkesinde ihtilali yerleştirme politikasını benimsemiş bu sonuca bir an önce ulaşmak için de halkını daha önce bahsedildiği gibi insani sınırların üzerinde bir tempoda çalıştırma yöntemini seçmiş.³²¹ Sovyetler Birliği'nden gelen Komünist Partisi'nden tasfiye edilenler içerikli telgraf haberi üzerine gazete, ülkede sürekli yaşanan bu huzursuzluğu Stalin'in olumsuz kişilik özelliğine bağlamıştır. Lenin'in iki halefi olarak bahsedilen Troçki ve Stalin'den ilki aydın, ateşli bir kafa adamı olarak görülmüş, ikincisi ise düşünce kabiliyeti az, sertlik yanlısı tespiti yapılmış,³²² böylece ülkenin yönetiminde yaşanan huzursuzluğun sebebi açıkça söylenmeden yazıya dökülmüştür.

2.3.2. Kültürel Hayat

Cumhuriyet gazetesi adına muhabirlik yapan Alaadin Cemil'in Odesa'ya dair izlenimleri, ihtilal sonrası Sovyetler'de kültür hayatının nasıl yönlendirildiği konusunda fikir

³¹⁹ Rusya'da gizli bir teşkilat meydana çıkarıldı! (1932, 13 Ekim). Cumhuriyet, s.3.

³²⁰ Selim Ragıp, (1932, 14 Mayıs). Sovyet Rusya Bugün Vardığı Seviyeyi "Plan"a Borçludur. Son Posta, s.6.

³²¹ Selim Ragıp, (1932, 17 Mayıs). Sovyet Rusyayı Nasıl Gördüm?-3, Son Posta, s.3-11.

³²² Komünist Partisinde Yeni Bir Tasfiye. (1932, 18 Ekim). Son Posta, s. 5.

vermesi açısından önemlidir. Cemil'e göre Sovyet memleketinde basın büyük bir kuvvettir ve ondan azami istifade edilmekteymiş. İhtilalin tam bir propaganda aleti olarak kullanıldığı basının esas fabrika gazeteleriymiş. Yaklaşık 20.000 işçi, bu duvar gazetelerinin muhabir ve yazarıymiş. Bir diğer kültürel yönlendirme aracı da izleme fırsatı bulunduğu şehir tiyatrolarıymiş. Yetenek ve zarafetlerini yüksek bulduğunu söylediği artistlerin oyunları, siyasi ve toplumsal konularda kapitalist sistemin mezalimini ve nihayet komünistliğin zaferini gösteren bir propaganda aracı olarak kullanılıyormuş.³²³

Cemil, Moskova'da gezdiği İhtilal Müzesi'nde kullanılan tarihi malzemeler ve bilgilendirmeleri, ihtilal öncesi köylü ve işçilerin yaşadığı yoksul hayatın yaşayan nesillere aktarılması ve rejimin devamlılığının sağlanması açısından başarılı bulmuştur.³²⁴

Peyami Safa, Maksim Gorki'nin yeni Rus edebiyatından beklentilerini eleştirmiş. Estetik ruhu olmayan, sanat için değil de işçi ve köylüyü siyasi bir hedefe yöneltmek için Kolhozlar'da yaşanan cehennem edebiyatını aktararak, duygunun artık insan kalbini değil de öküz kalbini yansıtmaktan farkı kalmadığı³²⁵ gibi sert bir benzetme yapmış. Görülüyor ki Sovyet rejiminin uygulamalarına yönelik gazetenin resmi söyleminde olumsuzluk olmasa da bir köşe yazarı istisna olarak satır arasında, Sovyetler'de halkın cehennemvari bir ortamda yaşadığını yazmıştır.

Son Posta gazetesinden alışkın olmadığımız tarzda bir haberle Sovyetler'in eğitim konusunda geldiği noktayı övdüğünü görmekteyiz. Savaştan evvel 6 milyon olan öğrenci sayısının 17 milyona yaklaşmasını: *"Yalnız bu rakamlar bize yapılan harikalardan birini göstermeye kafidir."*³²⁶ hayranlığıyla vermiş olmasına rağmen yine de bu ülkenin bilinmeyen taraflarının fazlalığını da şüpheyle karşılamaktadır. Sovyetlerin yaşadığı ekonomik ve toplumsal sıkıntılara rağmen taviz vermediği eğitim sistemine yönelik:

"Memleket geniş, halk fakir olduğu, yeni mektep binaları vücuda getirecek para bulunmadığı vakit, çocukların talim ve terbiyesini ihmal etmek elbette doğru değildir. İşte size Rusyanın ücra bir yerinde bir köy mektebi. Bina pek fakirane, sıralar da ona göre; fakat çalışmak ve öğrenmek aşkı ziyade olunca bina ve levazım belli derecede ehemmiyeti haizdir. Bu zavallı çocuklar, siyah tahtaya bakmak için ne zahmet çekiyorlar. Böyle bir vaziyette ders,

³²³ Aladdin Cemil, (1932, 5 Mayıs). **Moskova' ya doğru**. Cumhuriyet, s.1-6.

³²⁴ Aladdin Cemil, (1932, 17 Mayıs). **İhtilal Müzesi**, Cumhuriyet, s.3.

³²⁵ Peyami Safa, (1932, 9 Haziran). **Maksim Gorkinin sualine cevap**. Cumhuriyet, s.3.

³²⁶ **Bizim İçin Meçhul Bir Dünya**. (1932, 25 Nisan). Son Posta, s.1.

çocukları yormayacak surette kısa fasılalarla kesilir. Gayretli bir muallim, böyle hallerde de talebesine zarar vermeyecek tarzda tedrisatını idare etmeği bilir.”³²⁷

tespitiyle gazete her ne kadar rejimine ve ülkeye mesafeli dursa da kendi yayın politikasında da eğitime önem verdiği için takdir etmektedir. Muhabir Selim Ragıp Bey’in gözlemleri paylaşılmış, Çarlık döneminde özellikle de köylü eğitimine hiç önem verilmezken Bolşevik idaresi altında herkese eğitim zorunlu hale getirilmiş, hatta imkan verildiği halde okula gitmeyen bireylere ceza verildiğini yazmış, gelecek yıl [1933], yüz altmış milyon nüfuslu ülkenin seksen milyon vatandaşının okullara gideceğini³²⁸ belirtmiştir.

Yine Ragıp’a göre, İsmet Paşa’nın Rusya ziyaretinde onunla birlikte bulunan Türk gazeteci ve yazarlar, Sovyet yönetimi nezdinde en itibarlı yazar olan Maksim Gorki ile görüşürülmüş, Gorki’nin Rus edebiyatının eskiden soyluları anlattığını, yeni Rus edebiyatının ise halkı anlatan gerçekliğe doğru yol aldığını söylediğini aktarmıştır. Bu sebeple ona Sovyetler Birliği’nde işçinin, köylünün çok saygı gösterdiği belirtilmiş. Moskova’da en iyi evlerden birinde oturması, Moskova’nın kışına tahammül edemediği için de Avrupa’nın ılıman şehirlerinde kışı geçirmesinin sağlanması Sovyet hükümetinin kendisine verdiği değerin bir gereği³²⁹ olarak vurgulanmıştır.

Çarlık döneminde eğitimin önemszenmemesinin ardından Sovyetler’de işçilerin 694 işçi fakültesinde, 325.000 öğrenci ile yüksek öğrenim görerek ülkenin ihtiyaç duyduğu uzmanların yetiştirilmesindeki çabadan³³⁰ gazete övgü ile bahsetmiş. Sovyetler Birliği’nde öğrencilerin ellerinde silahlar ile ilgili kitapçıklar bulundurmasını, yaptıkları resimlerin savaş içerikli sahnelerden oluşmasını ve beden eğitimine önem verilmesini tüm dünyanın er geç kendisine saldıracağı evhamından yaptığı iddia edilmiştir.³³¹

2.3.3. Toplumsal Hayat

Feyzi, Sovyetler Birliği ile ilgili savunma içerikli yazılarına bir istisna getirmiştir. Bu ülkenin uyguladığı beş yıllık planın uygulanması sürecinde halkın yaşadığı sıkıntıları daha önce olağan olduğunu belirtmişken özellikle 1932 yılında yaşanan sorunları anlatma ihtiyacı duymuştur. Sovyet idaresinin üretilen buğdaya fazladan el koyması sonucu ekimin azalmasıyla birlikte üretimin de ekime göre daha fazla azalması sonucunda beslenme sıkıntısı başladığını,

³²⁷ **Rusyada Bir Köy Mektebi.** (1932, 28 Nisan). Son Posta, s.12.

³²⁸ Selim Ragıp, (1932,12 Mayıs). **Maarif Siyaseti.** Son Posta, s.11.

³²⁹ Selim Ragıp, (1932,12 Mayıs). **Maruf Edip Maksim Gorki’ye Göre Sovyet Edebiyatının Vaziyeti Nedir?** Son Posta, s.11.

³³⁰ **Rusyada Yüksek Mektep.** (1932, 19 Mayıs). Son Posta, s.10.

³³¹ **Sovyet Rusya’da Bütün Gençlik Harbe Hazırlanıyor.** (1932, 3 Kasım). Son Posta, s.6.

bu sıkıntının özellikle şehirlerde daha çok hissedilmesi sonucunda komünizmden geri dönüş olarak gördüğü uygulamayla köylünün gıdayı sanayi ürünleri karşılığında kendisinin satmaya başladığını şaşkınlıkla yazmıştır. Plandan sapmaya yol açan bu değişikliği Batı dünyasının ilgiyle takip etmesini de düşmanlarını zayıflatan bir durum olduğu düşüncesiyle olağan karşılamıştır.³³² Oysa 1930-1933 yılları arasında yaşanan kıtlıktan dolayı en şiddetli yiyecek sıkıntısının çekildiği dönemde, sanayileşme için ihtiyaç duyulan tarımsal ürünlerin Sovyet halkına dağıtılması yerine ihraç edilmesi sonucu açlık ve buna bağlı etkilerden dolayı 6 milyona yakın Sovyet vatandaşının ölümünü³³³ Batı dünyasının yakından takip etmesi doğal bir yaklaşımdır.

İsmet Paşa'nın Sovyetler Birliği'ni ziyaret ettiği dönemde, bu ülkenin toplumsal yapısına yönelik merakın arttığı görülmüş, daha önce bu ülkeyi görenlerin yazılarını yayınlama isteği doğmuştur. Son Posta gazetesi de Fransa'nın eski Eğitim bakanlarından De Monzi'nin 1931 yılında Sovyetler Birliği ile ilgili kendi gözlemlerine dayanarak yazdığı kitabı, Haydar Rıfat Bey'e tercüme ettirmiş ve tefrika halinde yayınlamaya karar vermiştir.³³⁴

Bahsedilen tefrikanın yayımlanmaya başladığı gün [27 Nisan 1932] aynı sayfada bir Alman gazeteci Hans Siemsen'in '*Sovyet Rusya'da Bir Gazetecinin Gördükleri*' adıyla başka bir tefrika daha: "*İster sosyalist olunuz ister sosyalist düşmanı, bugün Rusyada cereyan eden muazzam tecrübeye lakayt kalamazsınız.*"³³⁵ ilanı ile yayımlanmaya başlamıştır. Alman gazetecinin yazıları, halkın arasına girip 6 hafta süresince gözlemlediği için Bolşevizm sonrası Sovyetler Birliği'ni anlamak açısından daha önceliklidir. Selim Ragıp Bey'in Odesa şehri ile ilgili yazdığı mektup okuyucuyla paylaşılmış. Mektupta şehirde hiç dilenci olmadığı bilgisi verilmiş, kadın erkek ortalama maaşın 90-100 ruble olduğu belirtilmiş ama bu miktarın halkın yaşam standardına etkisine dair bilgi paylaşılmamış, kütüphanenin ise okuyucuya kitap yetiştiremediği övgüyle anlatılmış.³³⁶ Bize ilginç gelen kısım halkla temas etmesine rağmen bu bilgiler dışında halkın yaşam memnuniyetine dair hiçbir bilginin olmamasıdır.

Ragıp, Sovyetler'de Komünist Parti üyesi olmanın diğer vatandaşlara göre zengin kooperatiflerden faydalanma, tatile gitme, erken yaşta emekli olabilmek gibi eşitsizlik yaratan avantajlara ve yabancılar için yapılan otellerde burjuva hayatına uygun yaşantılara izin

³³² Muharrem Feyzi, (1932, 13 Ağustos). **Rusya'daki yeni cereyanlar**. Cumhuriyet, s.2.

³³³ Şeyma Gürhan, **1930'lu Yıllarda SSCB'nin Kırım'da Uyguladığı Sovyetleştirme Politikaları ve Yaşanan Suni Açlık**, Ulusal Uluslararası Çalışmalar Dergisi, Özel Sayı, 2017, s.49.

³³⁴ **Rusyayı En Yakından Tanıyan Adam**. (1932, 26 Nisan). Son Posta, s.1.

³³⁵ **Sovyet Rusya'da Bir Gazetecinin Gördükleri**. (1932, 28 Nisan). Son Posta, s.6.

³³⁶ Selim Ragıp, (1932, 4 Mayıs). **Hiç Dilencisi Bulunmayan Bir Şehir: Odesa**, Son Posta, s.1-11.

verildiğini³³⁷ yazmıştır. Bahsedilen eşitsizliğin gelecek bir zamanda tamamen ortadan kalkıp herkesin eşit olmasının da sıkıntıya yol açacağını iddia eden Ragıp'a göre, her şeyi eşit ve belirli olan bir toplum bir süre sonra bu durağan hayattan da sıkılırmış. İşte o zaman Sovyet bilim insanları bu durumdan kurtuluş olarak özel mülkiyet hakkını keşfederler³³⁸ diyerek kendi saydığı olumlu özelliklerine rağmen komünist rejimi benimsemediğini göstermiştir.

Gazetenin Romen basınına dayandırdığı için ihtiyatla verdiği habere göre Kiev'de ücretlerini alamayan işçiler ayaklanmış, GPU'nun sert müdahalesiyle 400 işçi tutuklanarak, 16 işçi idam edilerek isyan bastırılmış.³³⁹ Olumsuz içerikli bu olaya dair Cumhuriyet gazetesinde bir haber bulunmamıştır. Sovyetler'de toplum yaşamına dair kamuoyunda merak edilen soruların cevaplarına arzu edilen netlikte cevap verilemediği gazetenin bir tespitidir. İsmet Paşa ile gidenlerin yazdığı yazılar dahi bu cevapları bulmak için yeterli değilmiş. Hukukçu Haydar Rifat Bey'in yayınladığı '*Bolşeviklik Alemi*' ile '*Sovyetizm ve Demokrasi*' kitapları ise cevapsız soru bırakmadığı için³⁴⁰ okuyuculara şiddetle önerilmiştir.

Sovyetler Birliği'nde kooperatiflerde halkın ihtiyaçlarını karşılamada yaşadığı sıkıntılar Pravda gazetesinin haberlerine dayanılarak alaycı dille verilmiştir. Gönderilen yassı topuklu ayakkabıların kışın üzerine geçirilen sivri topuklu lastiklerle giyilemeyecek olmasının düşünülmemesini "*Buna aptallıktan başka bir şey denebilir mi?*", her mevsim için tek renk gönderilen kumaşlar için "*Kumaş var, iğne, iplik, düğme, kordon filan gibi şeyler eksik.*", ipekten ve bol miktarda gönderilen kravatlar beğenilse de onu takacak gömlek ve gömlek için düğme olmaması da "*Milyonlarca düğme mümkün değil mi? Mümkün. Fakat düşünen yok. Bu havalide düğmenin bir mesele haline geldiğini düşünün. Ne ayıp şey?*"³⁴¹ eleştirileriyle okuyucuyla paylaşılmıştır.

³³⁷ Selim Ragıp, (1932, 16 Mayıs). **Sovyet Rusyada Neler Gördüm?-2**, Son Posta, s.3-8.

³³⁸ Selim Ragıp, (1932, 19 Mayıs). **Sovyet Rusyada Neler Gördüm?-5**, Son Posta, s.3-12.

³³⁹ **Rusyanın Kiyef Şehrinde Bir Kıyam Olmuş!** (1932, 31 Mayıs). Son Posta, s.1.

³⁴⁰ **Tenkrit.** (1932, 26 Haziran). Son Posta, s.4. "*Yeni bir alem kurduklarını iddia eden, bütün içtimai, siyasi ve iktisadi sistemleri değiştirdiğini söyleyen Sovyet Rusyada neler oluyor? Para var mıdır? Hususi ticarete müsaade edilmiş midir? İşsizlik mevcut mudur? Köylü ve amele çalıştığına mukabil ne alır? Nasıl yaşar? Aile ortadan kalkmış mıdır? Miras hakkı baki midir? Mülkiyet hakkı tamamen kaldırılmış mıdır? Sovyetizmin siyasi manası nedir? İdare sistemi nasıl kurulmuştur? Beş senelik plan nedir ve ne netice vermiştir ve saire ve saire.*"

³⁴¹ **Rusyaya Ait Garip Hikayeler.** (1932, 11 Eylül). Son Posta, s.7.

SONUÇ

1917 Ekimi'nde Bolşevik İhtilali gerçekleştiği andan itibaren gerek yüzlerce yıllık düşman komşusunda ortaya gerekse yerleştirmeye çalıştığı idari, ekonomik, kültürel, toplumsal dönüşümün kendi maddi ne manevi dünyasına uymaması sonucu Türkiye'de çok küçük bir grup dışında Sovyetler Birliği her yönüyle kötülenmesi, uzak durulması gerektiği düşünülen bir güç haline geldi. Milli Mücadele yıllarında ortak düşmana karşı işbirliği yapma eylemi sürecinde dahi toplumun büyük bir kısmı halen "Kızılılar"a güvenilmeyeceği düşüncesindeydi. Her ülkenin kendi çıkarları söz konusu olduğunda haksız bir düşünce değildi. Bununla beraber savaşın sonuna kadar Türkiye'nin yanında durması sonrasında da yakınlık kurulacak ülkeler sırasında ilk sırada Sovyetler Birliği'nin adının yazılmasına sebep oluyordu. Nihayetinde Türkiye dengeli bir politika ile Sovyetler'i kendinden uzaklaştırmadan 1920'li yıllarda Batı dünyası ile ilişkilerini sürdürdü.

1929 yılında başlayan dünyadaki ekonomik kriz Batılı ekonomilerde çöküşe yol açarken komşusu Sovyetler Birliği'nin sosyalist ekonomik modelle ayakta kalması, kendi ekonomik darboğazına çıkış arayan Türkiye için yol gösteren, maddi destek veren bir büyük güçle yakınlaşmasını kaçınılmaz kılmıştı. 1930'ların başıyla beraber iki ülke diplomatları arasındaki gidiş-gelişler hızlandı. İncelediğimiz gazetelerden Cumhuriyet gazetesi bu zamana kadar her ne kadar komşu ülke ile çok olumsuz haberler yapmamış olsa da hükümete yakın hatta yarı resmi yayın anlayışı gereği Sovyetler ile ilgili haberlerde otokontrol uygulayıp uygulamadığını görmek istedik. Bu tespiti yapmamızı kolaylaştıracak etken ise kısmen muhalif bir yayıncılık yapan Son Posta gazetesinin aynı konudaki haberlerinin verilme tarzıdır. Zaten bahsettiğimiz dönemde muhalif ses çıkaran nadir gazetelerden birisi olması sebebiyle Son Posta gazetesi seçildi.

Öncelikle iki ülkenin karşılıklı siyasi ilişkileri ile ilgili haberlerde iki gazetenin kullandığı dil çok farklıdır. Cumhuriyet gazetesi olan biten bütün haber ve yazışmaları sürmanşette, bazen birkaç sayfada en ince ayrıntısına kadar vermiş, telgraf, mektup yazışmaları ile karşılıklı hitaplar "samimi, sıcak, coşkulu, şiddetli, hararetli" nitelemeleriyle paylaşılmış daha da önemlisi bütün Sovyet devlet adamlarından bahsederken onlara özgü "Yoldaş" hitabıyla yazılmıştır. Şayet Türkiye'den Başbakan ve Bakan seviyesinde Sovyetler Birliği'ne bir ziyaret yapılacaksa bunun haberi bir ay önceden verilmeye başlanmış aynı haber ziyaret gerçekleşene kadar her gün gazetede verilmiştir. Bu geziler esnasında heyette gidenlerin

hatıralarında ya da raporlarında belirttiği olumsuzluklar hiçbir şekilde gazeteye yansıtılmamıştır. Oysa Son Posta gazetesi haberleri verirken alt sütunlarda ya da iç sayfalarda sade metinlerle övgü içermeyen ifadelerle vermiştir. Sadece İsmet Paşa ve Darülfünun futbol takımının ziyaretleri esnasında seri yayınlar yapılmış, fotoğraflar paylaşılmıştır. Verilen haberlerin içeriği ve hacmi Cumhuriyet gazetesiyle kıyaslandığında çok sınırlıdır. İlişkilerin sürekli olarak karşılıklı iltifatlar, ikramlar ve sıcak bir ortam içerisinde geçtiği şeklinde abartılı ifadelerden mümkün olduğunca kaçınılmıştır.

Söz konusu Türkiye’de komünizm ve komünist faaliyetler sonucu tutuklamalar olduğunda iki gazetenin de aynı derecede sert ve Türk komünistlerine hoşgörüsüz olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Son Posta gazetesi ülkedeki komünizmin kaynağının olarak Sovyetler Birliği olduğunu açıkça yazarken, Cumhuriyet gazetesinde aynı haberlerin adı geçen ülkeyle ilgili çağrışım dahi yapmayan içerikte verilmesine dikkat edilmiştir.

İki ülke arasında gerçekleşen karşılıklı siyasi, askeri, kültürel ve sportif gezilerde Cumhuriyet gazetesinin haberleri ilk sayfa fotoğraflarla içerideki sayfalarda ise birkaç sütun halinde ayrıntılı hatta çoğu zaman tekrara düşecek hacimde verdiği görülmüştür. Oysa Son Posta gazetesinde bu haberler şayet özel bir muhabir görevlendirilmediyse çoğu zaman iç sayfalarda ve ayrıntı içermeyen kısa haberler olarak verilmiştir. Cumhuriyet gazetesinin burada Türkiye’nin Sovyetler Birliği dostluğunu okuyuculara coşkulu bir yayıncılık anlayışında aktarmaya çalıştığı anlaşılmaktadır.

Ekonomi ile ilgili haberlere gelince Cumhuriyet gazetesi, Sovyetler’in dünyaya uyguladığı dampinge karşı yükselen tepkileri haksız bulmuş, bu damping Türkiye’ye de zarar verdiği halde sessiz kalmıştır. Türk çiftçisinin Sovyetler’den kaynaklanan alışveriş sorunlarını görmezden gelmiştir. Ne zaman ki sıkıntılar milletvekillerinin resmi söylemleriyle kamuoyuna mal olmuş o zaman yine çok fazla Sovyetler Birliği’nde tepki çekmeyecek şekilde düşük şikayet dozu içeriğiyle verilmiştir. Oysa Son Posta, gerek Sovyetler’in zamanında almadığı mallardan ve dampingin Türkiye’de belli ürünlerde uygulanmasından dolayı mağdur olan Türk çiftçisinin durumunu anlatmak hatta onların sesi olmak gerekse ticari antlaşmalarda Sovyetler’in lehine düzenlenen maddelerin Türk ekonomisine verdiği zararı örneklerle göstermeye yönelik olarak sesini yükseltmiştir. Burada dünya ekonomisinin geçtiği zor dönemde ticari bir ortak bulduğunu düşünen Türk hükümetinin Sovyetler Birliği ile olan (Türkiye zararına bile olsa) ticari ilişkilerinde kesinti olmaması adına basından da sessiz kalma isteğinde bulunduğunu düşündürmektedir.

Sovyetler Birliği'nin üçüncü ülkelerle olan sorunlu ilişkilerinde özellikle Muharrem Feyzi'nin yazılarında da görüldüğü üzere diğer ülkelere söz hakkı verilmeden barışı korumaya çalışan tarafın her zaman Sovyetler olduğu yazılmıştır. Haberi okuduğunuzda Sovyetler'in haksız olduğu açıkça anlaşıldığı hallerde bile Sovyetler Birliği'nin bir yorumla haklı çıkarılmaya çalışıldığı görülmektedir. Özellikle Romanya ilişkilerinde Sovyetler'in bu ülke toprağını talep etmesi tarihsel olarak değerlendirilip haklı bulunmuş bu sebeple de Romanya uzlaşmacı olmayan taraf olarak kötülenmiştir. Son Posta gazetesi ise dengeli bir yaklaşımla Sovyetler Birliği'ni haklı bulduğu durumlar olduğu gibi (Japonya örneği) onun muhatabı olan ülkenin de haklı olduğu durumlar olduğunu, sorunu çıkarmanın Sovyetler Birliği olduğunu yazabilmiştir.

İlginç olan bir alan var ki o da Sovyetler'in iç yapısı ile ilgili haberlerin aktarılma şeklidir. Zira 1930'lu yıllar Sovyetler'in beş yıllık sanayi kalkınma planı sebebiyle üretimi artırmak, dünyaya daha fazla ve ucuza mal satabilmek için halkını açlık seviyesinde çalıştırarak ölümlere yol açmış hatta itiraz edenleri toplama kamplarına sürgün ederek ve idamlarla cezalandırmıştır. Cumhuriyet gazetesi ve yazarları bu durumu bildiği için toplumsal konularda haber yapmaktan çekinmiş, yapılan bu içerikteki haberler de ise Sovyetler Birliği'ne ait olumlu, kamuoyunun hoşuna gidecek olanlar tercih edilmiştir. Son Posta gazetesi ise açlık, ölümler, idamlardan bahsetmese de Türk milletinin gözünde Sovyetler ile ilgili olumsuz birikim oluşturacak haberleri yazabilmiştir. Sovyet sinemasında Türkler'e hakaret edilen içerikteki filmler olduğunu, dini konularda İslam eserlerine tahammülün olmadığı anlatıldığı haberlere rastlanmıştır. Bununla birlikte Son Posta gazetesinin özellikle eğitim alanında bu ülkede yapılan farklı ve güzel uygulamaları da övgüyle verdiği görülmüştür.

Dönemin Türkiye Dışışleri Bakanlığı arşivlerine bakıldığında iki ülke arasında sınır, ticaret ve vatandaş isteklerine bağlı sorunlardan oluşan resmi kayıtlara rastlanmış ama bununla ilgili iki gazete de hiçbir habere rastlanmamıştır. Bunların içinde Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Hüseyin Ragıp Bey'in diplomatik dokunulmazlığı olmasına rağmen Odesa ve Moskova'da alıkonulup eşyalarının aranması şeklinde diplomatik skandal olan bir olaya dahi gazete sütunlarında rastlanılmaması bu yönüyle ilgi çekicidir.

Son Posta gazetesi kurucularından ve başyazarlarından Mehmet Zekeriya Sertel'in gazeteden ayrılması ve devamında 1932 yılında İsmet Paşa'nın Moskova ziyareti sonrasında gazetenin yayın politikasında bir değişiklik göze çarpmaktadır. Artık Sovyetler Birliği'ne yönelik olumsuz haberlerin sayısında belirgin bir azalma vardır. Olumsuz içerikte yapılan

haberler ise Sovyetler Birliği'nin toplumsal, kültürel hayatına aittir. Bununla birlikte gazete komünizme ve Türk komünistlere yönelik sert habercilik anlayışını aynen devam ettirmiştir.Devlet politikalarının selameti için basından istenen oto sansür doğru kabul edilse bile Türk basın tarihi açısından günümüze kadar devam eden devlet kontrolünde, güdümünde gazetecilik politikasının yerleşmesi açısından talihsizlik diyebiliriz. Çünkü bir süre sonra muhalif sesler de ya otokontrol ya da baskı yoluyla gördüklerini yazamaz hale gelmektedir. Bu duruma en çarpıcı örnek de İsmet Paşa'nın Sovyetler ziyareti esnasında gerçekleşmiştir. Son Posta gibi muhalif kabul ettiğimiz bir gazete adına geziye dahil olan Selim Ragıp Bey, Sovyet halkı ile yakın temasta bulunup birçok gözlemini aktarmış ama halkın yaşadığı koşulları anlatmamıştır. Bu çelişkiyi yine kendisi çarpıcı bir şekilde söylemiştir: *“Sovyet Rusya'yı ziyaret eden Türk gazetecilerin biri sıfatı ile Sovyet Rusya'nın misafiri bulunurken size anlatabilecek hem pek çok şey var, hem de fazla bir şey yok.”*

KAYNAKÇA

Gazeteler

Cumhuriyet

Son Posta

Makaleler

Arıkan, M. & Deniz, A. (2004). Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlâkinin Tasfiyesi. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi , (15) , 401-432.

Arslan, G. (2021). Başvekil İsmet Paşa'nın "Sovyetlerle İş Birliğine Evet, Komünizme Hayır" Seyahati ve Neticeleri (26 Nisan-9 Mayıs 1932). Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi 68 (Bahar), 1-53.

Aydoğan, E. (2007). Kliment Yefromoviç Voroişilov'un Türkiye'yi Ziyareti ve Türkiye Sovyet Rusya İlişkilerine Katkısı. Atatürk Yolu Dergisi 10 (39), 337-357.

Balkaya, İ. S. (2007). 1930 Türkiye'sinde Oluşan Muhalefet Hareketinin Dış Basındaki Akisleri (Rusya, İngiltere, Mısır Örneği). Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 0 (15), 80-102.

Benhür, Ç. (2014). Türk Askeri Heyetinin Sovyetler Birliği Gezisi (1934). Journal of History Studies, 6 (5), 85-109.

Cemil, A. (1932, 5 Mayıs). Moskova'ya Doğru. Cumhuriyet, s.1.

Cemil, A. (1932 17 Mayıs). İhtilal Müzesi. Cumhuriyet, s.1.

Daver, A. (1930, 5 Mayıs). Karadeniz Muvazenesi. Cumhuriyet, s.3.

Erden, Ö. (2007). Cumhuriyet Dönemi Türkiye – Sovyet Rusya İlişkileri Çerçevesinde Sovyet Rusya Hariciye Komiseri Litvinov (Litvinoff)'un Ziyareti. Atatürk Dergisi , 5 (4) , 87-105.

Feyzi, M. (1930, 5 Ocak). İngiltere-Sovyetler. Cumhuriyet, s.2.

Feyzi, M. (1930, 8 Ocak). Almanya-Rusya. Cumhuriyet, s.2.

Feyzi, M. (1930, 29 Ocak). Baltık ve Karadeniz. Cumhuriyet, s.2.

Feyzi, M. (1930, 14 Mayıs). Türk dostluğu ve cihan siyaseti. Cumhuriyet, s.2.

Feyzi, M. (1930, 11 Haziran). İngiltere-Rusya. Cumhuriyet, s.2.

Feyzi, M. (1930, 11 Temmuz). Komünist Kongresi. Cumhuriyet, s.2.

Feyzi, M. (1930, 17 Kasım). Fransa-Rusya. Cumhuriyet, s.2.

Feyzi, M. (1930, 30 Kasım). İktisadi Buhran ve Rusya. Cumhuriyet, s.2.

Feyzi, M. (1931, 2 Ocak). İki Medeniyet ve Harp İhtimali. Cumhuriyet, s.2.

Feyzi, M. (1931, 11 Şubat). Rusya'nın Harici Münasebatında Yeni Bir Vaziyet. Cumhuriyet, s.2.

- Feyzi, M. (1931, 28 Şubat). Cemiyeti Akvam ve Rusya. Cumhuriyet, s.2.
- Feyzi, M. (1931, 8 Mart). Rus Kilisesi. Cumhuriyet, s.2.
- Feyzi, M. (1931, 11 Mart).Türk ve Rus donanmaları. Cumhuriyet, s.2.
- Feyzi, M. (1931, 16 Mart). Türk - Rus muhadenetinin yıldönümü. Cumhuriyet, s.2
- Feyzi, M. (1931, 3 Mayıs). Orta Asya'da. Cumhuriyet, s.2.
- Feyzi, M. (1931, 19 Mayıs). İngiltere-Rusya. Cumhuriyet, s.2.
- Feyzi, M. (1931, 31 Mayıs). Fransa-Rusya. Cumhuriyet, s.2.
- Feyzi, M. (1931, 25 Kasım). Japonlar Sovyet Rusyasının Kapısının Önünde. Cumhuriyet, s.2.
- Feyzi, M. (1931, 27 Aralık). Fransa ve Rusya Münasebatı. Cumhuriyet, s.2.
- Feyzi, M. (1932, 6 Ocak). Rus Komünist Fırkasında Temizlik. Cumhuriyet, s.2.
- Feyzi, M. (1932, 18 Ocak). Kızıl Ordu ve Terki Teslihat. Cumhuriyet, s.2.
- Feyzi, M. (1932, 21 Şubat). Sovyetlerin Hazırlıkları. Cumhuriyet, s.2.
- Feyzi, M. (1932, 1 Nisan). Romanya-Rusya. Cumhuriyet, s.2.
- Feyzi, M. (1932, 11 Nisan). Beş Senelik Plan ve Devletler. Cumhuriyet, s.2.
- Feyzi, M. (1932, 22 Nisan). Harp Tehlikesi. Cumhuriyet, s.2.
- Feyzi, M. (1932, 29 Nisan). Japonların Taarruz Harekatı. Cumhuriyet, s.2.
- Feyzi, M. (1932, 13 Mayıs). Rusya ve Devletler. Cumhuriyet, s.2.
- Feyzi, M. (1932, 18 Haziran). Cihan Sulhünü Tehdit Edenler. Cumhuriyet, s.2.
- Feyzi, M. (1932, 30 Haziran). Türkistan ve Semerkand İsimleri Değişti. Cumhuriyet, s.2.
- Feyzi, M. (1932, 11 Ağustos). Almanya ve Rusya. Cumhuriyet, s.2.
- Feyzi, M. (1932, 13 Ağustos). Rusya'da Yeni Cereyanlar. Cumhuriyet, s.2.
- Feyzi, M. (1932, 4 Eylül). Amerika ve Rusya. Cumhuriyet, s.2.
- Feyzi, M. (1932, 30 Eylül). Türkistan ve İngilizler. Cumhuriyet, s.2.
- Gürhan, Ş. (2017). 1930'lu Yıllarda SSCB'nin Kırım'da Uyguladığı Sovyetleştirme Politikaları ve Yaşanan Suni Açlık. Ulisa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi, 1, (1), s. 42-58.
- İnce, M. (2016). Azerbaycan Muhaceretinin Etkili Bir Yayını; Bildiriş Gazetesi (1930-1931). Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 6 (2), 545-558.
- Kanlıdere, A. (2004). Sovyet ve Türk Tarih Yazıcılığında Rusya Müslümanlarının Düşünce Tarihi. Türkiye Araştırmaları Literatür, 2 (1), 149-181.
- Kılıoğlu, M. E. (2019). Çarlık Rusyasında Ceditcilik/Yeni Usül Hareketi. Journal of Awareness , 4 (1) , 65-90

Küçüküçürlü, M. (2005). Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Sovyet Rusya ile Türkiye Arasında Sınır Ticareti . Atatürk Dergisi , 4 (3) , 161-181.

Levent S. (2009) , "Muharrem Feyzi Togay'a Göre Japonya, Japon Arşiv Belgelerinde Togay," Asya-Pasifik Çalışmaları Türkiye Yıllığı (TAPACAY) , s.4.

Lüleci, Y. (2014). Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyetler Birliği Arasındaki Sanatsal İlişkiler: “Ankara: Türkiye'nin Kalbi” Belgeseli Örneği. İnsan ve İnsan, 1 (2) , 40-61.

Müezzinoğlu, E. (2018). İsmet Paşa'nın 1932 Sovyet Rusya Ziyareti Üzerine. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 20 (2) , 249-260 .

Nadi, Y. (1930, 1 Kasım). Damping Cumhuriyet, s.1.

Nadi, Y. (1931, 06 Nisan). Rus Dampingi Var mı, Yok mu? Cumhuriyet, s.2.

Nadi, Y. (1932, 24 Nisan). Başvekil İsmet Paşa Bugün Gidiyor. Cumhuriyet, s.1.

Nadi, Y. (1932, 11 Mayıs). İsmet Paşanın Rusya Seyahati ve Neticeleri. Cumhuriyet, s.1.

Nadi, Y. (1932, 12 Mayıs). Rusya Korkunç Bir Alem Değildir. Cumhuriyet, s.1.

Nadi, Y. (1932, 12 Mayıs). Yanı başımızda Yeni Bir Amerika Vücut Buluyor. Cumhuriyet, s.1.

Nadi, Y. (1932, 15 Mayıs). Yeni Rusya'nın Zimamdarları ile Yakından Temas. Cumhuriyet, s.1.

Nadi, Y. (1932, 16 Mayıs). Rusya Tarafından Bize Açılan Kredi Meselesi. Cumhuriyet, s.1.

Nadi, Y. (1932, 18 Mayıs). Rusya Seyahati İntibalarından. Cumhuriyet, s.1.

Nadi, Y. (1932, 19 Mayıs). Kızıl Ordu. Cumhuriyet, s.1.

Özder, F. (2017). Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı Ekseninde Atatürk Dönemi Türk-Sovyet Ekonomik ve Ticari İlişkileri. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 60 (Bahar), 143-170.

Ragıp, S. (1932, 4 Mayıs). Hiç Dilenci Bulunmayan Şehir. Son Posta, s.1.

Ragıp, S. (1932, 12 Mayıs). Maarif Siyaseti. Son Posta, s.11.

Ragıp, S. (1932, 12 Mayıs). Maruf Edip Maksim Gorki'ye Göre Sovyet Edebiyatının Vaziyeti Nedir? Son Posta, s.11.

Ragıp, S. (1932, 14 Mayıs). Sovyet Rusya Bugün Vardığı Seviyeyi “Plan”a Borçludur. Son Posta, s.6.

Ragıp, S. (1932, 17 Mayıs). Sovyet Rusya'yı Nasıl Gördüm? Son Posta, s.3.

Rıfat, K. (1931, 23 Ağustos). Moskovada "A" Ve "B" Rus Takımları Maçında. Son Posta, s.1.

Sabit, H. (1931, 14 Ocak). Sovyetlerle Ticaretimizin Safhaları. Cumhuriyet, s.2.

Sabit, H. (1931, 17 Ocak). Rusya'ya İhracat İnhisar Altına Alınmalıdır. Cumhuriyet, s.4.

Safa, P. (1932, 9 Haziran). Maksim Gorkinin Sualine Cevap. Son Posta, s.3.

Safa, P. (1932, 18 Eylül). Felsefi Meslekler-Sovyetlerleli. Son Posta, s.3.

Selçuk Şirin, F. (2013). Sovyet Rusya ve İtalya Gezilerinin Türk Siyasal Yaşamına Etkisi (1930-1932) . Folklor/Edebiyat, 19 (73), 105-130.

Semiz, Y. & Toplu, G. (2019). Cumhuriyet Döneminde Devlet Tarafından Kurulan İlk Sanayi Kuruluşu Kayseri Sümerbank Bez Fabrikası. Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi , (45) , 29-59 .

Sertel, Z. (1930, 27 Ekim). Biz Niçin Muvaffak Olamadık? Son Posta, s.3.

Sertel, Z. (1931, 28 Ekim). Litvinof Niçin Geldi? Son Posta, s.5.

Servet, T. (1931, 21 Ağustos). Takımımız Moskova'da parlak surette karşılandı. Son Posta, s.4.

Servet, T. (1931, 25 Ağustos). Futbolcularımız Rusya'da. Son Posta, s.4.

Servet, T. (1931, 29 Ağustos). Leningrat'ta ilk gün. Son Posta, s.4.

Servet, T. (1931, 1 Eylül). Leningrat'ta ikinci gün. Son Posta, s.4.

Süreyya, A. (1931, 23 Temmuz). Türkiye-Rusya ticaret muahedesinin esasları. Cumhuriyet, s.4.

Tevfik, A. (1932, 10 Ocak). Türkistan'ın istikbali. Cumhuriyet, s.3.

Turan, M. (2011). SSCB'de Toprak Mülkiyeti. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 66 (03), 307-332 .

Kitaplar

Atatürk'ün Bütün Eserleri (2003). C.11, İstanbul: Kaynak.

Gönlübol, M. ve Sar, C. (1997). Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938), Ankara: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.

Gürün, K. (1995). Türk-Sovyet İlişkileri (1920-1953), Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Mango, A. (2022). Atatürk - Modern Türkiye'nin Kurucusu. İstanbul: Remzi.

Oran, B. (Ed.), (2003). Türk Dış Politikası-Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, C:1 1919-1980 içinde (314-324). İstanbul: İletişim.

Özükan, B. (Ed.), (2021). İlk ve Son Barış 100. Yılında Lozan içinde (194-199). İstanbul: Boyut.

Sonyel, S.R. (1991). Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika, c. II, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Turan, Ş. (1996). Türk Devrim Tarihi - Yeni Türkiye'nin Oluşumu (1923-1938), 3.Kitap, İstanbul: Bilgi.

Tezler

Benhür, Ç. (2018). Stalin Dönemi Türk-Rus İlişkileri (1924-1953). Doktora, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Taş, S. (1997). Umumi müfettişlikler, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans, Eskişehir.

Arşiv Belgeleri

Moskova Büyükelçiliği'nden gönderilen 24 Nisan – 6 arası tarihlere ait matbuat hülasaları. (1932, 9 Mayıs). Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi [DBTDA], 35002-138196-63.

Sovyet basınında çıkan “Türkiye’de yeni fikir cereyanları” başlıklı yazı. (1932, 29 Mayıs). Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi [DBTDA], 35002-138196-60.

Moskova Büyükelçiliğimiz Hüseyin Ragıp’a Odesa ve Moskova gümrüğünde yapılan muamele. (1932, 11 Kasım). Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi [DBTDA], 35554-139908-1.

Genel Ağ Bağlantıları

<https://1000kitap.com/yazar/grigoriy-sergeyevic-agabekov>

<https://www.babil.com/devrimci-egitim-devrimci-ahlak-kitabi-m-ivanovic-kalinin>

<https://www.biyografya.com/biyografi/3356>

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/semion-ivanovic-aralov-1880-1969/>

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cicerin-georgiy-vasilyevich-chicherin-1872-1936/>

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/tevfik-rustu-aras-1883-1972/>

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/lev-mihaylovic-karahan-1889-1937/>

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/trocki-lev-leon-trotsky-1879-1940/>

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/cumhuriyet-gazetesi/>

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/son-posta-gazetesi/>

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/samih-rifat-1874-1932/>

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/zekeriya-sertel-1890-1980/>

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/abidin-daver-1886-1954/>

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/falih-rifki-atay/>

<https://www.ilerihaber.org/icerik/leninin-son-yoldasi-molotov-126-yasinda-62727.html>

<https://islamansiklopedisi.org.tr/basmaci-hareketi>

<https://islamansiklopedisi.org.tr/darulfunun>

<https://www.msxlabs.org/forum/siyaset-ww/418175-maksim-litvinov.html>

https://pantheon.world/profile/person/Grigori_Sokolnikov/

EKLER

Üç kişilik bir maarif hey'eti Rusya'ya gitti

Hey'et Rusya'da ilmî tetkikat icra edecek ve filimler çekecek

Seyahat bir buçuk ay devam edecek

Maarif Vekâleti talim ve terbiye heyeti azasından Ali Haydar, Avni ve İzmir erkek muallim mektebi müdürü Hikmet Beyler, dün Sovyet bandıralı «Çiçerin» vapurile limanımızdan Rusya'ya hareket etmişlerdir.

Maarif heyeti beraberinde iki büyük sandıkta İzmir mekteplerinde imal edilmiş olan bazı eşya, İzmir mekteplerinin sinema filimleri ve bir de alıcı sinema makinesi götürmüştür.

Avni, Ali Haydar ve Hikmet B. ler dan imal edilen ders alâtı da bir

Ek 1: 29 Haziran 1930, Cumhuriyet, s.1.

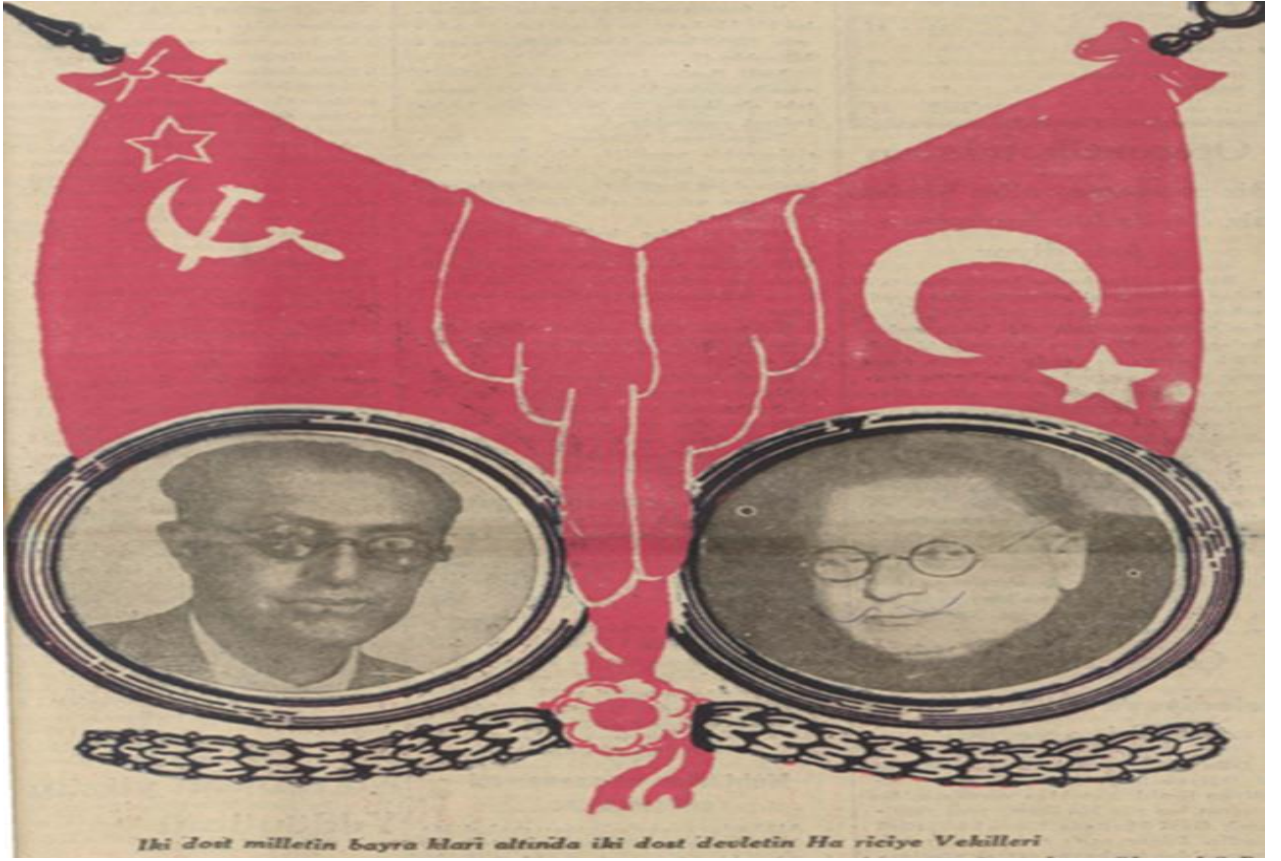
Ek 2: 4 Ekim 1930, Cumhuriyet, s.3.

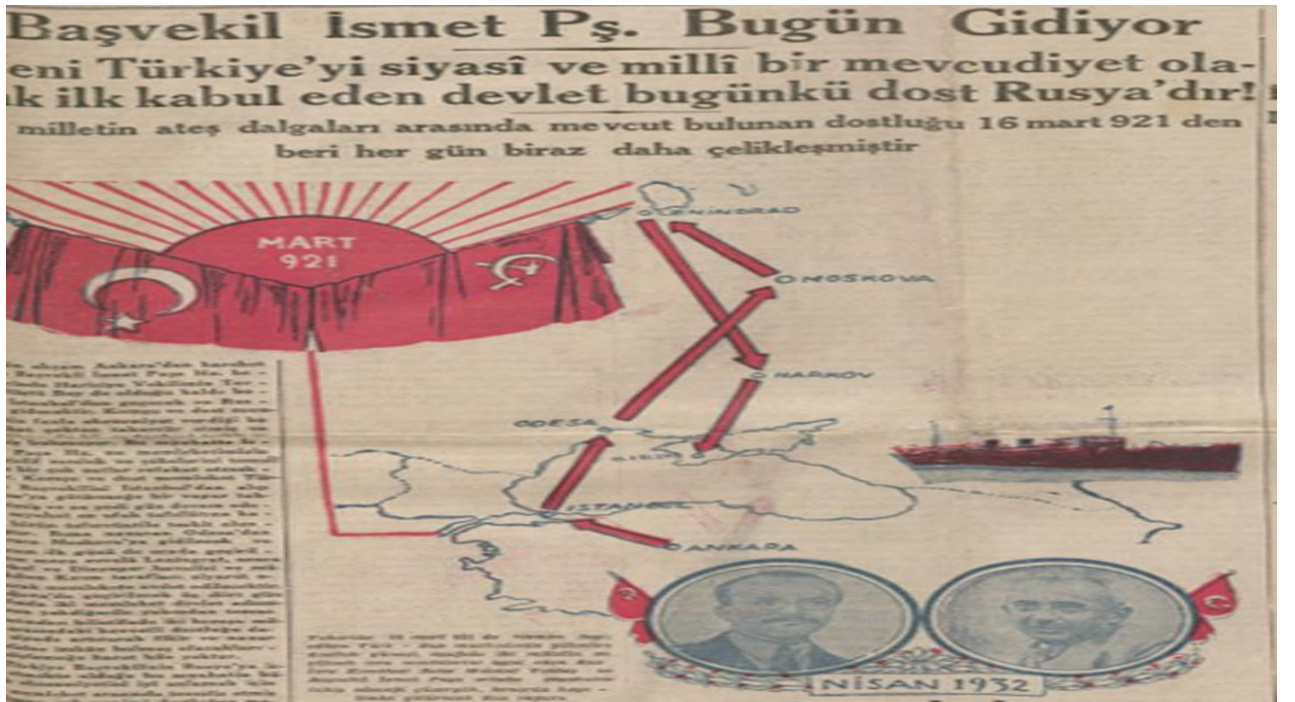
Ek 3: 28 Ağustos 1931, Cumhuriyet, s.5.

Ek 4: 28 Ağustos 1931, Cumhuriyet.s.1.

Ek 5: 26 Ekim 1931, Cumhuriyet, s.1.

Ek 6: 24 Nisan 1932 Cumhuriyet s.1

Ismet Paşa Hz. Moskova'da bir fabrikanın ziyareti esnasında kendisini selâmlayan ameleye mukabele ederken

Ek 7: 7 Mayıs 1932, Cumhuriyet, s.4

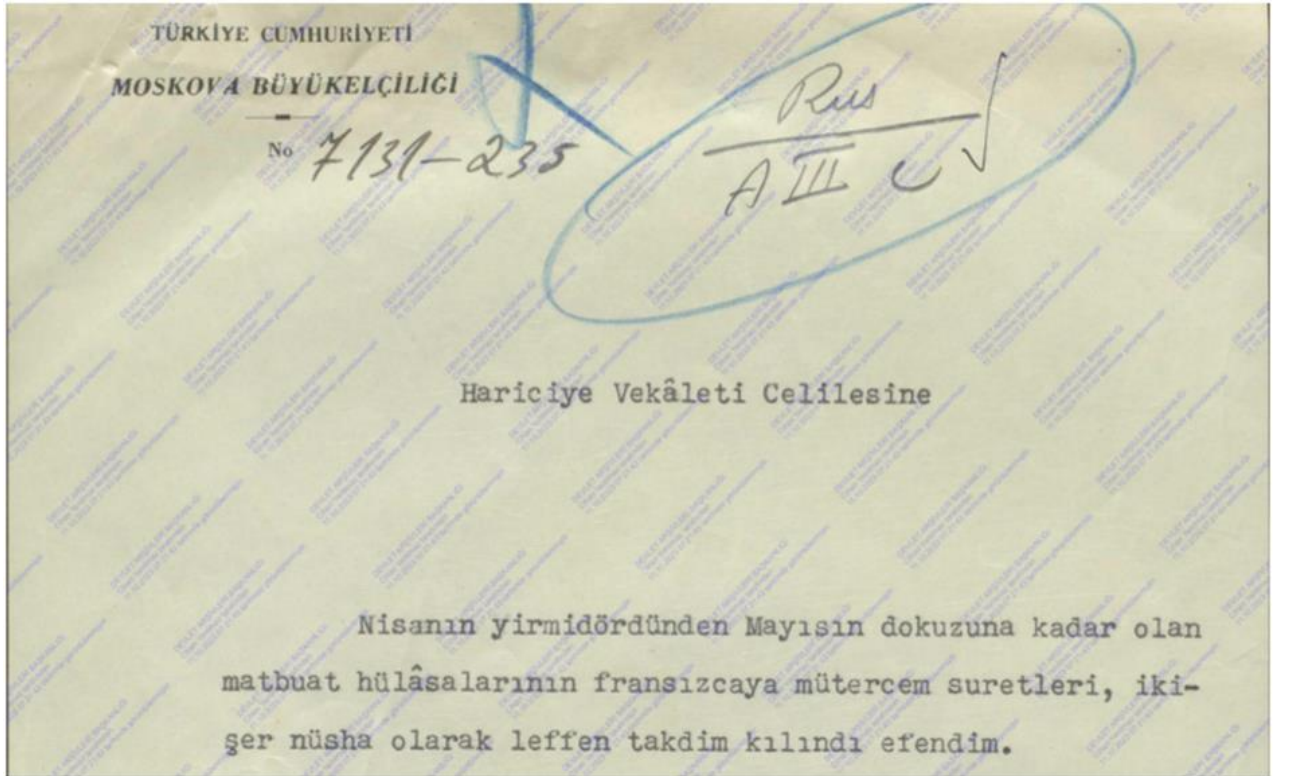

Bir mayıs günü Moskova'da yapılan büyük resmi geçide ait bir intiba ile resmi geçidi temâşa buyuran Başvekilimiz ve heyetimiz erkânı, Litvinof Yoldaş ve diğer Rus ricali ile bir arada...

Ek 8: 8 Mayıs 1932, Cumhuriyet, s.1.

Ek 9: 11 Mayıs 1932, Cumhuriyet, s.5.

Ek 10: DBTDA. 35002-138196-63.

^{üskon}
X Münasebet düşmek, türk içtimai mahafilinde Sovyetler
ittihadına alâkanın fazlalaştığını da hatırlatılan Sovyetler
İttihadı tecrübesini tatbik etmenin luzumu şiarı en büyük türk
edibi ve gazetecisi olan Falih Rifkî tarafından "Yeni Rusya"
adlı eserinde ortaya atılmıştır. Değerli muharrir türk okuyuzu-
sunun gözü önüne Sovyetler İttihadında Sosyalizm imarının
şaaşalı levhalarını açık göstermiştir. F. Rifkî bu kitabında
kapitalizm sisteminin iflas ettiğini ve Türkiye için, Sovyet
İttihadından uygun olan şeyleri alarak, yeni faaliyet metotları
aramanın luzumunu yazmaktadır. Kapitalist sisteminin ve garp
medeniyetinin iflası ve Sovyetler İttihadının kazanç ve tecrü-
belerinden istifade etmek şiarları muasır Türkiye münevverleri-
nin en güzide kısmı için çok seciyeli bir vasıftır..

Ek 11: DBTDA. 35002-138196-60.

*Yükarıda solda Crusia rihline yanarken, sağda İsmet Paşa Hz. ve rüfekaşı vapur.
güvertesinde, aşağıda dün geceki ziyafetten bir intiba*

Başvekil dün geldi bir ziyafet verdi

Bu ziyafet İsmet Paşaya İstanbul'a kadar refakat
eden Rus ceneralları şerefine verildi

Ek 12:11 Mayıs 1932, Cumhuriyet, s.1.

Ek 15: 18 Ekim 1932, Cumhuriyet, s.6.

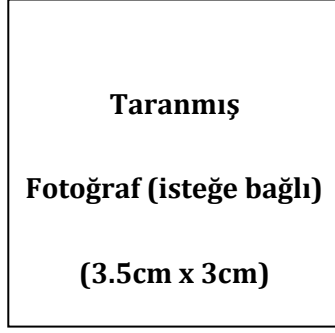

Ek 16: 8 Kasım 1932, Cumhuriyet, s.2.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Cihan YENİLMAZ

Eğitim Durumu

Lisans : Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Tarih Öğretmenliği.

Mesleki Deneyim

Sevindikli İlköğretim Okulu	(KOCAELİ)	2001-2004
Yukarı Hereke İlköğretim Okulu	(KOCAELİ)	2004-2005
Şehit İsmail Çelik İlköğretim Okulu	(SİİRT)	2005-2008
Yeşiloba İlköğretim Okulu	(ADANA)	2008-2014
Preveze Ortaokulu	(ADANA)	2014-2018
Fatih Ortaokulu	(AKSARAY)	2018-(Halen)

Yayınlar :

Darülfünun Futbol Takımının Sovyetler Birliği Ziyareti (10 Ağustos – 2 Eylül 1931)